Erik Axel Karlfeldt

Skalden Lucidor. Med illustrationer från dåtidens Stockholm efter Erik Dahlbergs originalteckningar

P. A. Norstedt & söner, Stockholm 1915. Svenska Akademiens minnesteckningar. Ur Svenska akademiens handlingar för år 1909.

– Läs mer om verket här

Det avbildade exemplaret tillhör Kungl. biblioteket.

Detta verk är fritt från kända upphovsrättsliga restriktioner. Vid användning ber vi att du hänvisar till Kungl. biblioteket och Litteraturbanken.se.

Ytterligare information om upphovsrätt för detta verk finns hos Litteraturbanken:
https://lb.se/författare/KarlfeldtEA/titlar/SkaldenLucidor/faksimil?om-boken

Permanent länk (URN):
https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lb-lb2735842-faksimil

Kongl. Biblioteket.
STOCKHOLM.
Litt. hist
Sv.
Monogr.

E. A. KARLFELDT

SKALDEN LUCIDOR

STOCKHOLM. P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG

E. A. KARLFELDT

SKALDEN LUCIDOR

E. A. KARLFELDT

SKALDEN LUCIDOR

JOHANSSON, L.

MED ILLUSTRATIONER FRÅN DÅTIDENS STOCKHOLM
EFTER ERIK DAHLBERGS ORIGINALTECKNINGAR

STOCKHOLM
P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG

Minne af LARS JOHANSSON (LUCIDOR)
för Svenska Akademiens handlingar år 1909.

PAPPER FRÅN LESSEBO

STOCKHOLM 1915
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
144229

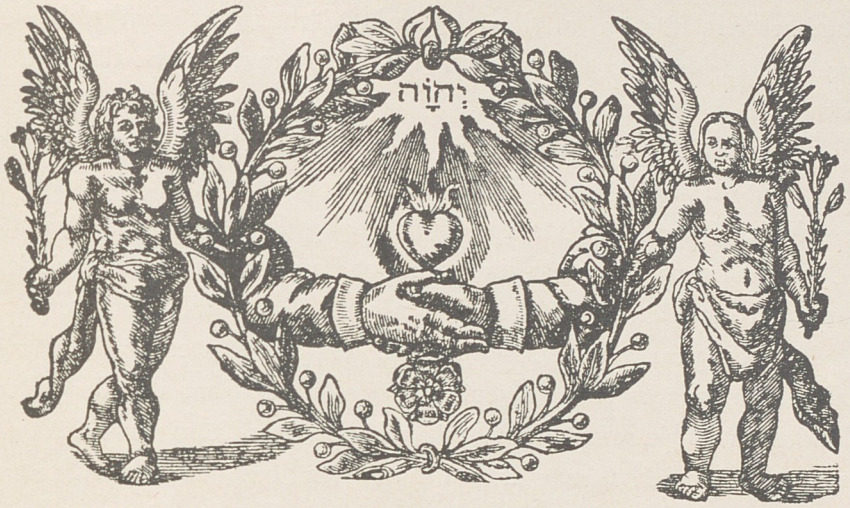

DE BLAND OSS, som äro något äldre, gjorde till äfventyrs sin första bekantskap med skalden Lucidor såsom hjälten i en romantisk och dunkel kärlekshistoria. Som ung student, hette det, hade Lars Johansson, en man, den ryktet tillskref en viss art af frälse börd men som dock inför lagen var en ofrälse och vanbörding, inlåtit sig i oloflig förbindelse med en adelsmans dotter. De båda älskandes hemlighet vardt röjd, och den vredgade adelsmannen riktade mot sin dotters förförare en rättslig anklagelse med åberopande af hvad 1665 års stadga förmäler om »löskekarlar, som locka någon adelig jungfru». Sådana missdådare skulle straffas med spöslitning och landsförvisning. I detta mål mildrades emellertid domen på målsmäns och

1—144229. *Karlfeldt, Skalden Lucidor.*

underrätters förbön af Kungl. Maj:t därhän, att den felande, sedan han »bättrat» den unga kvinnan och tagit henne till hustru, skulle gå i två års landsflykt.

Här börjar det dunkla i historien. Att Lars Johansson anträdt sin botfärd, ansåg man framgå af hans sorgbundna afskedsvisor, särskildt af den, som börjar: »Så måste jag dig, kärste vän, förlåta.» Det är här två »vänner såta, som mot hug och viljan måste skiljas åt», och man kan till och med, om man bjuder till, skönja en antydan om panten på deras förbund, den lilla dottern. »Beklämd af dröfve tankar» sitter resenären på skeppet, som af väderguden hindras att löpa ut på hafvet, han skrifver sin käras namn i den våta sanden och förtröstar, att himmelen, om den unnar honom hälsan, snart lagar hans resa hemåt igen. Att den förvisade kom åter var ju också ett faktum. Men hvad blef det af bruden, och hur kom det sig, att Lucidor fullföljde sin lefnadsvandring ensam och i en riktning, som i fatalare mening än förr närmade honom de »löses» under hotfulla plakat och stadgar hemfallna skrå? Gåtan är ju löst: det fanns då som nu mer än en Lars Johansson. Magdalena Sjöblads brudgum var en annan än den olycklige poeten, och hon är försvunnen ur poesiens värld, där en forskares misstag dömt henne till en nära tvåhundraårig flykt på Margaris', Iris' och Castalinnes vingar vid sidan af Lucidors mörka genius. Hon är ej den enda, som på liknande sätt fått sitt lifs minne — som kanske blott begärt att få slockna — oförskylldt förlängdt.

På Skokloster visades fordom ett bildpar, en diabolisk kavaljer och en skön dam, såsom föreställande Lucidor och Magdalena Sjöblad. Gripsholm har ett föregifvet Lucidorsporträtt, som länge nog

godtagits. Det visar en man med blottad öfverkropp; på en del efterbildningar har man skylt nakenheten under ett enklare eller prydligare klädesplagg. Mången har säkerligen undrat: Hvad har målaren eller den afmålade velat få fram med detta ovanliga konterfej? Är det skaldens ytterliga torftighet eller den filosofiska cynismen hos den, som af en samtida kallades en svensk Diogenes? Eller är det Lucidor på sotsängen, sådan som Wieselgren föreställt sig honom, en kristen Ragnar Lodbrok i samvetskvalens ormgrop, kvädande sitt Krakumal, den skakande botpsalmen, som löper ut i några försoningens ackord? Den afbildade personens ansikte är härjadt och lidande, blicken tyckes het af skräcksyner, det tunna håret är oordnadt, armen håller en klädnadsflik upp mot bröstet som för att dölja banesåret. Men bilden är från en senare tid och har ingenting att säga oss om den verklige Lucidor.[1]

Den falska kärlekshistorien är skrinlagd, de falska porträtten hänga namnlösa, men den ena som de andra äro betecknande för Lucidors ställning i våra vittra häfder. Han tillhör de svenska poeter, som starkast fängslat samtids och eftervärlds intresse. Där källorna till kunskap om honom sinat, har fantasien tagit vid och oförtröttadt arbetat på utdanandet av hans gestalt, liksom vanligt är i fråga om dessa folkandens förlorade söner, som nästan i kraft af en naturlag tyckas vara de käraste i fadershuset. Den svenska sången igenkände också tidigt i Lucidors lyrik några af sina mest egenartade tongångar, skymningstoner af gammalt bistert allvar och djup, men äfven gryningstoner till en ny vitter dag. Mora-

[1] Troligast är, att namngifningen åt den så länge patetiskt uppfattade bilden endast varit ett dumt skämt. Se fingerställningen å högra handen!

lister och smakdomare hafva med eller utan skäl gått honom hårdt på lifvet, men instinktlikt har det känts, att åtskilligt både godt och ondt hos företeelsen Lucidor var äkta nationellt. Och äfven de strängare granskarne ha med Atterbom kunnat stanna i betagen begrundan inför »den bleka och blodiga ynglingsvålnaden»; det hör nämligen till Lucidorslegenden, att han länge gjordes hela tolf år yngre än han var.

Blott långsamt har det envisa mörkret öfver Lucidors lefnadsöden skingrats, och ännu kvarstå stora luckor i hans biografi. Redan om hans börd hafva uppgifterna varit mycket växlande. Man har tidvis kallat honom Strusshjelm, tidvis Humerus, man har bestridt hans rätt till det enkla namnet Johansson, man har velat medgifva honom den tysta rätten till ett bastardsträngadt stormansvapen. Åtminstone hans närmaste ursprung är numera nödtorftigt uppdagadt. Han var född i Stockholm 1638. Hans fader var en kapten Johan Eriksson, »och hans morfader», heter det, »amiralen sal. Lars Mattsson, hvilken honom uppfödt» och som äfven i den nyligen funna anteckningen om hans dop står upptagen som hans främste fadder. Genom det antydda lyckliga fyndet i S:t Nikolai dopbok[1] äro skvallerhistorierna om Lucidors härkomst slutgiltigt bragta ur världen. Det står omsider fast, att han som en namngifven faders äkta son ledsagades till sitt dop af fränder och fränders vänner, allesamman ansenligt och förmöget folk, högre borgerskap, som just beredde sig för den naturliga öfvergången till adelsklassen. Ur denna solida, burgna, uppåtsträfvande krets utgick kap-

[1] Se: Ellen Wester, Bidrag till Lars Johansson Lucidors biografi; *Samlaren* 1898.

tenens son. Man får en djupare uppfättning af hans lifs tragik, då man betänker, hvilka traditioner han tvang sig att trampa under fötterna.

Om Lars' fader hafva inga vidare upplysningar kunnat vinnas; denne krigare utan släktnamn har försvunnit i skaran af sina namnlikar. Förmodligen rycktes han tidigt bort, hemma eller i kriget, då sonens uppfostran måste öfvertagas af en aflägsnare skyldeman. Denne, amiralen Lars Mattsson, adlad Strusshjelm, var en redlig krigsbuss i tidens anda. Från simpel båtsman hade han småningom stigit till en af flottans högsta poster. Anreps ättartaflor meddela, att han var mycket brukad i Stralsund, Stettin och andra tyska hamnstäder under både det tyska och det danska kriget. Han dog sjuttionioårig 1653 som befälhafvare på gränsfästet Caseburg i Pommern. Ett godt eftermäle om sig själf och det svenska väldet skall han där ha kvarlemnat, fortplantadt intill våra dagar. Då amiralen de senare åren af sitt lif oafbrutet vistades utom det egentliga Sverige, synes det sannolikt, att han haft fostersonen med sig; att han »uppfödt» Lars borde väl betyda, att han haft honom i sitt hus, i sin kost. Sin sista tid kunde ju också den gamle krigsmannen mera ostördt ägna åt privatlifvet. Han hade 1636, alltså redan sextitvåårig, ingått sitt enda kända gifte, i det han äktat den tjuguåtta år yngre Barbara Jonsdotter, dotter till landtfogden i Norrland Jon Jonsson och Margareta Svinhufvud. Äktenskapet blef barnlöst, men fru Barbara hade från ett föregående gifte med bokhållaren vid stora licentkammaren i Stockholm Anders Nilsson fyra döttrar (jämte en son), och det är en af dessa man på sistone med tämlig bestämdhet uppgifvit vara Lucidors mor; amiralen skulle alltså vara dennes styfmorfar. Vid närmare

påseende stöter man här på svårigheter och måste ånyo ge sig ut på hypotesernas gungfly. Enligt den öfver fru Strusshjelm hållna likpredikan — och någon annan källa finnes ej härvid att tillgå — firades hennes och Anders Nilssons bröllop år 1622. Årtalet synes, sammanställdt, med hennes föregående lefnadsdata och trots en längre fram i texten följande inadvertens, vara pålitligt. Det må här tilläggas, att det kunde sägas på fru Barbaras döda mull, att hon varit ett lysande mönster för en på all jungfrulig dygd, tukt och sedesamhet rik ungmö. Antag, att hennes förstfödda barn var just den dotter, som äktade Johan Eriksson: denna kunde i alla fall icke vara stort mer än femton år, då sonen Lars föddes — en späd ålder äfven för en dåtida maka och moder.

Som man ser, finnes det ännu spelrum för gissning och fantasi i fråga om Lucidors af så många myter omspunna börd. Som bevisade omständigheter måste man fasthålla dels hans fäderne, dels att han var född i äkta säng och dels att han var antingen amiralskans eller amiralen Strusshjelms dotterson.

Gärna ville man tro, att det varit med Barbaras släkt han haft det direkta blodsbandets gemenskap. Den norrländska landtfogdens dotter vistades under sina senare flickår hos sin moster och hennes man, tullnären i Stockholm Lars Bengtsson (barnen adlade Sneckenfelt), och det var ur deras hus tullbokhållaren hämtade henne som brud. Bland Lucidors faddrar förekommer en högre tullämbetsman, som vuxen hade han sitt umgänge och sina vänner bland tullfolk af högre och lägre grad, den kapten Bengt Bohm, som ledsagade honom hans sista kväll, hörde genom släktskap till samma krets. Hans påtagligen närmare beröring med en del bergs-

lagsmän skulle också få en osökt förklaring genom mormoderns — och därmed hans egen — härkomst från den gamla dala- och bergsmansätten Svinhufvud.

Stod unge Lars Johansson under amiralskan Strusshjelms omedelbara uppsikt, torde han af allt att döma fått en god och gudlig upptuktan. Hon dog emellertid, då Lars var tio år gammal. I liktalet meddelas barnens antal men icke namn, svärsöner funnos men namngifvas ej heller, och intet finnes antydt om den förmodade fostersonen eller om barnbarn öfver hufvud. Den gamle amiralen, plötsligt åter vorden ensam, just då det stora krigsbullret tystnade och en stilla lefnadsafton i hemmets hägn tycktes vänta honom, följde fem år senare sin husfru i grafven. Ynglingen Lasse måste då — vare sig han personligen deltog i liktåget till Caseburgs kyrka vid klangen af amiralens klocka, som där ännu ringer donatorns minne, eller i hemlandet begrät sin fostrares bortgång — känt sig grufligen ensamställd i världen. Ty borta var då troligen för längesedan äfven modern, denna en olycklig skalds mor, hvars lifslinjer man nu mödosamt söker uppdraga, utan att komma till annat resultat än en aning om att det måtte varit något rörande äfven med henne. I Barbara Strusshjelms personalier anföres bland denna dams »huskors», att hon måste sända en i Gud insomnad dotter till kyrkogården. Det årtal man här skulle önska fattas tyvärr.

Efter trettiåriga krigets slut tillträdde öfverbefälhafvaren för svenska armén i Tyskland, Karl Gustaf Wrangel, posten som generalguvernör öfver Pommern. Mellan honom och kommendanten på Caseburg an der Swine ägde naturligtvis å tjänstens vägnar

åtskillig förbindelse rum. De båda herrarnes personliga relationer med hvarandra synas varit af vänskaplig art. Kanske har Strusshjelm, då han kände sitt slut nalkas, anförtrott sin snart skyddslöse fosterson åt sin förmans och vapenbroders välvilja, kanske har

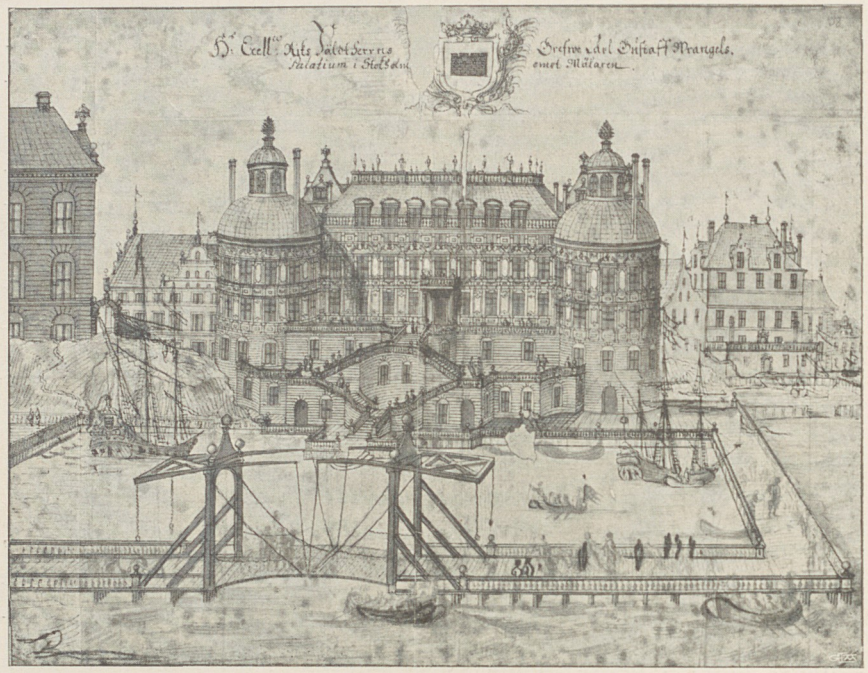

WRANGELSKA PALATSET PÅ RIDDARHOLMEN.
Det n. v. Hofrättshuset. Erik Dahlbergs originalteckning.

denne senare, i enlighet med en då för tiden icke ovanlig storslagenhet i pliktuppfattning, självmant skyndat den begåfvade ynglingen till hjälp. Det heter nämligen, att Wrangel hållit Lars Johansson till studier och honom mycket påkostat. Att detta frikostiga be-

skydd senare, då det som bäst behöfdes, synes hafva upphört torde utan tvifvel få skrifvas på Lucidors egen räkning, på hans sinnes växande, halsstarriga obekvämhet för beroendets ok.

År 1656 den 31 januari inskrefs en Laurentius Johannis som student af Stockholms i Uppsala studerande nation. Det var antagligen den blifvande skalden. Efter att ha undergått depositionen, den oundvikliga studentinvigningen, hvars råhet och oanständighet man just nyss förut genom 1655 års stadga sökt något stäcka, efter att vid det därpå följande cornutölet ha gjort bekantskap med de akademiska dryckessederna och efter att under tillbörlig tid ha utstått novitieskapets och pennalismens hårda »vexationer» vardt Laurentius Johannis Holmiensis alltså en liber studiosus, fick aflägga ödmjukhetens svarta kåpa och ikläda sig värjan och sporrarna samt hatten med plymen och de uppfästa brättena. Denna plötsliga förvandling från barn till man, från träl till fri slog nog mången ung adept åt hufvudet. Hur Lars fann sig i den nya ställningen veta vi ju icke, men vi hava skäl att tro, att den behagade honom. Fri förblef han alltid i oroande grad, högre än till student klef han aldrig på den sociala stegen, och studentmaneren och värjan följde honom till hans sista stund.

Att ungdomslifvet vid Fyris den tiden sjöd i ganska vilda vågor är nog visst och kan ej väcka större undran. Om fröjdeskotten nattetid knallade på gatorna, tills det rök från borgerskapets halmtak, så var det blott ett eko af Bellonas åskor ute på Europas slagfält. Om värjan satt löst i skidan, så var ju vapenleken en rätt naturlig idrott för en hetsig ungdom, som ej vid närmaste fränders sida fick ge sitt ärfda stridslynne utlopp i dust för Sveriges

2—144229. *Karlfeldt, Skalden Lucidor.*

ära, hvilken steg och steg som en triumferande sol. Var man god kund hos öltappare och vinskänkar, skrek man och »grasserade», så var äfven detta lägerseder. Den götiska yfverborenheten, som snart skulle få sin inspirerade bibel i Atland, slog för öfrigt ut i öfverdrifna åthäfvor hos hög som låg. Det svenska skicket närmade sig vid den tiden en förening af grandezza och plumphet, en förening, som något senare fann sin kanske högst skinande representant i den snillrike Jan Gyllenstiernas storslagna och groteska figur. I det unga Uppsala jäste naturligtvis tidens våldsamma safter högt. Hvad Lucidor där af dem indruckit är oss okändt, men visst blef han den, som om sig kunde bekänna, att han hade »en stor trut», och visst bar han genom sin ringhets stadier med sig den högspändt förnäma självkänsla, som, af olyckan förgiftad till sjuk retlighet, stang honom till blods och till döds.

Den högskola, till hvilken Lars Johansson kom, närmade sig ett nytt utvecklingsskede. Mannen, som på starka skuldror skulle lyfta henne högre än någonsin, stod för dörren. Hvad Olaus Rudbeck gjort för alma mater Upsaliensis är vältaligt skildradt af hennes egen häfdatecknare. Här må blott erinras om huru denne renässansman förstod att med sin brinnande andes kraft draga ungdomen till sig och föra den ur den dogmatiska öknen till den lefvande naturens källor. År 1655 började han anlägga den botaniska trädgården i Uppsala. Vi kunna väl tänka oss, att Lars Johansson, som sedan en gång bland sina andra signaturer nämner sig Lilius Blumenfreundt, var bland de lustvandrande i detta Floras nya paradis. Lucidors blomsterkärlek och blomsterkunskap framlysa i ett af hans vackraste tillfällighetskväden från senare tid.

Det är den tyska grafsången öfver stockholmsborgaren (trädgårdsmästaren?) Sadewasser. Världen afmålas här som Guds egen örtagård, rik på allehanda goda och sköna blommor, bland hvilka ogräset frodas. Här talas — med en dragning åt euphuism — om de flyktiga narcisserna, som snart ryckas bort i sin bästa fägring, om hyacinten, som färgas döende blå af nordans andedräkt, om liljor-

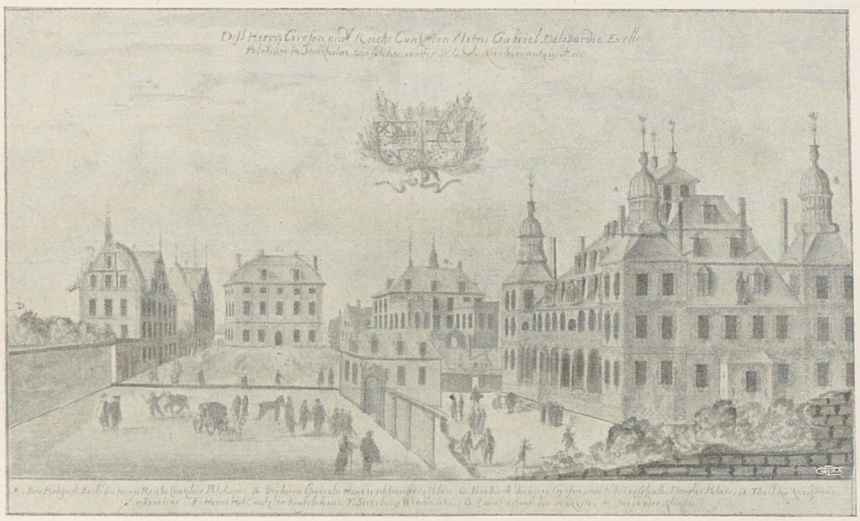

De la Gardieska palatset å n. v. Karl XII:s torg.
Erik Dahlbergs originalteckning.

nas kyska prakt, om dygdens rosor, som blomma mellan törnen, om den stolta tulpanen, som dock endast har sin strålande färgskrud (och ingen doft) att locka med, om gudsfruktans nejlika, om konungskronan, som faller af lik den falnade vallmon, om solens underblomma, som ständigt vänder sig efter sin stjärna, om smär-

tans coloquint, om korsets malört o. s. v. Alla dessa örter och en mångfald därtill kunde skalden se i Rudbecks trädgård med dess vida beryktade varmhus. Men han kunde också, när han var i Stockholm, vandra ut och njuta af de botaniska skatter, som Magnus Gabriel De la Gardie låtit inplantera i trädgården vid sitt slott Jakobsdal och som Rudbeck förtecknat och skalder besjungit under namnet Deliciæ Vallis Jakobææ. Äfven i sydligare och yppigare blomstergårdar än våra hade Lucidor under sina resor tillfälle att se sig om.

Nu var ju ock den tid, då empirismen bröt segrande in öfverallt i den gamla vetenskapens dimmiga värld. Alkemien höll på att gifva rum åt kemien, astrologien åt astronomien. Ännu, och länge ännu, brann här och där elden under de deglar, hvari man hoppades i en lycklig slumpens stund finna de fyra elementens rena substrat, som kunde förvandla alla »sjuka» metaller till den enda »friska». Ännu sökte man lifselixiret, det drickbara guldet, som skulle förvandla mänsklig sjukdom och skröplighet till evig hälsa och ungdom. Ännu såg mången upp till himlaljusen som till en hemlig ödesskrift, man ställde horoskop (så gjorde t. ex. Stjernhjelm), fasade för planeternas konjunktioner, gaf akt på lyckliga och olyckliga dagar och stunder. Men den självständiga kemien hade vid århundradets midt sin förste store målsman i Robert Boyle, den siste ryktbare astrologen, fransmannen Morin, dog 1656, och tio år senare iakttog Newton det fallande äpple, som ledde honom till upptäckten af rymdens mekanism. Lucidor har för sin diktning hämtat många bilder från dessa gränsområden mellan mystik och vetenskap, och det är tydligt, att han med in-

tresse följt naturstudiets uppblomstring. I den lilla boksamling han efterlämnade var också empirismens filosof, Bacon, företrädd.

Det säges om Lucidor, att han varit »i nästan alla vetenskaper fullt hemmastadd». Särskildt gällde han för ett språkgeni. Utom de gamla språken kände han ett ovanligt antal af de lefvande och synes dessutom ha kastat blickar in på mera sällsamma lingvistiska områden. Bland hans böcker fanns ett Manuale lapponicum samt ett exemplar af den fantastiske men geniale tysken, kemisten, guldmakaren, nationalekonomen m. m. Johann Joachim Bechers Characteres sive clavis convenientiæ linguarum, ett försök i universalspråksvägen. I öfrigt må om Lucidors bildning bemärkas, att den stod lika mycket på allmän europeisk som på svensk grund. Under resor, som utan tvifvel voro både långvariga och vidsträckta — han nämner själf i förbigående, att han varit i England, Italien och Frankrike, men kunde säkerligen, utom Tyskland, äfven tillagt Holland — fick han rikligt tillfälle både att vidga sitt lärda vetande och »bekomma experiens», som Wivallius kallar det, utan att som denne behöfva taga sig fram med tomma händer enligt metoden »att ljuga sig igenom ett land». Wrangels nåd lyste nog ännu öfver den unge studenten, då han drog ut, och hjälpte honom genom länderna — det heter ju, att fältmarskalken »honom mycket påkostat», hvilket väl måste hafva afseende på resorna.

Man har antagit, att Lars Johansson rest i sällskap med Wrangels unge son Karl Filip, ja, att han varit något slags ledare för denne. Den Lucidor vi senare lära känna, och den ende vi känna, var väl med sin sorglösa filosofi föga ägnad att vara en ung junkers stöd och rådgifvare. Att han i någon egenskap, kanske blott

som reskamrat, varit i Karl Filips följe är dock ganska antagligt. Unge grefven dog i London 1668, och samma år på hösten finna vi Lucidor hemma i Sverige. Vid den i förtid bortryckte ädlingens graf, som på vintern 1670 reddes i Skoklosters kyrka, uppträdde Lars Johansson med ett tyskt sorgekväde. Det ger inga antydningar om några personliga band de båda unga männen emellan. Men är det en händelse, att skalden, som gärna i sina olika signaturer inlade någon för tillfället lämpad mening, här, och för enda gången, kallar sig *Adelfino der klagende?* Är det endast genom detta skaldenamn med dess för mängden förborgade betydelse han vågar hänsyfta på sin intimare bekantskap med magnatsonen, hvars lysande ätt och lysande fader framför allt han pompöst och vördnadsfullt prisar? Hans egen ställning var ju, då denna griftsång skrefs, allt annat än lysande, och det skulle ej gått an att vid detta tillfälle af »härlig och högansenlig sorgeståt» anslå någon förtroligare ton.

Lucidors resor äro emellertid ett kapitel i hans biografi, som alltid lär förblifva oskrifvet. Har under dem något inträffat, som framkallat en brytning i hans lif? Hvad allt kan icke ha händt honom ute i den äfventyrsfyllda världen? Han var ung och mottaglig för alla nya intryck, som måste strömmat öfver honom, han var utrustad med den brännande törst efter kunskap och erfarenhet, som kan leda den törstande till olika slags brunnar. Men det myckna han måtte ha sett och lärt har han förtegat, och förunderligt litet har han brukat det till sin nytta och uppkomst. Det förefaller, som all den världskännedom han samlat resulterat i ett tidigt världsförakt, ett förakt för människornas vanliga mål

och medel, deras fåfängliga äflan efter guld och ära. Det låg väl i detta mycket af medfödda anlag, af poetiskt sigenarlynne, men de upplefvelser, som synas böra ha tillkommit för att framkalla hans brådmogna vishet eller trötthet, äro oss okända. För öfrigt, hvad man i dylika fall kan döma af yttre öden förslår aldrig att förklara den genom mystiska processer framskridande utvecklingen af en själ, en personlighet.

På hösten 1668 finna vi, som nämndt, Lars Johansson hemma i Sverige. Under följande årets förra hälft vistades han i Uppsala, där han undervisade studenterna i språk och »som en annan professor hade tillstånd att intimera». Men något akademiskt lärdomsprof aflade han icke och förblef en ograduerad student Däremot hade han under tiden framlagt en del vitterhetsprof, som på samma gång blefvo testimonier om hans lärda språkkonst. Han hade höjt en »Ehren-fackel, angezündet von Lilio Blumen Freundt», till ödmjuk lyckönskan på latinsk och tysk vers, då köp- och finansmannen Peter Potter i Stockholm i september 1668 adlades till Liljenhoff. Han hade uppstämt ett »gifte-roos uppå den ärborne, förnäme och välaktbare hr. Thomas Pehrmans, förnäm köp- och handelsmans, så ock dygdfäst, skönprislige och kysksinte mö Margareta Nilsdotters brudlöft- och hedersdag, som i Stockholm den 29 oktober 1668 firades, rosad af Asthold Skaldkär den olycklige». På latinsk elegisk vers och i svensk psalmton hade han firat åminnelsen af generalen Arvid Forbus' änka, psalmsångarinnan Margareta Boije, samt i slutet af grafskriften ristat hennes tyska epitafium i form af en grafsten. Man kan här anmärka, att Forbus haft sitt befäl i Pommern, där han bland annat varit guvernör,

under Strusshjelms senare år; möjligen var alltså skalden, som här kallar sig Laurinus den sorgbundne, personligen bekant i familjen redan från den tiden. Framme i julmånaden 1668 hade han med tyska grafsånger firat tre adliga begrafningar i Stockholm. Vid det ena af dessa tillfällen brukar han första gången namnet Lucidor. Sitt mästerstycke hade han framlagt i den på sju språk affattade grafskriften öfver den unge professorssonen Sven Edenius i Uppsala; det blef på samma gång hans valete till lärdomens stad, som han på sommaren 1669 vände ryggen för att sedan i hufvudstaden föra en fri poets vanskliga tillvaro.

Man kan ej säga, att den poetiska talangen stod lågt i kurs på Lucidors tid. Som utfyllnad till andra, mera statsgagnande färdigheter kunde den varda sin man till både ära och nytta. Därpå är Stjernhjelms präktiga ställning vid Kristinas hof ett talande exempel. En yngre, med Lucidor mera samtida poets historia visar det ännu klarare. Medgifvas måste, att Erik Lindschöld var en ypperlig ämbetsman och en ringa skald, men en hans biograf har antagit, att han ej utan sin dilettantism som poet kunnat komma i tillfälle att utöfva sin förmåga som statsman. Men också sträckte sig hans poetiska uppvaktning från regerande änkedrottningen på sin tron ner till högstdensammas hynda. Lucidor hade rakt ingen fallenhet för ämbetsbanan, och då han en gång ofrivilligt kom att idka skaldskap inför hofvet, var tonen så illa afpassad, att han fick vandra i fängelse. En fattig poet utan förmåga och vilja till social uppkomst var säkert i den dådkraftiga tidens ögon en tvetydig figur. Så kommer det sig, att då utgifvaren af Helicons blomster anser sig behöfva beskydd »mot åtskilliga vidersinniga

omdömen», innesluter han sig och författaren, »sal. Lasse Johanson, den eljest för sin vidriga världs skull också ibland kallade sig Lucidor den olycklige», i hans höggrefliga excellens Lindschölds nådiga ynnest under de allra underdån-ödmjukaste bugningar för

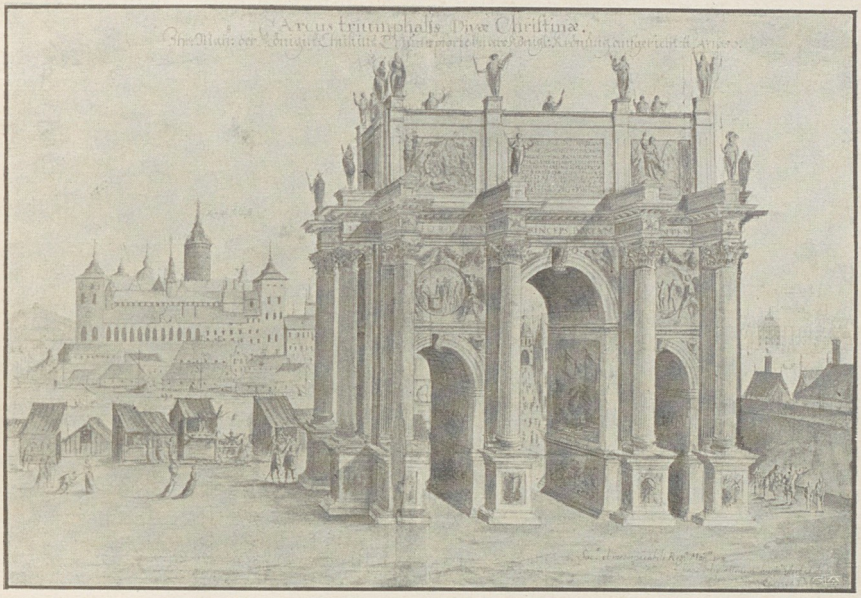

Drottning Kristinas triumfbåge, med anledning af hennes kröning rest å. n. v. Gustaf Adolfs torg.
Erik Dahlbergs originalteckning.

dennes »polerade och glimmande» själ, »såsom den där ett blomster vill plocka och upptaga måste bucka sig åt jorden». Det är något på samma gång tragiskt och komiskt belysande i denna svassiga reverens, som den gode Andersin vill tvinga den olycklige skaldens skugga att utföra inför den högt uppsatte vitterlekaren. Var

det ej nog att Lucidor, medan han ännu var i lifvet, nödgats böja sin ovilliga nacke inför de mäktige som en beställd eller opåkallad gratulant?

Tillfällighetsdiktandet var en af tidens manier. Beständigt kräfdes lyckönsknings-, bröllops- och begrafningsverser, allt eftersom lifvet gick sin växlande gång med glädje och sorg. Kunde ej vänner eller anhöriga förfärdiga de nödiga rimmen, anlitades främmande, mera konstförfarna händer. Att bläddra i de digra portföljer och volymer, som i våra bibliotek innesluta detta tillfällighetstryck från gångna sekel, är som att vandra i ett ofantligt magasin för poesiens värsta trasgrannlåt. Det är kvarlefvor från likprocessioner, i hvilka sångmön gick sist som en oundgänglig yrkesgråterska i nött sorglivré; det är återstoder från bröllopsgillen, då hon på slutet, när ruset började stiga, skulle inställa sig i någon löjlig förklädnad, gyckla med sig själf och säga grofva ord till brud och tärnor. Det är mera sällan man bland dessa multnande rester upptäcker den äkta saknadens tårpärlor eller möter någon dröjande återglans som af oförstörbart guld från de många slocknade brudfacklornas sken. Var man en Stjernhjelm — eller någon hans okände vederlike — kunde man adla tillfället och framräcka en gratulation som den klassiska »Bröllopsbesvärs ihugkommelse». Att frambära en fri och ädel gåfva är ett annat än att offentligen uppstiga på matrimmarnes tribun. När Lars Johansson första gången som en man af facket lät smuggla in en lyckönskan i ett förnämt brudhus i hopp att därför bekomma en eller annan dukat, kallade han sig första gången *Lucidor den olycklige*. Epitetet hade han användt en gång förut, men då i

en skämtsamt erotisk ton. Sentimentala skaldenamn hörde till herdestilen, men hvem betviflar, att det här låg en allvarlig, ja bitter mening inunder?

Hvilka vägar man ibland fick anlita för att bringa sitt opus under höga vederbörandes ögon, kunna vi erfara ur Lucidors egen

STOCKHOLMS GAMLA SLOTT, SEDT FRÅN NORDOST.
Erik Dahlbergs originalteckning.

mun. Kort efter sin ankomst till Stockholm från Uppsala, berättar han för kämnersrätten, mötte han en dag en tysk student Prilwitz, med hvilken han ett år varit bekant »och för honom några skrifter skrifvit». De kommo till tals om sådana skrifter och förnummo, att välb:e herr Kristofer Gyllenstierna skulle blifva brud-

gum. Han beslöt då att något skrifva på hans bröllop, det han ock gjorde, och bar själf skrifterna uti bröllopshuset, efter han intet fick Prilwitz igen, som eljest skulle dem presenterat; talade så med professor Gartman, hvilken sade sig inte veta, om samma skrift skulle blifva angenäm. Sedan gaf han skrifterna till »en lacquaj eller pagie», som bar dem upp och ville gifva dem till kammartjänaren Jöran. Men denne ville ej heller mottaga dem, ehuru han väl visste, att Lucidor skulle skrifva, eftersom han talat med Jöran tillförene därom och bedt honom rekommendera sig, därtill Jöran svarade Det kan jag intet göra. Andra dagen förnam han, att inga skrifter voro utdelade, går så och frågar efter dem och finner dem igen i ett hus på Regeringsgatan, där han tager dem igen och hafver dem hos sig uti fem dagar; möter så Prilwitz igen och refererar, huru det hade gått honom, med fråga om Prilwitz ville presentera skrifterna, därtill han svarade ja; gjorde det också, och herr Christoph tog dem upp med all höflighet och gaf Prilwitz 10 rdr i karoliner. — Det var de första lärospånen i yrket, ett kurande för kammartjänare och lakejer, som kanske kan ha anstått Prilwitz men illa passade Lucidor.

Sveriges hufvudstad råkade vara i feststämning den julidag 1669, då Lars Johansson drog därin med sina lättflyttade penater. Det var nämligen, säger han själf, »dagen förr än Kongl. Maj:t blef riddare». En engelsk ambassadör, earlen af Carlisle, var med all stat anländ för att å Karl den andres vägnar fästa strumpebandsordens guldspänne under Karl den elftes ungdomliga knä. Det var en stor tilldragelse, tillbörligt firad med fester och lustbarheter. Lucidor, den nye tillfällighetspoeten, kände sig gripen

af den höga stämningen och uppkallade sin sjuspråkiga musa till en den allra ståtligaste hyllning för den förnäme britten vid dennes afresa i slutet af september. Den inbrytande barockens anda tumlar sig orgiastiskt i detta lofkväde, som tydligen sträfvar efter det högsta möjliga i sin konstart. Det är officiellt högtidligt undertecknadt: Lars Johann Son S. H. a. s. u. (scientiarum humanarum artiumque studiosus upsaliensis) och börjar:

Great Howard, how shall I fullfill my will?
Indeed, it doth surpass my skill and quill.

Men Minerva och alla muserna skulle här komma till korta.

And faith! Apollo with all eloquence
Can scarce describe your glorious Excellence.
It must needs be no man but angels tongue
That would in words set forth a worthy song
Of you, Great Hero, Crown of english lords,
Whose marvellous virtues far surpass the words
Of man . . .

Skalden försäkrar vidare:

Mars and Apollo are in striving mad
Whose glorious laurels first shall crown your head,
But (pray t'excuse me) I swear by my oath,
Sir, you are twice more worthy than them both.

Alla gudar och hjältar sträcka villigt gevär för den oförlikneliga lorden, nämn blott hans namn, och alla dygder äro nämnda! Den ljufliga väderlek, den rika skörd Sverige denna eftersommar och höst fått åtnjuta tillskrifvas obetingadt hans härvaro. Fälten, vatten, skogarna och djuren gladde sig under denna lycksalig-

hetstid, nu flyta nordens jord och himmel i tårar. Men gudarne sammanträda för att rådslå, hur den ädles hemfärd bäst skall främjas. Jupiter som öfverguden yttrar sig på latin, Neptunus naturligtvis på det stolta Britanniens mål, Aeolus som den något ringare vindguden på holländska, Mars på svenska, solguden klyfver sig i två eller fördubblar sin tunga för att som Apollo och Phoebus tala både Marinis och Ronsards honungsmättade språk. Sist uppträder Merkurius med en tysk häroldslåt, hvarpå hela Olympen med en röst gladt och högljudt utropar:

We shall conduct them, none of us shall fail,

medan jorden svarar:

Long, long live my lord Carlisle.

Lucidor berättar, att lorden väl upptog denna lofdikt. Äfven författaren kunde hafva vissa skäl till belåtenhet: han hade anslagit den gängse tonen med kraft och klang, och hans vittra möda vardt förmodligen skäligt belönad. Men väl kan man tänka sig, att han med honoraret på fickan gick in på någon källare för att skölja ner smaken af sin vältalighets manna med en remmare surt rhenvin.

Det var uteslutande till sina språkliga kunskaper och sin språkliga talang Lucidor hade att lita för sitt uppehälle. Han »verterade» åt ämbetsverk och enskilda, gaf kanske en eller annan lektion, men hann väl knappt att se sig om efter någon stadigare syssla, förrän dunderslaget kom, som hotade att för alltid stäcka hans blygsamma karriär. Det stundade åter till ett stort bröllop

i staden. Herr Kristofer Gyllenstiernas broder Conrad, landshöfding i Viborg, skulle träda i brudstol med Märta Kristina Ulfsparre, och Lucidor beslöt att åter uppvakta. Han sammanskref i hast en fortsättning på det »Giljarekval» han tillägnat brodern; en friares vedermödor äro ju mångfaldiga och kunna aldrig uttömmande beskrifvas. Så lopp han till Wankijf och fick några exemplar tryckta. Brådskan var stor, och man hann ej ens att i öfverskriften sätta ut namnen på de gods, till hvilka kontrahenterna skrefvo sig. Skriften var ännu våt af trycket, då den på kvällen presenterades i bröllopshuset af en student Johan Bergh. Den gick från page till page, kom fram till brudgummens broder, som mottog den och lät dela ut den. Den vardt läst af brudparet, af deras majestäter konungen och drottningen, af närvarande riksråd och adelns hela blomma. Men brudgummen rasade, ty han fann skriften för sig i högsta grad förklenlig, han ansåg den enkom sammansatt för att smäda honom på hans hedersdag i denna högförnäma närvaro. Det dröjde ej länge, innan han upptäckte, hvem som dolde sig under namnet »Lucidor den olyckelige». Inom kort var sedan studenten Lars Johansson »i vaktmästarekammaren fängligen insatter», angifven som en Kongl. Maj:ts plakatsförbrytare och som en grof äreskämmare, skalk och calumniant.

Handlingarna i den rättegång som följde äro till större delen kända och tryckta. De äro i sanning sorglustiga dokument till tidshistorien. De visa hur en aristokrat ännu kunde fara fram mot en »lös person», som råkat misshaga honom. Friherre Conrad var tydligen ingen intelligent karl, och de anklagelser han

låter sitt ombud framställa äro på de flesta punkter enfaldigheter eller spegelfäkterier. I ett kunde han hafva rätt: skriften var drastiskt hållen, djärft parodierande den rådande sliskiga och bombastiska stilen. Men tonen var icke ohöflig och skämtet ingalunda plumpare, än att de finaste öron den tiden tålde värre saker. Den »énigme pour les dames», som afslutar dikten, är t. o. m., tvärt emot bruket, fin och sinnrik. Så småningom kröp det verkliga skälet till åtalet fram. Gyllenstierna hade haft en »querelle» med en grefve Douglas, troligen för någon kärleksaffär, och då han i skriften fann åtskilliga speglosor om hetlefrade älskare, trodde han författaren mutad af Douglas. Lucidor förnekade all afsikt att såra den höge brudgummen personligen, hans skrift vore ingen libell, ingen paskill, utan ville endast i allmänhet gyckla med den mänskliga svagheten. Om gref Douglas sade han: »Det är den herren jag aldrig en gång kom när.» Svårt lades det Johansson till last, att han förkortat landshöfdingens titel, men Wankijf vittnade, att han själf var den som för brådskans skull föreslagit dessa anstötliga etc. etc., hvilka för öfrigt vore vanliga t. o. m. efter konungens namn. Flera af Lucidors svar under förhören äro fyndiga, och en förstucken ironi lurar, som billigt är, ibland bakom dem, äfven i protokollens allvarliga referat. På motpartsombudets fråga, om han är adelsman, svarar han: »Nej, intet utom hvad dygden angår.» Gent emot tillvitelsen, att han velat antasta det Gyllenstiernska namnet genom att på skriften kalla sig Lucidor, hvilket skulle betyda »lux de or», har han ju lätt att hänvisa till att han redan förut nyttjat detta namn. Men då slutligen klaganden utfunderat, att ordet »continuerad» i öfverskriften är en

förgriplig anspelning på hans dopnamn Conrad, har Lucidor intet att svara. Det är säkert med en viss triumf han själf till hofrätten anmäler denna förkrossande anklagelsepunkt.

Gyllenstierna var själf en dag uppe i kämnerskammaren och begärde, att Lars Johansson måtte »blifva på det högsta afstraffad». Af kämnersrätten hänsköts målet till magistraten, som i utslag af den 10 januari 1670 resolverade, att skriften icke kunde anses som en paskill, »likväl emedan Lars Johansson samma skrift emot Kongl. M:ts ordning och stadga obedin och med en ofullkomlig hr landshöfdingens titul låtit publicera, hvilken ock i några stycken befinnes vara förargelig, offendera honestas aures och bonos mores, gifvandes han således afunds människom och illviljandom occasionem calumniandi och andra enfaldiga anledning til hvarjehanda misstankar och domar, som hr landshöfdingens reputation icke tåla kan eller bör, och sådant allt på hans heders- och bröllopsdag», ty pröfvade rätten skäligt, att Lars Johansson för ofvanbemälta excesser, förutom det han med fängelse hade pliktat, skulle hålla sig ifrån stadens societet och gemenskap på år och dag.

I detta utslag, liksom senare i hofrättens, betonas, som vi se, att Lucidor författat och inlemnat sin skrift »obedin», utan vederbörandes begäran. Både författaren och boktryckaren förnekade sig känna till något stadgande i berörda hänseende. Det finnes emellertid i ett kort förut, den 19 december 1668, utfärdadt påbud öfver åtskilliga missbruks och oordningars afskaffande vid ridderskapets och adelns trolofningar, bröllop, gästebud, barndop och begrafningar, som upprepar och skärper en del förut gifna förordningar mot festlig lyx och utsväfning. Det fjortonde mo-

mentet däri lyder: »Ingen skall fördrista sig, om han icke varder bedin, skrifva någon grafskrift, vid 12 daler silfvermynts böter. Om brudskrifter, nyårsskrifter, alla andra tiggarskrifter och det bettleri, som sker med stamböcker, item om tiggeri af hvarjehanda slags folk, såsom tromslagare, pipare, sjungare, kutskar, kockar och gement folk med majstänger vare samma lag.» Man märker till hvilken klass tillfällets yrkespoeter räknades af lagen. Faran att få erlägga böternas dryga artistskatt förelåg väl endast i de fall, då mottagaren tog anstöt af en skrift och väckte åtal.

Den stränge landshöfdingen — han var son till Pintorpafrun — måtte ej ha varit nöjd med den upprättelse han fått, ty saken gick till hofrätten. Själf for han öfver till sitt län i Finland, men Lucidor fick stanna i fängelset under väntan på att hans anklagare skulle återkomma och behaga upptaga målet. Då se vi studenten Lasse Johansson i februari 1671 till hofrätten ingifva en ödmjuk anhållan om att få ett forderligt utslag eller att åtminstone blifva ställd på fri fot till motpartens hemkomst. Rätten befallde, »att han skulle skaffa caution de judicio sisti», så kunde han slippa ut. Dagen därpå hade Lucidor redan skaffat sig löfte om en så ansenlig borgesman som rådmannen Sven Törner. Men då denne just samtidigt miste sin hustru och alltså fick annat att tänka på, bad Johansson, att rätten ville godtaga hans egen skriftliga förpliktan, att han ingenstädes skulle vika, förr än laga slut i saken gjordes. Hofrätten tog saken i noga betänkande och fann skäligt, att alldenstund Lasse Johansson länge suttit fängslad i den starka kölden och hvarken vederparten eller hans ombud

var hemma samt saken icke var kapital, skulle han slippa ur arresten mot den ingifna kautionsskriften.

Detta var ju en vacker seger för den tilltalade; han var ställd på fri fot mot sitt hedersord som enda borgen. Men hans fienders stämplingar gjorde fritiden kort. Om ett par månader satt han på Kungl. Maj:ts af herr *Kristofer* Gyllenstierna utverkade befallning åter inburad och väntade på dom. Denna utföll ett par dagar före midsommar. Den förtjänar aftryckas på grund af den fläkt af humanitet och välvilja, som genomgår dessa slutord i en fattig poets process med en uppretad högaristokrat. Den lyder:

»Rätten finner skäligt, att sedan Lasse Johanson med själf sins ed hafver betygat, att han denna skrift icke animo calumniandi eller af någon annan uppstutsad författat, blifver han ifrån allt vidare åtal befriad, hvarmed bägge parterna skola vara alldeles åtskilda. Men att Lasse Johanson emot Kongl. Maj:ts stadga och utan någors begäran gjort en bröllopsskrift och där uti brukat någon större licens än som sig bort, hade den Kongl. rätten väl fog honom därföre plikta låta; dock i anseende till det han allaredo utstått hafver, blifver han därmed förskont, med åtvarning att han härefter försikteligare förer sin penna. Och sådant allt med rätta.»

Dock, detta var ej den svenska Justitias allra sista ord om Lucidors Giljarekval. Den Gyllenstiernska familjekänslan vakade och tog sig en liten hämnd, då både herr Conrad och hans bröllopspoet längesedan voro vigda vid jorden. Hade man 1670 ej lyckats att låta den förtretliga skriften som en paskill dela häxornas öde att brännas af bödeln, så lyckades man däremot 1689 få B-arket i *Helicons blomster*, där den var tryckt, indraget. Men detta hör ej till Lucidors lefnadshistoria. Dit hör däremot en sak, som står i ett egendomligt samband med ofvan relaterade rätte-

gång. Det äktenskap, hvars ingångsdag Lucidor velat fira med sina misshagliga alexandriner, vardt föga mer än årslångt. Märta Kristina Ulfsparre, som vid sitt biläger blott var 15 år, dog i februari 1671. Vid hennes likbegängelse den 20 augusti samma år uppträder Lars Johansson — nu under namnet Philaretus der Tugendliebende — med ett på tyska affattadt minneskväde (med fullständigt utsatta titlar!). Man kan icke tänka sig, att det var beställdt. Den unga makans och moderns tidiga död hade väl berört djupare känslo-, kanske minnessträngar i Lars Johanssons själ, och han ville väl visa, att han ej bar något agg, ej ens till den, som han här kallar »hochedler Wittber». Till en dylik storsinthet, som säkert låg hans natur nära, fann han sig väl så mycket hellre hafva råd, som han afgått med den slutliga palmen ur sin strid med det friherrliga huset. Därför låter han sin klagan öfver detta dödens unga offer oförbehållsamt strömma, och han rasar mot tyrannen, som nedslår godheten och dygden men skonar »des verfluchten Satans Rott». Denna grafskrift är ett i dubbel bemärkelse vackert blad i Lucidors historia.

Rättegångshandlingarna gifva oss några sparsamma men rätt intressanta notiser om Lucidors lif och umgänge vid denna tid. Med studenten Prilwitz skymta vi honom i fönstret till hans härbärge någonstädes på nedre botten; han låter värdinnan säga, att han inte är uppstigen, att han är sjuk, att han inte är påklädd, att han skall möta senare på bron — hvad som helst, bara han får vara i fred. Vi träffa honom hos Sven Olofsson gårkock, där han intager sina måltider tillsammans med en Johan Printz, som äfven uppsöker honom på gamla rådstugan, där väl Lucidor hade

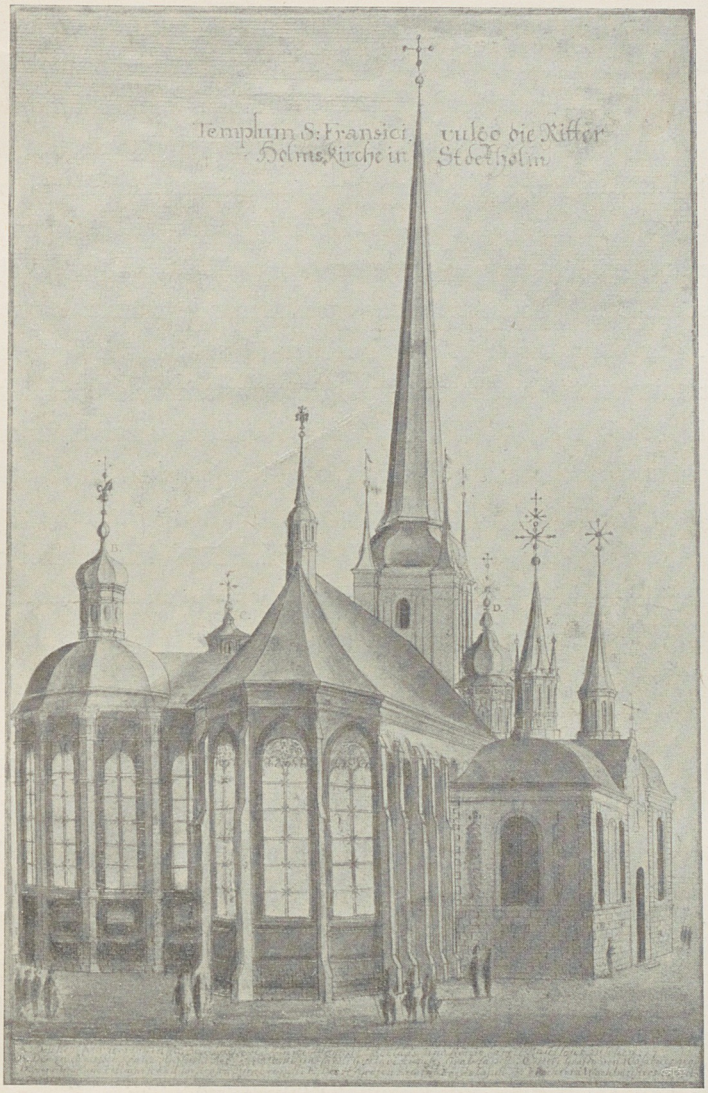

RIDDARHOLMSKYRKAN.
Erik Dahlbergs originalteckning.

något öfversättningsarbete. Viktigare är att vi se honom ibland besöka »herr Stjernhjelm för att diskurera med honom, som en lärd man är». Hos denne vistas studiosus antiquitatum Johan Bergh, som inlemnade brudskriften Giljarekval på gästabudet, medan författaren stod vid dörren — en tjänst, som Bergh »villigt tillsade, efter han ärnade anlita Lorentz i det italienska språket». I arresten på slottet går det rätt lifligt till. Kapten Jakob Forbus, som Lars »betjänat med translaterande i hans rättegångssaker», går där ut och in och besöker äfven Conrad Gyllenstierna för att tala till sin väns förmån. Regementskvartermästaren Erik Klangh är själf för tillfället inhysing i vaktmästarekammaren: inkallad som vittne för att vitsorda något yttrande han där fällt om gref Douglas och Lucidors skrift, säger han sig »intet veta så talt hafva, efter han var drucken». Bland Lorentz' kamrater i olyckshålan är äfven »herr Wredhz kammartjänare», som tydligen fått lära sig att af samtal ståndspersoner emellan endast uppfatta hvad som är lämpligt. Dessutom en Jochim Lutkeschwager, som »intet ringaste vet hvad kvartermästaren talat».

»Jag hörer I är en olyckelig (råkat i olycka), Lucidor», yttrade Stjernhjelm, då Lorentz tre dagar innan han togs i arresten besökte den gamle skalden. I häktet var trångt, vinterkallt, osnyggt, knappt med födan. Forbus hade af Gyllenstierna begärt något bidrag till Lucidors uppehälle under den långa väntan på rannsakning. Friherren hade »talat om tre hvita runstycken», hvartill Forbus svarat: »Därför betackar han sig.» Men i förnedringens boning uppstämde, säges det, Lucidor sin käcka fängelsevisa om lyckans och olyckans, om sorgens och lustens växling:

Skulle jag sörja, så vore jag tokot,
fastän det ginge mig aldrig så slätt.
Lyckan min kan fulla synas gå krokot,
vakta på tiden, hon lår full gå rätt.
All världen älskar ju hvad som är brokot,
mången måst lefva, som ej åter skrådt.

Olyckan växlar ju lika med lyckan,
allt hvad begynsel har ändas en gång.
Drucken man hafver ej allestäds hickan,
lust följer gråten, gråt ändas i sång.
— — — — — — — — — — — —
Ty låt man lyckan med olyckan strida,
intill jag ser, ho som vinner för mej.
Ingen må skjutshästen allt för hårdt rida;
tröttar du honom, förtreter han dej.
Fast om en måste förföljelse lida,
modet blir fritt, når som kroppen är ej.

Ty skall mitt blod och mod osorgse vara,
Lasse råds hvarken hat, afund ell' tvång.
Ingen törs göra mer än han kan svara,
rätt måst' (trots orätten) hafva sin gång.
Fly med flit, hvem som kan, slit olycksspara!
Fångsel gör långsel når lyckan är vrång.

Tänk, min vän, att man fördenskull må lefva
lustig, fast om det är mot ens behag!
Lyckan hon vandlar sig, kan sällan blifva,
hvadan hon kom i går, går hon i dag.
Ty har jag hoppet, I lår en gång skrifva,
att I, olycklig, är lustig som jag.

Men fängelsets portar öppnades och Lucidor gick ut i midsommarsolen. Han hade hofrättens intyg på att han icke var en calum-

niant och äreskämmare, icke en mutad nidsångare, om han än skrifvit för de klingande karolinernas skull. Men han hade fått röna, att det icke tillkom en poet i hans ställning att skrifva ur sitt eget sturska temperament; han måste följa tonen, han måste hålla lunken. Hans festliga lyra var skamfilad, och det dröjde länge, innan spelverket åter kom i gång. Fram emot jul nedlägger han sin pliktskyldiga tribut på Karl Filip Wrangels graf, vid nyåret uppvaktar han magistraten i Stockholm »uti en mycket konstig skrift, dedicerad af den dråplige skrifmästaren Johan Paul Hofman» och afsedd att visa, att författaren är bekväm till arbete i latin, holländska och andra gängse språk. Men det är också det enda vi höra af honom, ända tills han, mer än ett år efter sitt frigifvande den 30 juli 1671, »villigst» framträder till välborna jungfru Strijks grift under den stolta masken af »Theophilander den dödlige och odödlige». Kort därpå har han jämväl glädjesträngarna på sitt instrument i ordning. Den 3 september firades på Ekensbergs sätesgård vid Mälaren ett ståtligt bröllop, då generalinspektoren öfver småtullarna i Sverige, Finland och dess underliggande herradömen Crispin Flygge vigdes med Sigrid Ekehjelm. Lorentz sände som »den semperlustige Clarimond» och »Cupidinis Geheimb-Schreiber Amintor» sin tjänstvilliga lyckönskan. Den vanliga gåtan för det ädla och dygdfullkomna fruntimret är här af en vidunderlig, men i tidens hymenéer icke enastående oanständighet. Ty oanständig fick man vara, men icke för självständig. Lars Johansson hade satt sitt apolliniska handtverk i ny drift som bårens dystre och brudlägrets ystre sångare, ad utrumque paratus, med våldsamt starka toner för båda ytterligheterna. Under de följande

åren strödde han allt mera vårdslöst omkring sig en svärm af dylika kväden, om hvilkas skorrande disharmoni man på bistert allvar kan tillämpa hvad han någonstädes skämtvis säger:

Jag vrider högt och djupt mitt spels osamse stränger,
Kan dock ej samljud få, fast våld dem sönderspränger.

Om Lucidors personliga förhållanden under hans senare år föreligga en del obestyrkta, tydligen senare uppkomna anekdoter, som af en hel rad biografer upptagits och utlagts på ett ganska oförsvarligt sätt. Dess bättre äga vi dock *en* vederhäftig och samtida teckning af honom, som ställer honom lifslefvande för våra ögon. Det är Samuel Columbus' skildring i Mål-ro eller ro-mål; den är oumbärlig i hvarje Lucidorsbiografi.

»Jag vill nu», säger Columbus, »tala om en svensk Diogenes, som jag har känt: det var Lucidor eller Lasse Johansson. Han gick på gatan och sang; då bad jag honom, att han inte skulle sjunga. Han frågade: Hvarför icke? Därför (så var mitt svar) att det icke är tjänligt. Då bemötte han mig, om icke vädret eller luften var allmän och alltså hvar och en hade fritt till att bruka henne, vare sig i sång, spel eller tal. Så vore ock tungan hans egen och visan, den han sang, hade han själf komponerat. Då ville jag skilja mig vid honom, tog en annan gata, näml. Svartmangatan (vi voro just stadde i dess gatumun på Köpmangatan). Han ville gärna veta, hvarföre jag icke ville hålla honom sällskap; jag gaf till svars: att icke allt folk må vända ögonen på oss för hans sångs skull och hålla oss för narrar. Han sade, folk vore

narrar själfva; dock lofvade han sig inte mer vilja sjunga: det han ock höll den gången.

En gång åkte gref Peder Brahe förbi; då tog jag af mig hatten som andre och bockade mig. Lasse frågade mig, hvarföre jag det gjorde. Därföre att riksens drots åkte förbi, sade jag, och det heter: ära den ära bör; och han dessutan är en herre, hög af ålder och meriter, och meriter äga vördas och äras. Då svarade han: Gref Peder far sina vägar och jag mina: om jag har några penningar i pungen, går jag på ett värdshus, lagar om mig det bästa jag kan, och gref Peder för sig hvar han vill; men har jag något att söka af honom, så går jag till honom och bugar och bockar.

När jag bad honom bättre använda sina gåfvor, söka ynnest hos de höge, däraf han kunde vinna både födan och äran, svarade han, att det vore väl tokot att sälja sin frihet för några hundra riksdaler om året. Och därtill vore det en idel inbillning om den äran; ty, sade han, om ni sätte vid ett herrebord och jag vid ett gårköksbord, eller ni sätte vid den främre ändan af bordet och jag vid den andre, käre, hvad sällhets förmån hade I framför mig? Då jag vidare förehöll honom, att *principibus placuisse viris sapientia summa est* och att det vore den första trappan till ära och uppkomst att berömmas af dem berömdom, erkännas af dem värdigom värdig, hvilket man icke med undanskrymslan utan med uppvakt och förtjänster öfverkommer, sade han sig intet passa på, sig intet ha svultit än. Då svarade jag: Det kan än vara tid nog.»

Det är förvånansvärdt, att en man som Atterbom kunnat —

äfven om det skett i ett äreminne öfver Columbus och för att åstadkomma en önsklig kontrastverkan — uttolka dessa små historier till Lucidors skam och nesa och, hvad värre är, med en del tillägg af egen uppfinning ge dem ett särdeles fult och förhatligt skimmer. Läser man dem utan fördom och biafsikter, måste man tvärtom känna en fläkt af sympati för denne underlige man, som undvek lyckans vanliga vägar, som gick sin egen väg och sjöng sina egna visor — en »sikein», en karolinsk romantiker med manligare kärna än nyromantikens tillgjorda bohème-figurer och poeter i vindskammaren.

Atterbom anför oriktigt en annan uppgift om Lucidor såsom hämtad ur Columbus' skrifter. Den har aldrig funnits där utan grundar sig på en af Olof Celsius d. y. meddelad tradition. Denne berättar, att Lucidor om sommaren bodde långt ut på Norrmalm i ett lusthus, möbleradt med en halmbädd, ett bord med bläck och papper samt en stol. Ett dylikt sommarnäste var ju ej helt att förakta för en poesiens vildfågel, som längtade ut ur vinterburen. Men Atterbom ser däri ett bevis på Lucidors djupa förfall och tillägger fritt på egen hand, att han var utan eldstad och ved, när kölden kom. Ej under, om en följande biograf kunnat meddela, att Lucidor bodde i lusthus året om och att snön, som yrde in, var hans vinterlakan öfver halmen på golfvet. Det är något djärft att på detta sätt af den karolinske skalden göra en föregångare till drabanterna, om hvilka det heter:

De ſofvo aldrig uti ſång
men på ſin kappa, bredd på jorden,
bland ſtorm och drifvor ifrån norden . . .

Förvisso var Lucidor i dåliga omständigheter, men alldeles utblottad var han ej ens på sistone, då det väl var som sämst. Bestod klädesförrådet där hemma i hans bostad också blott af en »valmars pajrock» till två dalers värde, af några utslitna ärmkläden och halsdukar, så bar han säkert, när han visade sig ute, en dräkt, som bättre passade samman med hans bruna »piruk» och den goda palasch, hvarmed han omgjordade sig som den rättmätiga symbolen för hvad han var: en tredjedel lärd, en tredjedel junker, en tredjedel något som han själf höll för ändå större och förnämligare: en ingens tjänare, en suverän vagabond. Satt han — nöjd och glad som vi hört — vid gårköksbord i lag med tarfligt folk, så steg han dess emellan in hos Frantz de Moy, på Holländska thun eller Munkens källare och fick sig ett mått rhenskt eller spanskt. Umgicks han med låga publikaner, kanske ock med syndare, så var han äfven hemmastadd i flera ansedda familjer; en af de öfverste publikanerna, den ofvannämnde rike generalinspektoren Flygge, var tydligen ibland hans värd, och dennes systerson Börje Carlberg, en framstående prästman af prisad vandel, var hans vän. Undran kan han väl ha väckt på dessa olika håll och i sina olika skepnader, äfven beklagande som vi sett, men af det omtalade föraktet för hans person finna vi intet samtida spår. Tvärtom är det ögonskenligt, att den originelle och självständige mannen med den rika om än delvis bortslösade begåfningen ännu i det sista ingifvit dem som kände honom en ej ringa respekt.

Men det är ett eget förhållande med det från det materiella frigjorda oberoendets lycka, och Clarimond den semperlustige i Columbus' anekdoter afslöjar, närmare besedd, jämväl Lucidor

den olyckliges drag. Solen lyser ej alltid kring Diogenes' tunna. Det är ett härligt ting att ställa sin sak »auf nichts», att ingenting äga och ingenting åtrå; det synes vara den starkaste position mot ödets angrepp. Men lifvet ger ingen av sina förmåner till skänks, ej ens den muntra försakelsens konst. Lifvet ropar med tusen röster: »Du måste äga, du måste verka och vara något.» De dagliga bekymren äro svårare tyranner än ämbeten och arbetsgifvare. Stjernhjelm, som själf var fallen för att slösa både med tid och medel och tillika hade sin glädje i en dygdig fattigdom, prisar det som »den sötaste libertet» att sitta i ett ämbete, som ger sinnet dess bete och kroppen uppehälle. Lucidor gjorde däremot intet allvarligt försök att »evertuera sig». Han hade visst en tid någon sekreteraresyssla, men tröttnade snart. Det lugna arbetets lycka var ej för honom. Utan tvifvel var han beklagansvärd för denna afsaknad; i hvad mån han var klandervärd därför, tilltror sig den, som här ristar hans runa, icke att afgöra.

Till den som afsöndrar sig från världen i ensamhet och armod komma gärna de tunga tankarna på besök.

Och många griller klifva
upp i mitt ſkatebo,
hvar jag ej, ſom jag vill,
kan ha min rimme-ro
och Phoebus' konſt ogill.

Lättsinnet, ungdomens jäsande vin, som ej behöfver vara pressadt ur idel oädla drufvor, har benägenhet att med åren surna och tjockna till tungsinne. Denna strid mellan lustens och lidandets, mellan vårens och höstens makter i en själ kan vara våldsam och

förödande — Lucidor hann ej bringa den till stillhet. Oron inom honom växte till en storm, som fick sitt nästan naturliga utlopp i det dödande åskslaget. Och medan det mörknar till ovädret, förlora sig för våra blickar spåren af hans vandring på trånga gator och öde malmar. Från den dagen, då han sjungande gick på Köpmangatan, och den, då han mötte grefve Per i karossen, skönja vi ej vidare hans gestalt, förrän han plötsligt åter står för oss en natt på värdshuset vid talgdankars sken och klingornas blixt. När nästa sol lyser in, se vi, utsträckt på krogbänkens dystra lit de parade, den döda kroppen af den, som på det yttersta af sina dagar i aning och längtan kallat sig *Thanatophilander*.

Har det månne tryckt Lucidor, att han som skald icke vardt hvad han bort och kunnat? Han var ytterligt likgiltig för sin litterära ära, ända därhän, att han lät en stor del af sin frivilliga och väl alltså bättre alstring förkomma. Men någon gång borde det väl stått klart för honom, att han hade en poetisk kallelse. Denne »skrifmästare», som gjorde vers under tidens vanliga undskyllan, att han ville vinna öfning i språket, var framför de flesta af sina samtida rustad att upptaga kampen med ett bångstyrigt modersmål. Han stod som midt i en herrelös vildmark med måttlösa skatter rundt omkring sig. Allt var nytt, friskt, oberördt i denna poetiska värld, som väntade på upptäckaren. Hvilket äfventyrsrike att ströfva i för en Apollos gesäll, en vagant med slagrutan? Men fyndigheterna skulle också bearbetas, jungfrujorden skulle plöjas med svett och möda, och en Diogenes' lärjunge är en dålig dagakarl. Lucidor satte sin hand till plogen men såg

tillbaka. Dagens tunga och hetta skrämde honom. Han var ute tidigt, i lyrikens gryning, och han lät det bero därvid. Gick han utom tullarna, mottogs han af en ängd, som i sina kullars och vattens ännu ofördärfvade fägring stod full af ofödda pastoraler, och både lärkljud och dufvosuckar lågo utmärkt för Lucidors röst. Han såg »nymferna kring Mälarströmmen» uppstiga, men nejdens sångmö sof, och det dröjde jämnt hundra år, innan den rätta, vigda rösten väckte henne med sitt »Upp, Amaryllis!»

Men Lucidor återvände med sina kval i hjärtat till staden, till den värld, där han led och förgicks, halfmogen som poet, splittrad som människa, endast hel som typ: en inkarnation af det brutna geniet, litteraturhistoriens evige Ahasverus. Där var källaren, där han i vild fröjd sjöng sitt Rundadinella bland stallbröderna, där var härbärget, där han skref sina rim öfver Oxen- och Gyllenstiernorna med de skallande utropen: »O, o, o, usle värld», där han dansade sin chorea macchabæorum med döden och brottades med Satanas. Ty Lucidor hade icke varit svensk, framför allt icke stortidssvensk, om han ej i en vrå af sitt väsen haft det religiösa djupvatten, hvarur ruelsens källa flödar bitter och het som från afgrundens kittlar. Döden och domen voro begrepp, som vid denna tid stodo särskildt nära för de lefvande. Mörkrets furste i allt sitt medeltida fasans majestät var åter kommen till makten. Nu brunno häxbålen, små barn i skaror sprungo gatlopp, piskade af bödlarnas ris, för att sona sina sjuka drömmars synder. I kyrkorna lästes en bön, att Gud icke ville låta den leda och grymma själemördaren Djäfvulen så gräseliga få rasa, och i 1674 års bönedagsplakat talas det om »världenes siste afton, uti hvilken vi stadde

äre». Det var en tid äfven för de ljusa och modiga själarna att krympa samman i ångest och vånda.

På tredje stora bedjedagsafton den 13 augusti 1674 dog Lars Johansson kallad Lucidor, dräpt i envig, på källaren Fimmelstången vid Kindstugatan. Kvällen förut hade han i sällskap med kapten Bengt Bohm, löjtnanten vid Grothusens pommerska regemente Arvid Kristian Storm och v. häradshöfdingen Samuel Furubom inträdt där och beställt vin, medan kamraterna drucko mumma. Det upplyses af både värd och vittnen, att de intet stort drucko. »Åtta stop mumma och ett halft stop vin skola de allenast druckit, tillika med tjugufyra öre tobak.» Bohm aflägsnade sig tidigt, men de öfriga sutto kvar. Snart ansågs det för sent att begifva sig ut på gatan i mörkret, ty staden vimlade af uppbådadt krigsfolk, som öfverföll vandrarna. Man beslöt dröja till dagningen, och Furubom beställde sofplats. Man satt emellertid uppe, pokulerande och samspråkande, mestadels vänligt, ehuru Furubom och Lucidor skola trätt en smula »på fransöska». Men Lucidor var tydligen vid retligt lynne. Han »dref med värden åtskilliga äfventyr», blef ond, då denne ej ville bekväma sig ner i källaren efter midnatt, knäppte honom på näsan och hotade honom med skrifbrädet. Emellertid reste sig först Furubom och sedan Storm och drucko Lucidor till. Han vägrade att göra dem besked, hvilket den tiden ansågs som en svår skymf. Furubom tog det lugnare, men Storm sade: »Så måste du veta något med mig.» Lucidor svarade: »Hvad jag vet, skall jag strax visa dig.» Storm genmälde: »Det du vill säga mig har jag längesedan sett», och tillade: »Har du något emot mig, så kom ut på gatan, där är plats.» Utmaningen var därmed framställd, men

Lucidor ropade (enligt Storm): »Halt, halt, här är plats nog härinne. En hundsvått som icke står i sina skor!» Handskarna drogos på, värjorna flögo ut, ett kort handgemäng, tills Lucidor föll i spisen med Storm öfver sig, skri och oväsen i huset, sedan hemsk

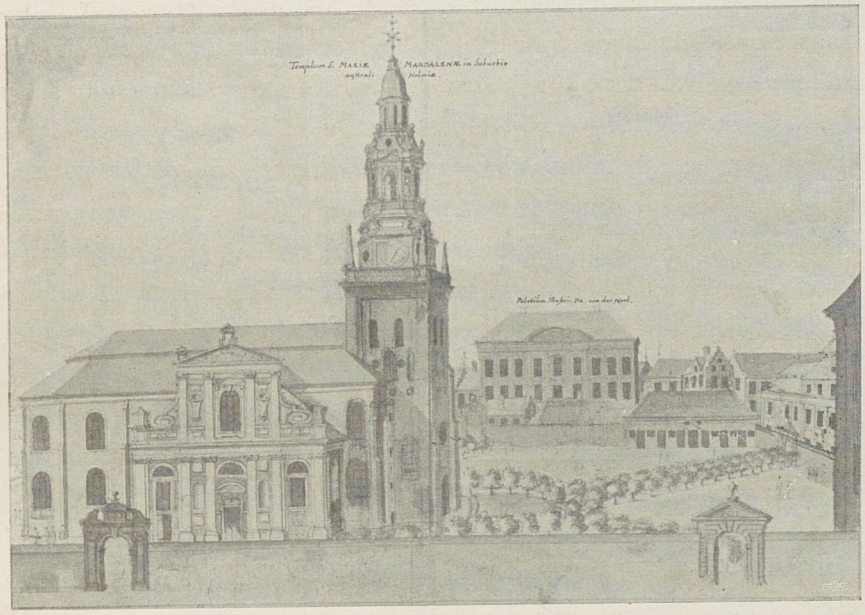

MARIA KYRKA Å SÖDERMALM MED VAN DER NOOTSKA HUSET TILL HÖGER.
Erik Dahlbergs originalteckning.

tystnad, medan timmarna skredo mot dag och lifvet flydde ur de fem portar motståndarens vapen öppnat i den fallnes kropp.

Jag har nödgats anföra en del af de pinsamma detaljerna i detta drama, för att läsaren må döma, hvad skuld Lucidor själf hade till sin bråddöd. Af hvad art den antydda tvisten mellan

de båda männen varit, kan ingen nu gissa sig till, men uppenbart är att den, som sedan steg till norsk general, måste i eftervärldens dom draga det kortare strået, liksom han gjorde det i samtidens. Hans ovärdiga stridsmetod att öfverhölja en redan störtad vederdeloman med sår, hans lögnaktiga uppträdande inför rätta, hans fega flykt både från dråpplatsen och från fängelset stämpla honom — hvad han än sedan må ha blifvit — som en missdådare. Men ingenting förbjuder oss att med förstående medkänsla stanna en stund inför minnet af den slagne och instämma med hans två »måls- och skyldemän», mäster Johan Groop och vaktmästaren vid accisen Jost Stare, hvilka i rätten »på Lars Johanssons vägnar» kräfde nödig upprättelse åt hans skugga. Det var dåtida skick och sed, att ho som bar svärd skulle häfda sin ära med svärdet. Den som något lärt känna Lucidor förstår, att han minst af allt ville svika i en sådan punkt. Ja, som en stolt stund, som en uppgörelse med det oblida ödet måste han ha känt det, då han korsade sin värja med den unge adelsmannens.

Bland hans torftiga kvarlåtenskap, sådan den förtecknades i salig Hindrich lärkrämares hus på Smedjegatan, där han kanske haft sin sista bostad, var det dyrbaraste hans »palaas», som ensam upptog nära en tredjedel af boets värde. Lägger man räffelbössan därtill, så stiger arsenalen till nära halfparten af förmögenheten. Böckerna utgöra likaledes en tredjedel. Reda medel funnos inga, men heller inga skulder. Kvitt med lifvet och döden kunde denne »artis et Martis studiosus», som han någongång tecknat sig, aftåga från skådeplatsen. Inbragte försäljningen af persedlarna de 99 daler, hvartill bouppteckningen går, kunde

mäster Groop köpa honom en graf och föranstalta en »kristvanlig jordafärd» af enklaste slag; något »högförnämt och folkrikt likfölje» lär ej ha ledsagat griftsångarens kista. Fem år förut hade auditören seigneur Lars Wivallius' änka måst begära regeringens hjälp att få sin salig man i jorden, och på våren af Lucidors dödsår hade Göran Stjernhjelm begrafts, sedan hans stoft i två år fått vänta på medlen till den ståtligare begängelse, som här kräfdes.

Mordängeln stod vid Sveriges dörrar, hans andedräkt låg som en pestånga i luften. Innan årets slut hade gamle Karl Gustaf Wrangel ryckt in i Brandenburg; man skulle unnat hans forne skyddsling Lars Johansson en plats i leden. Snart utkräfde Fehrbellin, Halmstad, Lund sina dryga dödsoffer af Sveriges unga manskap. Bland dessa nya grifter, kring hvilka anhörigas sorg utgöt sin klagan, försvann den ensamme poetens hvilorum. Men legendens ande sväfvade däröfver med en högsint sägen om den döde: Lucidor, sades det, hade, innan han dog, anvisat sin baneman hvad han ägde af penningar för flyktens behof.

Denna sägen var en dikt bland andra om diktaren Lucidor, men den visar, att hans åminnelse var ridderlig.

HELICONS BLOMSTER, PLOCKADE OCH VID ÅTSKILLIGE TILLFÄLLEN UTDELTE AF LUCIDOR DEN OLYCKLIGE. Så lyder den möjligen från skalden själf härstammande titeln på Lucidors fjorton år efter hans död utgifna verk.

Denna titel klingar vackert och har äfven en del af betecknande innebörd. Liksom tidens andra poeter hade Lucidor fått sin första utbildning i senrenässansens antikskola, ehuru han äfven härvid snart föredrog att som en förlupen, ograduerad student vagera åt andra håll än kring de klassiska musernas berg. Tillfällighetsdiktandet öfverflyglade hos honom som hos många andra den mera fristående dikten, som blott fann en liten vrå öfrig i hans poetiska lustgård. Blomsternamnet är berättigadt: en ymnig växtvärld ur kunskapens och fantasiens riken står i flor i hans poesi och smyckar egendomligt äfven hans tarfligare alster. Det är lil-

jor och amaranter till bårarnas cypress, det är violer och rosor till kronornas myrten och sedan liksom på köpet några förgätmig-ejer, brutna vid flodbrädden för en herdinnas hår. Men samlingen har också andra diktblomster, som alldeles icke tillhöra Helicons flora. Där är korsets malört från Golgata och en ampert doftande örtkvast med kronblad färgade af skuggor och flammor som från Blocksberg och Hinnom.

Det var de »poetiska skogarnas» tid. Den genom renässansen återväckta herdedikten stod ute i Europa i en konstladt uppdrifven kultur, som innebar förfallet. Hvad som en gång varit det primitivaste och naturligaste var vordet skriande onatur.

Mig en flicka i går, skönbrynad, såg ur sin grotta,
drifvande korna förbi, och mig kallade vacker, ja vacker.

Ljuflig är kvigans råmande röst, och ljuflig är vinden,
ljufligt i sommarens tid att ligga vid rinnande vatten.

Ollonen äro en prydnad för eken och äpplen för apeln,
kalfven en prydnad för kon, men korna själfva för herden.

Så skildrar den sicilianske herden Dafnis det bukoliska lifvets tjusning. Den unga kärlekens sällhet, glädjen åt hjorden, som frodas och förökas, åt fläktens och vattensprångets svala sorl i hettan, åt skuggande alm och bugnande fruktträd — dessa äro den äkta herdesångens enkla motiv och de enda riktiga. Endast hos ett naturfolk kan en sådan diktning själfmant uppstå. Theokritos' idyller hafva verkligheten bakom sig och i sig, de äro i alla sina rika detaljer realistiska, och deras stilisering är endast

en sådan, som en bildad skald måste företaga, då han ville gifva litterär form åt herdarnes täflingssånger och betesmarkernas löst fogade lyrik. Theokritos är väl ock den ende skald, som fått hexametern att klinga som fladdrande visor, som ord till melodier från flöjt och honungsdoftande syrinx. Symboliska, som ett afsked till idyllen själf, blifva därför de ord, hvari Thyrsis låter den ypperste af herdarne säga sina nejder farväl:

Vargar, ſchakaler och björnar, ſom bon i klippiga iden,
o farvål! Ej mer går herden, I kånden, i ſkogen,
Dafnis ej mera i ſkog eller lund. Farvål, Arethuſa,
floder, farvål, ſom ſkönt öfver Doris gjuten ert vatten!
Börjen, älſkade muſer, igen den landtliga ſången.

Våxe violerna nu på törne och våxe på tiſtel,
blomme på enbärsbuſkarne nu den ſköna narciſſen!
Allt förbyte geſtalt, på furorna våxe det päron,
därför att Dafnis dör; må hundarne drifvas af hjorten,
bergens ugglor i kapp med näktergalarne ſjunga.
Sluten, älſkade muſer, nu den landtliga ſången.[1]

Redan med Virgilius börjar idyllens förfall. Det bukoliska i eklogerna är lånadt från Theokritos och omsatt i sämre form. Äktheten och friskheten äro borta, förklädnaden, den falska herdemasken redan anlagd. Idyllen dyrkar nu andra gudar än Pan och Eros, den hyllar Cæsar och Pollio, den tjänar för gunst och vinning. Naturens guldålder var förbi, och det uppfriskar föga, att skalden spår en ny gyllene tid, då han vid ett förnämt barns vagga kväder den slafviska hyllningssång, som sedan vardt uppfattad som

[1] *Theokritos idyller.* Öfversättning af Erland Lagerlöf.

HELICONS Blomster/

Pläckade
ok
Wid åtskillige Tillfällen utdelte
af
LUCIDOR den Olyklige
Det är
Alle de Poëtiske Skrifter/
Som författade blefne Af
Lasse Johanson.

Med Flit samblade ok uti et litet Wärk uplagde
Cum Gratia & Privilegio Saer. Reg. Majest. Sveciæ

Tryckt i Stokholm af Niclas Wankijf/ Kongl. Boktr: Åhr 1688.

en profetia om Kristus. Den på medeltid och renässans så djupt inverkande Virgilius blir den panegyriska tillfällighetsdiktens skyddspatron.

Dock, ännu en gång stod Dafnis upp. Longos' Poimenika är den första herderomanen och den sista. Den tillhör, liksom Theokritos' idyller, de ting, som göras blott en gång. På Sapfos ö offrar herden ännu med andakt en bekransad bock åt Pan, hvars stämma ljuder genom skogarna, ömsom fruktansvärd och bedårande. Allt är här ännu genomträngdt af naturfromhet. Dafnis och Chloe växa upp under Eros' och nymfernas särskilda hägn i ett slags vild oskuld, hvarur känslor och sinnen vakna småningom och spontant som hos det första älskande paret på jorden. Den ene är uppammad af en get, den andra af en tacka; de kunna icke stå jorden närmare, och dock äro de ett par poetiskt luftiga gestalter, i hvilkas mun liknelser, besläktade med Höga visans, äro ett osökt tal: »Du är svart som hyacinten» — »du är hvitare än den tvillingbärande getens mjölk».

Författaren till Dafnis och Chloe uppgifves ju ha varit sofist, och åtskilligt i romanen förefaller också en smula utspekuleradt. Hjälten och hjältinnan äro förnäme mäns barn, dock är deras herdelif ingen tom lek, då de ej själfva känna sin rätta börd förrän vid berättelsens slut. Och det är ungdomsvanan, som lockar dem att äfven efter sin upphöjelse ägna sin mesta tid åt den fromma herdekulten.

Hos Boccaccio, den förste moderne bukolikern, är förhållandet omvändt. Här är det ett sällskap ur renässansens njutningslystna fina värld, som anlagt den arkadiska dräkten och tonen. Boc-

caccio själf är jägaren Ameto och hans väninnor äro nymferna. Pan var död, herdelifvet var slut och herdemaskeraden börjar. Renässansen med all sin hänförelse förmådde ej blåsa lif i de döda gudarnes ben. Den gamla mytologiens gestalter besökte hädanefter diktens land blott som paraderande skuggor eller burleska parodier. Stämningens hela spruckenhet framlyser ur den hymn i Ameto, hvari författaren med bilder ur den antika gudasagan lofsjunger den heliga kristna treenigheten.

En betagande glömd värld var emellertid upptäckt. Hvilken ny glädje att lägga af sig rustningen eller hofdräkten, att gå ut i marken och vistas i landsbyarna, att där finna sitt hjärtas dam i en herdinnas täcka skepnad och fördjupa sig i dessa ömma, raffinerade, smäktande utdragna samtal om den bitterljufva känsla, som Petrarca så subtilt analyserat, eller att ensam, i mästarens spår, i sonetter och konstfulla visor utgjuta sin klagan för träd och klippor. Ämnet räckte till romaner i tio band och vardt ändå aldrig uttömdt.

Särskildt under senrenässansen tog riktningen fart. Montemayors »Diana» gjorde stor lycka, d'Urfés »Astrée» ännu större. Man har nu svårt att förstå, hur denna digra nyckelroman kunnat väcka sådant uppseende och öfva så starkt inflytande. Den uttänjda historien om författarens omsider segerkrönta kärlek till mademoiselle Chateaumorand är som ett straff att läsa, men samtiden gret och log och förtrollades.

Från de romanska länderna spred sig herdesvärmeriet omotståndligt norrut. På Tysklands bloddränkta mark afskilde Schäferlyriken sina *valles clausæ* och sina bleka lustgårdar, kring

hvilka kriget röt på alla sidor. Men det är långt från Peneios ljufliga dal och Anapos mäktiga ström till Sorgues' källor, dem Petrarca helgat med sin smärta, och ännu längre är det till de cimbriska vattnen, till Pleiss, Pegnitz och andra floder, dem Opitz', Flemings och Birkens herdar, glömmande sina »ulliga undersåtar», salta med sin kärleksgråt. »Der blinden Venus Werk, die süsse Gift zu lieben» besjunges här i allt jämmerligare, från alla håll hoplånade, slutligen stereotypa, i uppslagsböcker till poeternas tjänst sammanförda talesätt. Den svaga realism, som låg däri, att verkliga personer dolde sig under de pastorala namnen i romanerna, försvinner, och den lyriske skalden undanber sig att blifva tagen för den Damon, som suckar för Serena. »Namen sind es, nur Namen.» Hvad återstår då? Språköfningar, versöfningar i ett gängse maner, en forminspiration, för hvilken man kräfver det anspråksfulla namnet *furor poeticus*. Det demokratiska grundelementet kväfves under de aristokratiska herdeordnarnas tryck, och vi se den löjeväckande distinktionen framväxa mellan *der Hirte*, den grofve bonden, ko- och svinherden, och *der Schäfer*, den fine fårherden, hofmannen — mellan »stultus Corydon och animosus Amintor». Hvad blir det då af Opitz' så ofta idisslade lösen: »Wohl dem, der weit von hohen Dingen?» Den tyska herdedikten löper ut under försök att slå ihjäl de ideal, hvarur den uppstått. Att den i sina bästa dagar alstrat verklig och vacker lyrik är därför icke förnekadt. I en vild och upprörd tid har den fört de milda känslornas talan, och den har förfinat uppfattningen af kärleken, ehuru den »dygd» den oaflåtligt upphöjer icke alltid är af gedigen art.

Till vårt land kom den psevdo-bukoliska dikten med renässansens öfriga gods som ett andligt byte söderifrån. Urban Hjärnes *Stratonice* är ett litet utkast till en herderoman. Händelsen är förlagd till Philippi, kongens i Macedonien store sons Alexandri sjätte regeringsår — så tecknas i herdestil året 1665. För öfrigt är ju historien, som kändt, endast en dagbok, skildrande en oskyldig liten kärlekshandel mellan författaren (Celadon) och den barnsligt unga Margareta Bielke. Erotiken inskränker sig länge från herdens sida till ett flitigt afskjutande af ögonens »kärlekskolfvar», då han på vederbörligt afstånd får nalkas den allra ädlaste vid »offret», d. v. s. den dagliga husandakten i det grefliga huset, eller vid måltiden. Eljest vandrar han ensam i lustigaste lunder, förgätande att äta och dricka, fylld af en lönlig och bittersöt ängslan, tills han märker, att äfven herdinnan går i kärlig melankoli, så att han kan se, att hon är mycket hjärtnupen. Det är en kärlekens april: sol skiner och regn faller på den unge svärmaren, allt eftersom den nyckfulla tärnan visar sin bevågna eller sin trumpna uppsyn, allt eftersom dagens små händelser gynna eller gäcka hans hopp om en blick, en handtryckning, några nådiga ord. Och både morgon och kväll sjunger han en visa med klang som af tunnaste rörflöjt:

En ſpåd, en klen och len viol . . .

En äldre läsare ler åt en dylik öfverkänslighet men med ett förstående och minnesgodt leende. Enhvar har väl någon gång i tidiga år varit ett stycke naiv och oförfalskad herdepoet.

Till skogspoeterna hör äfven Skogekär Bergbo. Om dennes

sonettsamling *Venerid* och ännu mera om hans *Fyratio små visor* gäller, att de ingalunda äro någon slafvisk skolpoesi utan förete en del ursprungliga och svenska drag. Samuel Columbus' herdemaskering består knappt i mer än psevdonymen Myrtillus af Bergen. Namnet Myrtillus förekommer på två ställen i matrikeln öfver »der löbliche Hirten- und Blumenorden an der Pegnitz». Bland detta ryktbara sällskaps medlemmar fanns äfven en Lucidor, betecknande en obetydlig poet Efraim Natzius, som dock först ett par år efter vår egen Lucidors död infördes i den nürnbergska »irrskogen». Lars Johansson stod emellertid ej alldeles främmande gent emot dessa Pegnitzherdar, som, grupperande sig kring »ärkeherden» Kristus, under sina dubbla symboler, syrinx och passionsros, drefvo sin vurmiga lek med blomster och rim än i lustparkernas hypermetodiskt ordnade »betesmarker», än i Getsemanes olivlunder och än i Salomos örtagård, där lust och andakt tycktes dem sammansmälta till ett. Han kände och tog intryck af en bland deras främste, den kejserligen krönte och själf skaldekrönande pfalzgrefven och pastorn Johann Rist. I »Fruchtbringende Gesellschaft» bar J. W. v. Stubenberg epitetet »der unglückselige». Med namn och devis från den öfverblomstrade bukolismens högkvarter trädde Lucidor den olycklige på arenan. Lyckligtvis räddade honom hans odisciplinära sinnelag från att försvinna i efterbildarnes hjord.

Psevdoidyllen — lyrik, roman, drama — nådde oss sent och med mattade böljslag, brutna mot våra stränders föga arkadiska klippor. Så var förhållandet med renässansen öfver hufvud. Dylika rörelser spridas i viss mån geografiskt, och den klassiska svall-

vågen hade sköljt öfver många herrars länder sedan den tid den var forsande och ung. Man må ej underskatta det holländska inflytandet på vår stortidslitteratur — det var förmodligen vidsträcktare än hittills är uppdagadt — man kan senare tala om direkt italienskt och franskt inflytande, men visst är att det var Tyskland, som närmast gaf oss de nya eggelserna. Under trettio år blandade tyskar och svenskar blod med hvarandra på germansk jord. De blandade äfven kultur och sång. Kriget var först och främst en betydelsefull språkskola för de våra. Man skref hos oss länge bättre tyska än svenska. I »die hochlöbliche Fruchtbringende Gesellschaft oder Palmenorden», hvars ursprungliga uppgift ju var att verka för det tyska språkets renhet, intogos svenska krigsöfverstar och statsmän — Johan Banér, Axel Oxenstjerna, Karl Gustaf af Pfalz, Hans Kristofer Königsmark, Karl Gustaf Wrangel, ända till den sannolikt grymt obildade Torsten Stålhandske.

Men det var förvisso ej den läspande herdedikten, som mest slog an på trumhinnor, vana vid krigets klang och dån. Den sång, som trifdes under fanorna, var af folkligare art. Inför drabbningens ovisshet knäpptes händerna kring svärdsfästet och råa röster förenades i Luthers och Gustaf Adolfs psalmer. Mången brinnande och omedelbar bön till vår Herre föddes också ny i tälten till gamla melodier, sträfva andliga visor på svenska och tyska, stundom på ett bisarrt blandspråk mellan båda. Under marschen sjöng man smädevisor om de kejserliga och deras generaler eller lofsånger till sina egna hjältar, vid marketenterskans disk skrålade man om plundring och jungfrurof, och i stilla hvilo-

stunder gnolade man på en ballad eller en längtansstrof om fjärran käresta, om hem och fosterland. En värdefull samling af sådan krigslyrik äga vi i Kristofer Ekeblads otryckta visböcker.

En skald af detta skaplynne, en realist, vuxen ur folkgrund och närd af sin äfventyrliga tidsålders mustiga romantik, hade vårt land i Lars Wivallius. Hans poesi, lika väl som hans lif, saknar regler och tukt, men en outtömlig källa af brusande vitalitet sprudlar genom den ena som genom det andra. En landsknektsmässig ton af fromhet och fräckhet i otvungen förening uppbär hans krigssånger, och han drager sig ej för att låta Gustaf Adolf tilltala det högsta väsendet sålunda:

Die gantze Soldatesca
wird singen im weiten Feld,
dass du ihnen thust erfrischen,
giebst Sieg, Gut, Mut und Geld.

Oförsynthet och naivt behag löpa jämsides i hans smädevisor och i klagoutgjutelserna öfver en ofärd, som visserligen icke var oförtjänt. Med bilan öfver hufvudet sjunger han:

Rått nu få J se Wivallium
afhuggas och nedfalla
som Lilium convallium
och andra blomster alla.

Men han hade, som bekant, förmågan att draga sig ur de farligaste lekar och lefde ännu in på Lucidors sista år, fastän väl förgäten som skald i de lärda skolornas tid. I åtskilligt erinrar han om Lucidor. Bägge voro vagabondnaturer, men den äldre

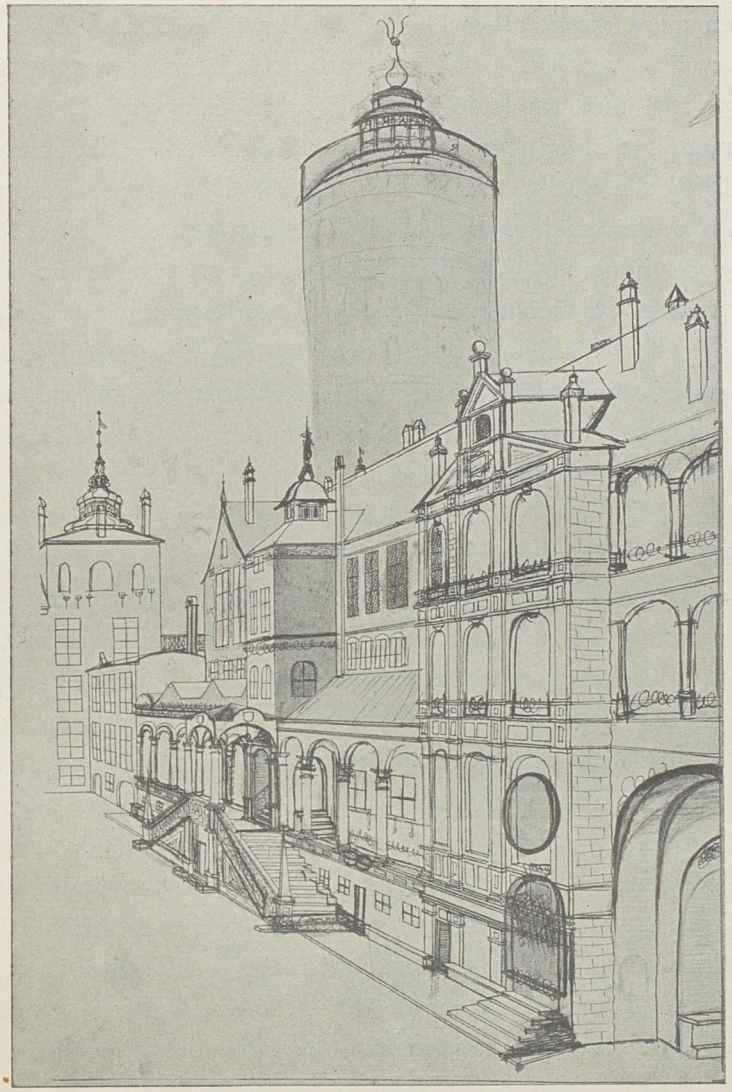

Borggården i Stockholms gamla slott, med Trumpetargången.
Erik Dahlbergs originalteckning.

var en mera direkt afkomling af den mytiske Golias' folk. Hans sånger äro verkliga carmina burana, och hans lif var ett äfventyrligt spel med samhället om adliga jungfrurs ynnest, om glans och njutning; hans egen insats var hans hufvud — det frälste han ju och gjorde rätt vackra vinster därtill. Den yngre vacklar som diktare mellan skolmaner och fri folklighet, och samhällets förmåner voro honom så likgiltiga, att han ej ens ville bruka de lofliga medlen att komma åt dem. Råkade han, liksom Wivallius, i olycka för det han antastat det höga Gyllenstiernska namnet, så voro omständigheterna helt olika, och han var en man af annan klass än denne mästare Villon, om hvars rätta familjenamn det tvistats lika mycket som om hans eget.

Den skald, som vid tiden för Lucidors uppträdande behärskade den svenska parnassen, var naturligtvis Stjernhjelm. Hos honom förenas lärd och folklig ton på ett eget och lyckligt sätt. Nationell diktning efter antika mönster var ju senrenässansens lösen, och ur Stjernhjelms tungt rullande hexametrar ljuder det segrande Storsveriges medvetna: Romanus sum. Hans språk sprakar af djärthet och kraft, rikt på modiga nydaningar af en art, som ärans och hjältarnes tungomål numera är för bekvämt eller för fegt att åstadkomma. Det ringer äfven af allt det ljudspel, hvarmed tidens skalder äflades att framte sin mödernetungas möjligheter, inrim, alliterationer, härmningsljud m. m., men hos Stjernhjelm är det som om de klingande klockorna sattes i rörelse af en nordisk vintervind. Hans väsens kärna var ett muntert allvar, och Stjernhjelm dansande på stranden af det haf, som nyss slukat hans

ägodelar, är som en allegori af de dagar i vår historia, hvilka motsvara Elisabets »merry old England».

Stjernhjelm var den store väckaren och i så måtto en verklig fader för vår nya litteratur, men hans direkta inverkan på samtidens poeter vardt mindre än som kunnat väntas. Redan hans närmaste lärjunge och medarbetare Samuel Columbus visar med sin underbart städade verskonst på korrekthetens ideal i stället för den skapande dristighetens. Hos Lucidor framträda åter — såsom hans splittrade skaldepersonlighets bättre sidor — en del stor- och djupsvenskt manhaftiga ansatser och anslag. Men i trots af denna sin släktskap med Stjernhjelms anda och i trots af åtskilliga lån och reminiscenser från denne står han märkligt självständig gent emot sin större föregångare. Han har t. ex. ej skrifvit en enda svensk hexameter; han håller sig till den alexandrinska fabriksversen, då han ej lockas af visans lekande melodik eller psalmens mäktiga entonighet.

För Lucidors världsliga och andliga visor saknas all kronologi. Man är ju benägen att datera de förra till en tidigare period än de senare. Svärmeriet och glädjen tillhöra ungdomen, besinningen och gudligheten komma vanligen senare, eller som Lucidor uttrycker det:

Dårföre vill jag alltid luſtig vara
och i min ungdomstid ej glådjen ſpara.
Sorg kommer tidlig nog, når åldren kommer,
då jag mot viljan min måſt blifva frommer.

Så manar äfven fru Lusta som en den njutningslystna renässansens prästinna Herkules att sätta sina krafter i bruk, förrän

åldern och gråhåren nalkas. Och den svenske didaktikern låter henne tillägga en skakande målning af dödens allmakt, som sätter gränsen för lifvets fröjder.

Det är ej ofta Lucidor i sina få visor anslår denna ton klar och omängd: rätten att vara glad i ungdomen, att njuta den dag som är, obekymrad om den kommande. Bäst sker det i den vackert formade visan V:

Lasst uns die Blüth der Zeit, trotz aller Traurigkeit,
in Lust und Lieb zubringen, denn die Jahr'
die eilen immer mit uns nach der Bahr.
Was hilft's dass man sich selbst verdirbt
und vor dem Tod im Leben stirbt?
Lasst die nur hin betrübt und traurig sein,
die nicht verstehn was Lieben ist und Wein.

Men denna stämning var mera konventionell än Lucidors egen. Kyssens och vinets lätta rus, som stiger den unge lärlingen åt hufvudet och fördunstar utan kvalm, kvarlemnande en obestämd känsla af tacksam lycka, blåste snart bort från hans lif och hans dikt. I den första af visorna ligger redan förstämningen inunder som något skalden genom reflexion vill skaka af:

Hvarföre ſkall jag mig med ſorger kvälja?
Jag vill för ſorg ett luſtigt hjärta välja.
Hvad hjälper, om jag daglig'n ſkulle gråta?
Gråt kan mig intet mer än löje båta.

Den diktande herden — som här tydligen är en Corydon och ingen Amintor — vill vara lustig, fast han hvarken är af ädelt

stånd eller har guld och många pengar, fast han ej har krusadt hår och röda kinder, fast han ej prunkar i stickade kläder och brokig fjäder i hatten o. s. v., ja t. o. m. fastän han skys af jungfrurna. För allt finner han rappa och rustika tröstegrunder. Visan är ett af tidens många lofkväden till den förnöjda ringheten, men den får en Lucidorsk sammanfattning i strofen:

Ståndt, rikdom, ſkönhet, ſtyrka, världslig klokhet
är fåfång, intet, glas, fnas, as och tokhet;
vi varda alleſammans, arm och rike,
kung, bond, dvärg, res, ſtygg, ſnygg, tok, klok, ann like.

Närstående är den ofvan anförda fängelsevisan. Tydligt är att det ej kan vara någon sprittande lustighet, som här är rådande. Det är den sorts munterhet, som bjuder världens vidrigheter spetsen med ett trotsigt skratt. Men det är endast ett ännu friskt sinne, som kan trösta sig så. Lifvet är långt och ännu har det godt att bjuda. Hunddagar och sötebrödsdagar växla, man måste taga dem som de komma. Det är Columbusanekdoternas Lucidor i sitt sjungande mod, som står bi eller som åtminstone kan uppkallas till en stunds för de vise obegriplig gamman på vägen som bär utför.

Lucidors kärleksvisor äro starkt påverkade af schäferlyriken. Af det yttre herdemaneret finnes i dem visserligen knappt ett spår. Här ses inga herdar, som beta sina får vid floderna, inga flöjter och krumstafvar. Det är skalden själf som talar och ingen Damon, hvilket ger dikterna ett realistiskt drag. Men klangen i dessa elegiska sånger till mör med främmande, idylliska namn är

ett genljud från tidens stora samfällda syrinx och ett eko ur många »Poetische Wälder». Hvem igenkänner ej genast denna själ och sinnen fördärfvande sorg öfver den älskades frånvaro eller hårdhet, som öfverallt klagade med samma uttryck ur det gemensamma internationella glosförrådet? Så hos Lucidor:

Mitt hjärta vill uti mitt bröſt mig briſta,
min kraft förloras och min ſyn förgår,
min ſjäl vill i min kropp ej länger viſta;
jag ſitter, ligger, vandlar eller ſtår,
ſå är min hug och ſinne högſt bedröfvat,
att jag af alle medel är beröfvat
att vara henne när, ſom mig meſt håller kär.

Du ligger mig, o ſkönſte Caſtalinne,
(jag ſofver, vakar, lika hvad jag gör)
alltid för ögon, i mitt ſinn' och minne,
jag ſuckar, klagar, gråter och jag dör.
Om någon penna kunde det beſkrifva,
i hvad för ynklighet jag måſte lifva,
vor' viſſt på jorderik mig ingen, ingen lik.

Den vanliga jämförelsen mellan människans sorgebundna och naturens fria kärlekslif kommer strax därpå:

En hjort ſom uti mörka ſkogar viſtar,
han löper oförhindradt med ſin hind;
ſå leker fiſk i ſjön, fågl uppå kviſtar,
men jag kan ſe och måſte vara blind,
jag ſer och kan dock likväl intet njuta,
i ag är likſom en våderdrifven ſkuta,
ſom faſta landet ſer och måſte ſjunka ner.

Den åtrådda utmålas alltid som en skönhetsgudinna, men älskaren hatar hennes fägring, som blott ökar hans pina:

Hvad hjälper mig, o skönhetens gudinna,
din ljufve syn, ditt sockersöta tal?
Det gör, att jag i kärlek måste brinna,
det är en orsak till min stora kval.

Typisk är äfven beskrifningen på det kroppsliga svaghetstillstånd, hvari kärleken försatt sitt offer:

Nu ville jag väl gärna mera sjunga,
men sorg förtar min röst, min penna står,
mitt hjärta darrar, tunger är min tunga,
mitt blåck förbleknar af min fållda tår,
som lik en flod ur mina ögon rinna (sic).

För all denna nöd finnas i tidens poetiska receptböcker två säkra botemedel — döden eller också en öm blick af herdinnan. Här det ena alternativet:

Ack, ack, når skall min sorg och ångest ända?
Jag fruktar, att han ej lär återvända,
förr än som döden mig förmordar jämmerlig.

Och här det andra:

Därföre Castalinn', låt dig beveka,
att frälsa mig af denna hårda nöd . . .
Ett ljusligt ögnhvarf, skönste, kan det göra.

Nu kunde man ju tycka, att en ömsint herdinna borde skynda att med en så billig barmhärtighetsakt hejda en fanatisk ung man på

grafvens brädd, men herdarnes erfarenhet var vanligen en annan. Den sköna är grym, och blott en sorgligt raffinerad tröst står den arme åter:

Då ſkall jag med ſorglig fröjd
låll i grafven bli förnöjd,
att jag har för din ſkull lidit,
Margaris, min ſjåls behag,
andra jag,
och intill min dödsſtund kvidit
natt och dag.

Ja, en förtärande eld är kärleken, försäkra tidens poeter med en mun, och Lucidor instämmer:

Ditt ſolſtråland' ögnepar
tänder elden, ſom jag har
och har gjort mig ſnart till aſka.

Men oskadd och kall leker det flammande altarets prästinna med de lågor hon väckt:

Så är ditt hjärta från mig vändt
och vill med vilja intet mer mig känna?
Skall elden brånna,
den du i mig tändt,
förutan ſlocknan? Och du vill ej brinna!

När nu tåreströmmen öfversköljer branden, verkar den, påstå dessa skalder, svärande på mästaren Petrarcas ord, platt intet eller också raka motsatsen till hvad man skulle vänta:

Schau, Schönste, Schau
den bittren Zährenbach,
der immer nach und nach
mein Herz verzehret,
da dieser nasse Fluss
mein brennend Feur ernähret.

Afskedets smärta var naturligtvis ett smakligt föremål för senbukolikernas poetiska frosseri.

Så måſte jag dig, Kårſte vån, förlåta,

utbrister Lucidor i visan VII, som, ehuru föga originell, likväl har en varm ton och gör intryck af något upplefvadt. Den i sista strofen förekommande ortsbestämningen Ekelsvik (vid Landsort) är här af betydelse. Visan är utan tvifvel ett minne från en utresa, och dess mjuka tonfall dröja i örat som det bortdynande men enda säkra återljudet af en verklig Lucidorsk kärlekssaga.

Visan VIII är en af de svagaste, ett enbart ordrytteri, ett utspinnande af den magra tanken, att de älskande icke äro två utan en, att den enes lif och död är den andres, o. s. v.

Bellinde, warum quälstu mich?
Ich irr', Bellinde, warum quälstu dich,
dich, denn du weisst, du bist mein Ander-Ich.

Motivet, liksom det af Lucidor ofta begagnade uttrycket »mein ander Ich», mitt andra jag, är särdeles vanligt. Öfver hufvud visar Lucidor som erotisk poet äfven i bilderna mera beläsenhet än uppfinningsrikedom. Solblommans och solens, segelstenens och järnets växelverkan var förut ofta anmärkt. Att kalla sin utvalda

»min stjärna», »min själs behag», »mitt ljufste hjärta» var heller intet nytt; originellare är då beteckningen »min hjärt-, själ- och änglamor».

Exemplen på Lucidors anslutning till den abstrakta och stereotypa teckning af kärleken, som var hans samtids, skulle kunna ökas. »Olust i löje», »pust i lust» var för honom sammanfattningen af kärlekens väsen, hans öfversättning af Sapfos *γλυκύπικρος ἔρος*, Petrarcas »amaro amore» och hela den tyska skaldeskrälldusens »bittersüsse Liebe».

Friskare blir hans ton, då han från all denna »ängslan, sorg, gråt, harm, förtret, pina, kval, olycklighet» i de tre sista visorna vänder sig till raljeri med kärleken. Man märker, att han här viker in på sin egen gata.

Låt hvem som vill gå
sin väg till att löpa,
låt hvem som vill rå
sin vilja strax få.
Med böner dyrt köpa
den som vill bortlöpa
är fåfångt omak.
Ej suckan belöner,
når flickan hon söner
att blifva rätt spak.
Det tager ej lag
en tvinga med böner
mot eget behag.

Låt löpa sin kos
den icke vill bida!
Att gifva den ros,

som ej blifver hos,
jag intet kan lida,
ej heller mig kvida
för sådant ett ras.
När kattan uppsätter
sin rumpa för lätter,
lär henne strax kas.
Af ymnoger mat
man blifver för mätter,
förtretlig och lat.

Låt bli, Fillis, då
om mig till att tala.
Till hustru dig få
jag ej kan förmå,
ty kattost och fikon
ell' trollbär och krikon
ej åre som ett.
Allena dig välja,
min frihet försälja,
det vore visst ledt.
Mång sorger och pust
ett äktenskap kvälja
med frihets förlust.

Ej fria jag må
men fri till att vara.
Låt andra fortgå,
som hustru vill få;
jag låter dem fara
allt uti en skara
att resa i frid,
till rida sig laga
med kappa och kraga

och hornen bredvid:
jag blifver benöjd
(faſt andra behaga)
ej njuta den fröjd.

Här är ingen ansträngd hypertrofi i uttrycken och ingen apoteos: poeten talar ej till en gudinna utan till en vanlig flicka med giftastankar i hufvudet. I visan XVII slår han bukolismens bräckliga dygdeideal på örat och hoppar ystert in i den okynniga burlesken. I den oafslutade visan XVIII upptager han åter den högtrafvande och mytologiska stilen men endast för att gifva den en parodisk vändning i en älskvärd gratulation vid unga Lisettes kröning som den nya Venus. Lucidor torde vara den förste, som låter gamla Valhalls föga galanta strids- och dundergudar deltaga i en dylik olympisk akt.

Slåcken Paphos eldar ut,
och du, Cypern, var bedröfvad,
ty din pris är från dig röfvad.
Låt din bittra tårelut
öfver alla kinder rinna,
efter Frigga ſjälf står till,
att hon ſkönhetens gudinna
intet länger vara vill.

Si, hon räcker ſjälf ſin pil
åt Liſetten till en ſeger,
ty hon vet, att Aſtrild feger,
ſedan Tor ſin dunderkil,
Oden brynjan, Febus röttер,
alla gudars hår ſin prakt
nerlagt för Liſettens fötter
till att vittna hennes makt.

Skalden får här äfven plats för en liten rask och vacker målning af jaktens gudinna.

Så är rått Dianas prakt,
når hon med sin pil och båga
plågar sig i skogen våga
på en råddfull lejonjakt,
eller når hon sig plår löja,
sedan hon sig svettig gjort,
och i jakten måste dröja
för en rådd och snåller hjort.

Följande strofen är intressant, emedan den hjälper oss till en ungefärlig datering af detta kväde. I augusti 1667 anlände till Stockholm en beskickning från khanen af Krim, som lät kärligen hälsa sin unge broder Karl den elfte och förärade honom en häst med sadel. Det är tydligt att Lucidor skrifvit sin skämtsamma Venushyllning, medan detta långväga besök, som tyckes ha varat rätt länge, ännu pågick eller var i friskt minne.

Hvem vill nu dig ej tillbe
och med vårdig tjänst förära,
rökelse på altar bära
och en gudlig tjänst bete,
sedan från så fjärra länder
den så stolta persian
kom att kyssa dina händer,
tartarn ock från Astrakan?

Tionde strofen afbrytes på midten —

Si, jag är din förste träl,
som dig, skönhetens gudinna,
tillber; låt mig ynnest finna!
Kvälj mig intet helt ihjäl! —

och utgifvaren tillägger: »Resten af denna visan är förkommen, som ock många andra stycken så defect och medfarne äre, att man dem efter authoris concepter icke kan utreda.» Hans efterlysning af »de ofullkomlige visor» har hittills ej ledt till vidare på-

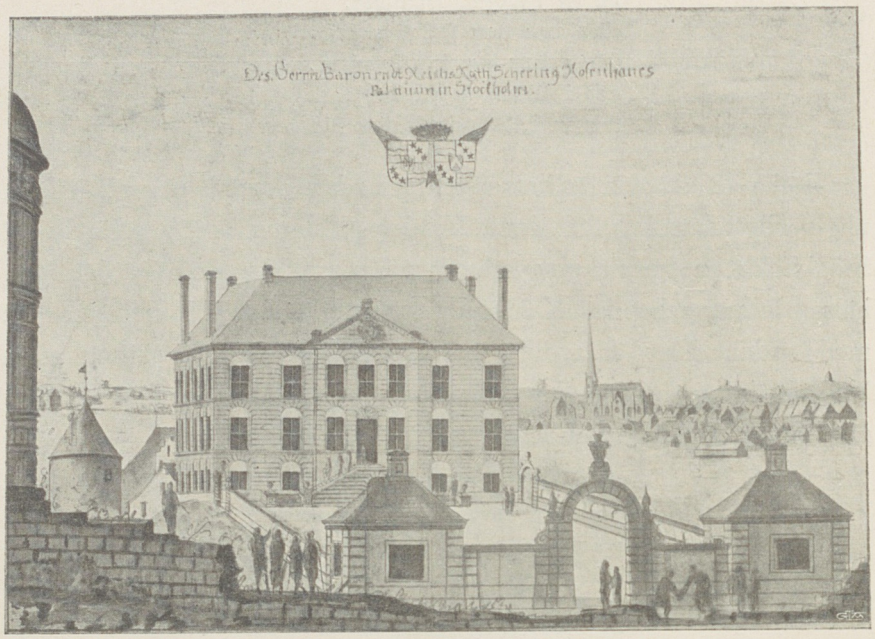

SCHERING ROSENHANES PALATS PÅ RIDDARHOLMEN.
Erik Dahlbergs originalteckning.

följd, än att en af dem, »Nyss när Frigga satt i bade», anträffats i en handskrift och befunnits vara en öfversättning af en lasciv tysk visa. Att döma af uppslagsraderna, som Andersin angifver, synas de öfriga tolf nästan utan undantag ha slutit sig till hans

elegiska kärleksvisor, hvadan man har att tänka sig numerären af hans bukolika ungefär fördubblad.

Lucidor var, som bekant, ingalunda den ende af tidens svenska poeter, som ställde sin sångmö i den mellaneuropeiska renässanslyrikens sold. Efterbildning ansågs snarare prisvärd än förkastlig, poesien ville hellre visa lärdom än ursprunglighet. Stormaktstidens skalder bildade sig en gemensam svensk fraseologi.[1] Den var till drygaste parten öfversatt från tyskan. Ur denna sam- och efterklangens monotoni höja sig Lucidors imiterande kärleksvisor, särskildt de tyska, genom sin melodiska strofbyggnad, sin rytmiska fägring. Man tänker sig ovillkorligen honom själf som sångaren, med lutan i hand anpassande orden till melodier, dem han burit med sig hem från sina vandringsår i de veka sångernas länder. Något så på samma gång kompileradt och klanglöst som Lagerlöfs beundrade sång till Elisandra har han knappt skrifvit. Hur högt han kunde nå i melodiskt behag, då han grep det mera välstämda språkinstrument, som Opiz och Fleming lärt honom traktera, framgår af visan XII: »Sei doch nicht so ergrimmt, mein Kind.» Äfven till innehållet är denna dikt anmärkningsvärd. Den är en verklig situationsdikt, inget schematiskt poem om kärleken i allmänhet som de flesta andra, och den skulle pryda sin plats i en alla älskande och sjungande herdars gyllene bok.

För den som fåfängt sökt sin hugnad i Venus' idylliska lundar och grottor håller Bacchus gästabudssalen öppen till glömska

[1] Se härom GUNNAR CASTRÉNS förtjänstfullt utredande arbete *Stormaktstidens diktning*.

och gamman. Lucidor trädde in och sökte tröst bland »fuktige bröder».

När Anakreon med kransad hjässa och skägget stänkt med myrrhadroppar grep sin bägare, konstrikt sirad med rankan, som plockas af månader, gjorde han det också för att glömma bekymren:

Ὅταν πίω τὸν οἶνον,
εὕδουσιν αἱ μέριμναι.

Men drycken var blandad af tio mått vatten mot fem mått vin, och han förmanar sina bröder att aldrig på skyternas sätt kränka vingudens fest med larm och skrålande jubel utan dricka stilla under sköna hymner. Horatius, »sub arta vite bibens», är en epikuré, som aldrig glömmer måttans bud. Vid dylika fester trifdes Venus godt, ja, hon var där oftast hufvudpersonen. Lucidors ofvannämnda visa V hör till denna genre.

Vid den stora gudaförskingringen skilde sig glädjens två gudomligheter. Venus blef kvar och befäste sitt välde inom den kristnade latiniteten, där renässansen upptog hennes kult med fanatiskt jubel. Men Bacchus drog mot norr, acklimatiserade sig och frodades under barbarernas öfversvallande dyrkan. Af hela den olympiska skaran var han också den, som bäst passade samman med de gamla germanska mjöddrickande gudarne. Venus sökte sig väl också med den uppståndna Olympen väg hit upp, men den smäckra och nakna cypriskan frös under våra luftstreck, hon höljdes i Rubensk yppighet, hennes dufvor flydde, och hon kläddes till Fröja, kattgudinnan, som kunde dricka tvemännings med bålda

kämpar, eller omstöptes för de redbarare erotiska behofven i Friggas husmoderliga gestalt.

Af Stjernhjelm kallas Bacchus helt enkelt och ärligt broder Rus. Hur hans kult bedrefs skildrar samme skald odödligt i festligt prunkande verser. Det är ett vildt krig, där den redlige svensken »Godt-år-bror» och den aldrig otörstige tysken »Sauf du rein-aus Hans» stå främst bland kämparne, där byssor och svärd, slangor och mörsare, morgonstjärnor, fyllde granater och halfva kanoner ersättas af store barkenmeyere, bullar och bolkar, tumlare, humpar och halfmans-höge bokaler. »Artolleri bringes an, krithvite brabandiske pipor», och bjässarne tumla kring i eld och dimma, tills möjligen en står kvar som segraren öfver alla de fallna. Detta är skytisk-nordisk dryckeskamp.

Hvad Stjernhjelm som didaktiker — ehuru synbarligen med förnöjd bravur — skildrar till ynglingars varning i frestelsen, besjunger Lucidor som deltagare och protagonist. Kärleken var en »lust i pust». Nu heter det: »Bort, pust, kom, lust, med must af öl och vin.» I den ena af de två dryckesvisorna framlägger han en Bacchi mans försvar och program.

I mån af höga sinnen,
som skämmes att dricka, minnen,
att dricken ger största lust;
förakten den hjärnlösa hopen,
som lefver i sorg och pust,
och sök som jag fröjd uti stopen.

Bacchiväsendets nationalekonomi utvecklas sålunda:

Fast om I pengar gömmen,
vi kasta dem ej i strömmen,
vi hålla dem i vår kropp.
Allt mynt görs ju till att förtära?
Ty hämten ett fullt stop opp,
så länge mig benen kunn' bära.

Hufvudargumentet blir dock:

När jag hafver fyllt mig full,
kan jag mig från sorgen bäst skilja.

Ty se, här har den kvalde hittat medlet att släcka den eld, som tåreströmmarna endast ökade:

Långt bättr' är i vin att simma
än lida het kärleksbrand.
Släck ut en slik skårseld med kannan
och med ett glas i hvar hand,
till deß man blir heter om pannan.

Men denna »hetta om pannan» blir en ny okuflig brand, och sångaren beder dryckesbröderna utsträcka hans afdöda kropp »när under ett vinfat»,

om torsten mig väcker opp,
att jag strax densamma må släcka.

Denna dryckeslära är ju afsedd att verka komiskt öfverdrifven, men nog afspeglar den det mörka svenska lynnets benägenhet att slå om i öfverdåd och omåtta, när det släpper sig löst. Stormaktstiden var i det afseendet som i andra mera svensk än vår, och

dess annaler vimla af berättelser om grufligt bråkiga uppträden vid gästabuden. Bärarne af stora, allvarliga namn, dem historien skrifvit med spärrad stil på sina blad, framskymta därvid ej sällan ur offerångorna kring guden Rus' altare. Stordrickandet var ännu en aristokratisk njutning, först senare blef det hållet för plebejiskt och lågt. I Bellmans värld är det korpraler och namnsdagsblåsare, som spela hufvudrollen. Kommer någon gång ett sällskap »friska grefvar och baroner» till nöjeslokalen, är det mest för nymfernas skull.

Visan IV är en realistisk bacchanal och som sådan förträffligt målande.

Kom, kåre broder, kom
och låt oß denne dag
dricka friſkt i detta lag,
uti luſt och behag
drifva bort hjärtegnag.
Sa, låt glaſen gå rundom!

Man sätter redan från början an på skarpaste allvar. Det gäller att nyttja timmarna och dricka som män. Här är ingen plats för drömmare, och ömma griller jagas på porten med skratt och skrål och saftiga ord:

Hvem ger en ſtörre kupp?
Drång, fort, fort, ſkölj ett glas;
pojke, ſnart, ell' du får bas!
Bödlen må vara mas!
Kom nu, nu vill vi tas,
intill allt är druckit upp.
— — — — — — — —
Hvi ſitter du ſå tyſt,

likſom du hadd' ej mål?
Dricк hin lilla flickans ſkål,
ſom bor i nåſtan gål.
Sjungom med luſtigt ſkråл!
Sen, han glaſet hafver kyſſt.
Sa, ſa, ſå mått' man glaſen luta, ruta.
Vet hut, dricк ut, din trut
uppå min ed tål ved;
din ſvålg och bålg år tåmlig vid och bred.

Och är det ej som man hörde Lucidor själf, då han for ut mot värden på Fimmelstången:

Vård, gifven hit tobaк,
hvi ſtån i ſom ett lamm,
vet J hvarken hut ell' ſkam?
Gån och gi'en pipor fram.
Hvilom oß från vårt glam,
ſå får ålet bättre ſmaк,
når vi förſt två, tre pipor rôka, ſmôka.
Rått ſå, tånd på, låt gå
med båſte maк, ſtor ſaк,
att rôк och ſmôк ſtår tôckn=liк upp i taк.

Men hvilan blir ej lång i detta samkväm. Libationen tager åter vid och stégras till rasande fart:

Hvip, det år fullt, gutår!
Hvem ſvarar tri på ra'?
Vill hår ingen ſåga ja?
Tacк min broer, det var bra!
Rundadinellula!
Allt år ute till en tår —
ſe naglen; ſå mått' hvar till pricка dricка.

Skänk i för tri, hvar si,
att rätt blir gjordt, var fort.
Bort spel, krakel, bort tärning, bråd' och kort.

Si, kåre, si, si, si,
hur ljufligt vinet ler,
hur det spritter opp och ner!
Dricк, dricк mej till, jag ber,
5, 6, 7 eller fler!
Nie'n jag stå kan, står jag bi,
fast buken (det jag låll ej ämnar) rämnar.
Res opp din kropp, såg topp,
stöt glas och stop ihop,
kom, kom, dricк om, den bortgår är en glop.

Men en af de närvarande »dricker som en dräng» och svarar ej på skålarna som en ärlig svensker man; han skickas till sängs:

ty vi vill ingen, som vill buga, truga.
Dricк rätt, blif mätt, vårt sätt
är således fatt och satt,
att han, som ej kan dricka, bjud' god natt.

Det finnes i denna visa intet som är speladt eller stiliseradt. Där finnes intet mytologiskt element, intet lärdt litterärt. Den är till gemytet besläktad med folk- och soldatvisan men har heller inga sökta beståndsdelar från dessa håll. Weckherlins »Trunkenheit» med sin krigiska bakgrund och sitt plumpt vulgära uttrycks-sätt kan ej ha inspirerat den. Det är en scen från en Stockholms-krog på 1660- eller 70-talet. Den eggande rytmen — här lik-som i föregående under bacchisk yra löst ur pedantschemat i »blan-dad vers» — de starkt inrimmade, korta raderna som tyckas på

samma gång markera den hetsiga dryckestakten och den underliggande orons jagande pulsslag, göra den till en helt konstnärlig dikt, ett litet mästerstycke i sin art. Af den visan har Bellman fått uppslaget till Fredmans epistlar. Men Lucidors bacchanal är antipastoral, medan Bellman sammansmälter idyll och krogbuller till ett organiskt helt i sånger, hvari Bacchus och Fröja fira sitt triumferande biläger med markens fauner och nymfer som uppvaktande brudfölje.

Från den bacchiska extasen till den religiösa leda en del psykologiska trådar. Hela den tid, i hvars atmosfär vi här röra oss, hade detta sammanhang i blodet och instinkten. Upprörda epoker föda människor med svallande känslolif. Kriget är rus och ångest. Låt vara att protestantismens segrar voro ägnade att fylla sinnena — främst de svenskes — med andlig frimodighet; på djupet var det dock mörker och räddhåga. Ett religionskrig skapar ingen mild och optimistisk gudstro. Den Gud, som talar med kanonernas tunga, är en sträng herre, och mordänglarne äro hans sändebud. Men vid sidan af härskarornas vredgade konung skymtar för tidens blickar en annan, skräckinjagande gestalt, hvars makt i den syndiga människan var större än Guds egen. Man väntade ständigt domsbasunen, och nog skulle djäfvulen på den yttersta dagen finna gethjorden talrik på den gode herdens vänstra hand.

Bland Lucidors böcker fanns Rists *Neue musikalische Kreutz-*, *Trost-*, *Lob- und Dankschule*, en sångsamling fylld af förtvifladés jämmer med åtföljande trösteord af Frälsaren och de betryckta själarnas tacksamma svar. Att Lucidor påverkats af denna läs-

ning är mycket antagligt, ehuru man ej torde kunna påvisa någon direkt efterbildning. Möjligen kände han äfven samme författares *Höllenlieder*, dessa svafvelstinkande skildringar af de fördömdas boningar, ehuru hans smak räddat honom från att imitera deras panoramaliknande detaljmålningar.

Det blir då ej heller otroligt, att Lucidor skulle vara den ursprunglige bearbetaren af Rists psalm »O Ewigkeit, du Donnerwort». Den svenska versionen »O evighet, din längd mig fast förskräcker» är en sammandragen och förtätad omskrifning af originalet och har uppgifvits vara »förbättrad» af Petrus Lagerlöf.

Ehuru Lucidor sålunda äfven som religiös sångare hade tidsanda och tidspoesi att stödja sig vid, är den personliga tonen i hans andliga visor omisskännlig. När han, som Columbus i *Den bibliske världen*, diktar om människans fall och upprättelse, finner man lätt, att stilen, trots några kraftiga verser, ej är hans. Här allegoriserar han; det är Rättvisa, Sanning, Nåd och Frid, som tala anklagande eller blidkande. Mera hemma är han i Jeremie klagovisors ödsliga stämning:

All prydnad är sin kos och bort från Zion tagen,
och deras förstars makt och prakt är nederslagen,
att de med sorg och suck bedröfvad, ångslig gå,
lik vådurar, som ej vet någon bet att få
och matt och tungt framgå för den, som dem fortdrifver
och ingen hvilo gifver.

Men rätt sig själf är han först, då han sjunger om det snabba lifvets tomhet och om de yttersta tingen. En af hans tyska strofer summerar tillvarons innehåll sålunda:

Das helle Sonnenlicht
kommt uns erst ins Gesicht
mit Heulen, Schreien, Weinen;
mit Schwitzen werd'n wir gross,
wir fahren in den Schoss
der Mutter, eh' wir's meinen.

I den sköna, ömsom milda, ömsom lidelsefulla psalmen »O syndig man, som säker är och trygger» (förstörd i senare bearbetningar), registrerar han lifvets intigheter i korta, kärniga sentenser:

Hvad är ditt lif? Ett damb som snart försvinner.
Hvad är din lust? En ström som fast bortrinner.
Hvad dejlighet? En färgad maskesäck.
Hvad gods och guld? En glittrand mull och träck.

Här förekommer ock den berömda vers, som genom århundraden fyllt kristna menigheter med ängslan, då den ljudit under skumma kyrkhvalf eller lästs i låga hyddor:

Rys, hissna, skälf, båf, darra, kropp och leder!
Res upp, mitt hår; min' tankar, stigen neder
till afgrunds djup och sen hvad kval där är,
som fråter allt men ingenting förtär.

I den följande strofen slår rösten om till glädjeburen innerlighet:

Men fröjda dig, mitt hjärta, hug och sinne,
min tunga, sjung, så tidt jag får i minne,
hvad härlighet hos Gud hans helgon få,
rinn, glädjetår, når jag där tänker på.

Det är djupa toner ur den svenska folksjälen i detta verspar. Man tänker på att det stammar från pietismens födelsetid, och

man tänker på svärmiskt religiösa rörelser intill våra dagar, ja på de gamla läsarnes »drifter» och læstadianernas liikutuksia. Men mest tänker man vid detta »rys, hissna, skälf» på den farsot, som likt en själar och kroppar skakande kramp på Lucidors tid genomlopp våra landsändar: häxväsendet.

»Itt samtal emellan döden och en säker människa» har sammanställts med Cats' »Samenspraak tusschen den dood en een oud man». Men likheten ligger endast i titeln. Skall man söka Lucidors förebilder, får man gå till medeltidens och reformationens dödsdansar i ord och bild. Cats' dikt är uttänjd och tung, Lucidors är vig och starkt koncentrerad, med drabbande, korta repliker, som tala i munnen på hvarandra, med kraftfulla antiteser, som slingra sig om hvarandra som ett par brottares lemmar.

Människan. Jag är uti ſilke kläder
och min ſång är koſtelig.
Döden. Jag med ormar åt dig bäddar
och med matkar ſkyler dig.
M. Hvar man ſer och hedrar mig,
D. men ſi, Gud föraktar dig.
M. Alle gå mig nu tillhanda,
D. till deß jag tar bort din anda.

M. Mina åkrar hafva gifvit
ymnog vårt, ty har jag guld.
D. Själens tarf är ſämre blifvit,
ſom af ſyndens frukt är full.
M. Jag är i godt välſtånd ſatt,
D. du ſkall miſtat denna natt.
M. Nu vill jag mig kräsligt göda,
D. nu ſkall jag dig plötsligt döda.

M. Jag vill nu ock gäſter fägna,
bjuda dem på ſpel och vin.
D. När du dig ſom bäſt vill hägna,
kommer jag obuden in.
M. Stora glas är mitt behag,
D. du äſt ſjälf ſom glaſet ſvag.
M. Luſtigt ſpel och ſköna kranſar
D. falna, når du med mig danſar.

M. Froſſa, prunka, ruta, ſkämta
är mitt arbet dag från dag,
D. men till lön ſkall du upphämta
evigt kval i djäflars lag.
M. Dricк en ſkål! Hvem borjer förſt?
D. Du ſom får en evig törſt.
M. Spela vi? Trots hvad det gäller!
D. Själen, når du dig ſå ſtäller.

M. Jag är luſtig öfver borde,
ty jag har af allting nog.
D. Rike mannen ock ſå gjorde,
den jag haſtigt hädan drog.
M. Mina barn få nog ändå,
D. du i helvetet ockſå.
M. Jag ſkall dela med min näſta,
D. Satan får kanſke det bäſta.

Så pågår detta makabra envig, tills syndarens högmod knäckes; man förnimmer hans flämtande, ångestheta andedrag, som brytas mot segrarens isande kalla:

M. Hjälper intet gråt och böner?
D. Näſtan ſen är nu din gråt.
M. Gud ju ſitt miſkund ej ſöner,

D. hvi har du det förr försmått?
M. Dröj en tima, om du kan,
D. tiden står i Herrans hand.
M. Ah, låt mig nu bättring göra,
D. det du förr ej velat höra.

M. Jag kan ej för ångest tala,
ja att sucka är mig svårt.
D. Sucka och dig Gud befalla,
gör det snart! Din tid är kort.
M. Ah, Gud som rättfärdig gör!
D. Hans budord man lyda bör.
M. Ah, låt mig din nåde njuta!
D. Bed och dö, din tid är ute.

I detta sällsamma kväde står Lucidor på höjden af sin konst och sitt patos. Det är hans kanske förnämsta bidrag till vår nationallitteratur, bland hvars märkesdikter det afgjordt är att räkna.

Kommer så sist den beryktade botpsalmen »Herre Gud, för dig jag klagar». Den är en af syndasorgens högsta visor i den svenska psaltaren.

När jag sofver, dock ej hvilar,
fast all sorg plår då bli glömd,
sargas jag af Satans pilar,
drömmer att jag är fördömd.
Satan raskar efter mig,
döden synes gråselig,
ja, når jag månd' vaken vara,
ser jag mig i samma fara.

Ofta tycker jag mig höra:
Syndare, hvart har du gått?
Stådse lommar i mitt öra:

Kom och svara för din' brott.
Allt hvad nånsin skapadt är
vittnesbörd emot mig bär,
att det Gud har täckts mig låna
har mig mäst till synden tjåna.

Kroppen rys och hjärtat skälfver,
når jag tänker däruppå,
ropandes till bergen: Hvälfver
öfver mig och låt mig få
hastig ånda, ty jag vet
ingen nåd och säkerhet.
Ah, hvar skall jag usle blifva,
når Gud vill mig öfvergifva?

Jorden vill mig ej mer bära
som en neslig tyngd och last
utan lefvandes förtåra
rått som Core med en hast,
ty hvart fotsteg som jag går
tycks mig, att hon öppen står,
helvetet uppgapar vida,
att jag evigt skall där lida.

Den senare delen af psalmen gör intryck af en döbsberedelse, en svår syndares, ja en brottslings sena men ifriga anammelse af den himmelska nåden strax före hans plötsliga hädanfärd.

Är jag en förlorad son
samt mitt släktes harm och hån,
är Gud Fader dock så blider,
att han i sitt hus mig lider.

Och i sista strofen anslår skalden en ton, som i dessa bilornas och bålens tider ljuder lik valetvisans ur en spetsgård:

Märk du det ſom detta hörer,
för det är mitt teſtament,
och om det ditt hjärta rörer
hvad mig nu är ſkedt och händt,
ſå fly ſynden! Bed om tro,
och ſök ſjälens rätta ro,
ej i flärd och världsligt ſinne
men i dygd och himmels minne.[1]

Med teckningen af Lucidor som bacchanalisk och religiös sångare äro de stora dragen af hans skaldebild angifna. Han är en af dem som drifvas af stormens ande, som i en molnstod, som i en eldstod. Det är samma öfvermått i hans gamman som i hans andakt. Han är rusets och ruelsens skald som ingen i hans svenska samtid och som få efter honom.

[1] Äfven denna psalm är i nu gällande psalmboken rådbråkad och genom stympning, om- och tillskrifning förvandlad från ett praktfullt stycke förtviflans poesi till en banal neologisk kyrkosång.

FJÄRRAN från de tvinsjuka herdeidealen uppsökte Lucidor en annan erotisk värd, då han företog sig att öfversätta Cats' *Maeghden-plicht:* Ett samtal mellan Anna och Phillis, om en mös plikt.

Här är blodfullhet i förening med klokhet i kärleken. Den förra sidan företrädes af unga Phillis, hvilken med sina aderton vårars rätt som mangill mö fordrar att blifva delaktig af de älskandes

sällhet. Hon förtror sig åt sin något äldre väninna Anna, som för författarens och förståndets talan. Det är visst inte fråga om att undertrycka de heta känslorna, det gäller blott att kufva dem, tills tiden är mogen, d. v. s. tills far och mor hunnit träffa det passande valet för sin dotter. Det är en dygd af annat slag än i herdarnas smäktande tillbedjan med blåbleka döden för ögonen. Äktenskapet i bekväm trefnad, i trohet och inbördes bistånd, med barn och blomma, är här erotikens mål och fullbordan.

Men kärleken är därför ingen enkel sak. Den är en invecklad lära, som den förfarna Anna känner på sina fem fingrar. Det gäller ej blott att komma till rätta med sina otåliga begär och vänta i ro; man måste äfven vara inne i de ärbara konster, hvarmed en flicka bäst behagar det manliga könet och bevarar den utkorades gunst. Man får hvarken vara för prålig eller för vårdslös i klädsel, man får inte visa sig för angelägen men ej heller ställa sig afvisande, man skall vara sin man underdånig men ändock ej för efterlåten o. s. v.

Låt vara att det är föga poesi i denna ars amandi och att Cats är en kälkborgare — det är hans stående epitet i litteraturhistorien. Men denne skolmästare med brillorna, hvilka riktas mot så många lärda folianter och vittra verk för att samla alla citaten, som skönt inrama hans jungfruspegel, visar sig väl förstå hvad i människan är och gläder sig liksom Stjernhjelm åt skildringens breda sinnlighet. Det är ingen torr smulgråt, som tecknat detta flickpar. Det är lefvande saf hos Phillis och äfven hos Anna. I denna dikt är så mycket tal om det unga jäsande köttets makt. Kvinnans natur är som vinet i faten, den spränger

fängslet, om den ej får luft — »difficilis servatu tumida virginitas», menar Cats.

Het vrouwen-vleys is selsaem kruyt,
want bint men't in, so berstet uyt.

Det är den flamska Venus med det öfversvallande hullet. Men tuktad af Calvins moral blir hennes sunda kraft till välsignelse för hem och släkte.

I holländsk stil äro äfven de liknelser och bilder, hvarmed Cats sinnrikt utstyrt sin sedelärande dikt. De kunna vara tagna från kokkonstens och yrkesflitens områden, de stamma från trädgårdarna men oftare från fält och haf och sakna då ingalunda sitt bukoliska behag. Där äro kor och får, vaktlar och tranor och framför allt strandbilderna med måsar, ostron, skutor, fyrbåkar, med vinden i vassen och fiskarna i vattnet ända till den underbare Cephal, som själfmant hoppar upp i båten med ljustret.

Det har förvånat, att Lucidor vändt sin håg till denna i alla fall nyktra poesi. Men Cats var en af tidens heroer och har öfvat inflytande äfven på andra svenska skalder, t. ex. Stjernhjelm. Att så skett är säkert ingen tillfällighet utan beror på gemensamma drag i svensk och nederländsk folkanda. Lucidor finner sig ögonskenligen väl tillrätta i Cats' gemytliga idékrets. Hans öfversättning är på något sätt fullbordad af Nils Keder, men det torde ej vara svårt att litet hvarstädes upptäcka Lucidors eget lynne och uttryckssätt. Tolkningen är för det mesta trogen, men ibland göras en del tillägg och utbroderingar, hvilka förefalla som

ystra fröjdesprång öfver mariginalens kant. Då Cats om de slarfviga flickorna utropar:

Wegh met de geen, die achter huys
gaen slonsen vuyl en onghehult,

skenar Lucidors burleska fantasi iväg:

Bort den, som bakom knuten går,
på hvilken pjåltan pjåltan slår,
ohufvad, flåtug, solkot, fet
af slusket slask, orenlighet.

Likaså har han gjort karakteristiska tillägg vid utmålandet af åldringskärlekens skröplighet (st. 41):

Tan ingen dufgråhårot stut,
fast han vet både kas och hut.
Var'n ej åt stånd och blod så kår,
att J tan den som gammal år.
En purpurmun och isgrått skägg,
en fager målning, rutten vägg,
flintskallot hufvud, gullgult hår,
iskaller snö och ljuflig vår,
en unger mö och gubbeglop,
de skicka sig ej väl i hop.

I slutet af samma stycke — ämnet är fortfarande ungdom och ålderdom — utvecklas en sammanträngd bild hos Cats självständigt och ypperligt:

Träveflan, som sig slånger kring
ett gammalt trå med mången ring,
tar det i famn, sig fäster fast

likſom med luſt men år till laſt:
faſt hon ſig ſlingar ljuft i knorr,
blir ſtubben likväl lika torr,
och når hon blir meſt blomſterfull,
ſå faller rottna ſtubben kull.

Tillägg af oförskräckt realism finner man vidare bl. a. i stycket. 32 på tal om pigans farliga lekar med drängen. Följande stycke är svenskt lokaliseradt; det heter däri, att en mö bör akta sig att förspilla sina stunder på »Djurgål, Liljholm och Bralund». En mängd enstaka uttryck af präktig svensk halt vore här äfven att anteckna. Så talas det t. ex. om skolflickans rädsla för »fästman ur björkskogen».

Det händer ju att koncentrationen i Cats' dikt spilles för en vidlyftigare omskrifning. Men någon gång segrar öfversättningen i konkretion och kraft. Så är förra hälften af stycket 30, betitladt *Auro omnia pervia*, delvis en förbättring af grundtexten.

Att inte ge år oß ej ſvårt,
för det att ſvaga ſläktet vårt
har likſom för ſin arfvedel
nidſk-, njugg- och girughetens fel.
Jag harmas tidt, når jag med id
lås och ſir på vår forna tid,
att med gull-dyrkor många mör
ha låtit öppna årans dör.
Allting ſyns vunnit och förſkämdt,
hvar gullet baraſt blifver nåmdt.
En ſtålport genomtrångs af gull,
gull kaſtar vakt och makt omkull.
Faſt allt med ſpik igenomſlås,
gullnyckeln låſer alla lås.

Liknelsen om gulddyrkarna och guldnyckeln finnes ej hos Cats, åtminstone ej här på stället.

Som prof på Cats' utmärkta bildkonst och därjämte på Lucidors anslutningsförmåga må till sist följande rader ur stycket 27 påpekas:

Är något ſvagt och ſkört, förviſſt
är't jungfruns åra utan tviſt.
Ack, vi kunn' inte mer fördra
än friſka drufvan: vill man ta
och hand=emellan näfva den,
ſå ſvinner hennes ljufhet hån.
Hvad förr därpå var ljufligt=blått
förvandlas ſtrax i mörkegrått;
ty hvart man med ſitt finger tar,
där blifver ſtrax en färgfläck kvar.
Vår färg är fin, vår åra ſkör,
ſom inte myckit handlas bör.

Öfver hufvud kan man säga, att öfversättningen är utförd med lärdom, stil och godt humör. Cats' lärodikt var för Lucidor ingen onyttig skola. Dess anda var honom långt ifrån främmande; det är densamma, som framträder i den skara af dikter han ägnade sina brudpar till äkta ståndets pris och till frimynt skämt med jungfrurna.

Lucidors tillfällighetsdikter äro af förklarliga skäl förbisedda. Men det är ej rättvist att skära dem öfver en kam som idel vrakgods. Redan deras mängd berättigar dem till större uppmärksamhet än som skänkts dem. Det är ju på förhand antagligt, att en verklig skald ej kan ha undgått att i denna massa af lätta alster, om det än skulle skett slumpvis, få in åtskilligt af värde.

Så är äfven fallet. Utan dem skulle hans bild sakna en hel del intressanta drag. De lemna oss dyrbara antydningar om hans yttre och inre lif och äro dessutom kulturhistoriskt belysande.

Schemat för en bröllopsskrift var i sina hufvuddrag tämligen enahanda. Det gällde att rosa äktenskapet i ena eller andra tonarten, att prisa brudens dygd och fägring och brudgummens manliga förtjänster samt spå huslig lycka, i hvilken man sällan glömde att innesluta en tillbörligt snar och sedan högönskligt regelbunden tillökning af familjen. Omständigheterna kunde naturligtvis gifva uppränning till en mängd variationer. Vitsar på brudparets namn voro synnerligen vanliga uppslagsändar, stundom till hela kvädet. När Samuel Columbus hade nöjet lyckönska sin broder Johan till hans förening med en jungfru Scheffer, var ju ämnet gifvet: hvad annat än herdevisor kan man sjunga om en dufhanes kärlek till en Schäferin? Öfverskriften var en viktig sak. Den skulle vara affattad i möjligast cirklade och snirklade vändningar; dessa småtrycks titelblad äro de äreportar, genom hvilka barocken tågar in. Brudparets stånd och villkor skulle, som vi redan sett, på det högtidligaste tillkännagifvas och bröllopsdagens festliga glans betygas. En finare eller gröfre lustighet i gåtform var som oftast afslutningen.

Att giftas är en ting ſom världen ej kan miſta,

lyder den första raden i Lucidors bröllopslyrik. Det går trögt i början, där hans nyckfulla pegas släpar de tunga alexandrinfårorna, pustar ett tag på midten, släpar, vänder och släpar igen. Det vill inte bli någon poesi. Men det vanliga stoffet finnes ju att tillgå: sol och jord gifta sig och alstra gräs, blomster och träd;

sjö och sky, eld och luft ingå poetiska äktenskap, vilda och spaka djur löpa med hvarann, fisken leker, luftfän paras, »allt makar sig ihop», hvarför skulle inte mänskorna göra detsamma?

Hvad för sötkvåljand' kval är uti kärlek brinna,

men ej ensam på herdevis utan med ömsesidig låga. Och verserna rada sig med mjukt och mustglittrande fall, då poeten holländskt och Stjernhjelmskt med en löskerkarls tända och afundsamma fantasi målar äktenskapets håfvor af ett välskött hem, af god mat, af loflig kärleksnjutning, af tultande små, målar denna trygga borg, »hvart en bedröfvad man uti sin sorg kan flytta». Man erinras om Frödings fredlöse vandrare, som stannar vid bröllopsgården och tänker på att han själf skulle kunna önska sig litet godt och varmt här i lifvet men med en svordom åter vänder sig mot vägen därute.[1]

En opposition mot den vanliga fägnestilen försöktes ibland. Lucidor drager med sina »Giljarekval» ett par duktiga strån till den satiriska stacken. Särskildt det senare af dem är märkligt. Det är ett gäckeri som träffar hela tidslyriken på flera af dess ömmaste punkter. Bekant är den svartsjuka, hvarmed de celadonska älskarne vända sig mot allt som står deras föremål närmare än de själfva, det må vara lefvande eller döda ting. Denna egenhet begabbas groft af Lucidor, då han om friaren säger:

---

1 . . . »det kan en väl önska, men djäflar anamma,
det gör väl detsamma,
en föds och föröds, tills en dör.»

Sammanställningen *ödes*, *födes* är i olika varianter vanlig hos Lucidor.

Är någon hyfs=lik drång i huse, tår han tänkia,
att hon sin lofven vill för samma drångs skull kränkia
och att han giljar med, hans vantro är så stor,
att han för boleri förtänker jomfruns bror.
Lekſyſtren ſjälf kan ej väl undfly hans miſſtankar,
ſtol, bänkar, ſång och bol, allt hvad når henne vankar,
där kaſtar han mißlynd ſin afunds ögon på.

Och alla dessa dygdens och skönhetens af poeterna utropade gudinnor få här för en gångs skull höra en af deras egna lofsångare taga bladet från munnen:

Han måſt ock måſterlig med ſöta ſmickerol
upphöja deras dygd, ſom ſkiner lik en ſol,
ibland all kvinnekön dem kalla jordgudinnor
och ſåja jomfrun är för alla mör och kvinnor
ett ſkönhetsmönſter jämt' en ſpegel af all dygd,
den meſt fullkomne kropp, ſom himlen hafver byggd,
naturens underverk och högſta måſtarſtycke,
en ängel den, ſom har allena mänſketycke,
ros, lilje, ängelbarn, ſjäl, hjärta, andra jag,
min hug= ſjäl= ögneluſt, min ſol, ſom gör min dag,
min ſtjärna, min planet, mitt allt måſt han'na nämna,
än ſätta mer därtill . . . .
All fägrings=ros mått' han väl kunna på ſin nagel
och kalla hennes hår (ſom ſträft lik märretagel)
gulltrådar, ſilkilent och Aſtrilds vidjor, ſen
mått' alla ſtjärnors ljus och gyllne ſolens ſken
förmörka lik ſom moln för hennes ögneſtrålar,
faſt hon dropp=ögon har, lik ſom två dalkarls=ſkålar.
På hennes kinner måſt bå ros och liljor gro,
faſt kinnbenen ſe ut lik ſom en ſkållat ſo.
Måſt ej coral, rubin och ſkarlaksfärgan blekna
mot hennes läppars färg, lik ålſkinn? . . .

Man märker, att Lucidor här uppräknar en hel mängd af de stående uttrycken i hans egna visor. Sammanfattningen af älskarens ve är på båda ställena nästan ordagrant lika: »sorg, suck, ängslan, harm, förtret, gråt, klagan, eländighet». Kan man häraf sluta till att Lucidors kärlekslyrik tillhör ett redan förgånget skede i hans utveckling? Med största sannolikhet. De tretti åren hade kommit med sin skepsis och kyla, och flepig erotik låg ej längre för denne världsföraktare. Fritt låter han andra, unga och gamla, poeter fortgå i den à la modiska genren,

som man faſt daglig hör,
att den, ſom intet vet hvad viſor är, dem gör.

Själf säger han den farväl och hånar i följande kvicka rader dess tillgjorda dödstrånad:

Jag ſåg i ſiſtes en ſom fria till en ånkia,
men når han korgen fek, då ville han ſig dränkia,
men vattnet var för kallt. En fria till en mö,
fek kalfſkinn, ville ſen, förtviflad, tröſtlös, dö.
Han kokade förgift, ſom ſkull' hans aſt=eld ſtilla,
men når han tog't i mun, så ſmaka det så illa,
att han det ſputa bort och åt ej mer däraf,
ſlapp så, att han ej då i krukan fek ſin graf.
Sen grep han till ett rep (förtviflan intet ſkufvar),
band faſt'et om ſin hals men hupa ſen att tjufvar
så dö och hof'et bort, tog ett tre alns långt ſvål
och ſatt'et mot ſitt bröſt att ſticka ſig ihjål.
Men rått så ſnart han såg uppå deß blanka klinga,
då räddes han, att hon i ſtycken ſkulle ſpringa,
ſa: »Det vor' ſkada, trom, jag har ej ſlik igen.»
Hängd' henne så ſin kos och lifver alltſå än.

Äfven mot den tilltagande lyxen i sällskapsskick och klädedräkt drager Lucidor i detta sammanhang i härnad. För att haga jungfrun väl måste en friare uppträda i hårlufva, bäfverhatt med brokot fjäder, band i couleur de feu, ponseau och andra färger, rynkskjortor, ljugarärmar af cambraysduk, cotton och allt öfrigt utländskt lapperi, och detta äfven om han är en fattig pilt, som tidt ligger på strå. Alla giljare äro rika, och den som minst kan pråla får stryka segel. Kläderna gälla mer än karlen själf, jomfrufolket skådar tyvärr hunden efter håren. Lucidors Giljarekval är en af tidens skarpare gensagor mot det främmande pjunk och prunk, som följde med kultursädet söderifrån likt fåfängligt stånde ogräs. Han hade mod att anbringa sin satir på högsta ort och fick de klaraste intyg på att den bet t. o. m. mer än han anat och ämnat.

Från denna afstickare in på satirens tistelåker återvände bröllopspoeten Lucidor till den släta breda vägen, till lust-, skämt- och lyckropsrimmen, till det flacka nojsandet med de ljufva mögudinnorna, till den fula gåtan, omedelbart sammanbunden med en andäktig suck till Gud för det ädla brudfolket. Han sjöng, såsom skick och sed var, om Astrilds stora makt och bestyrkte den med de rikligaste exempel ur antik mytologi och poesi. Men någon gång for gycklets vanvördiga ande åter i honom. I skriften »Astrilds skallgång» ser man gudahopen skrida

parvis åt ſafirportalen
in uti höghvälfde ſalen,

men samkvämet därinne skildras parodiskt i de ofta anförda rader som börja:

Det är en af de tidigaste ansatserna hos oss — Rabelaisk eller franskt burlesk, om man så vill — att se litet humoristiskt på den andetomma konselj, som poesien släpade med sig genom alla land som ett bevis på sitt helikonska ursprung. En snarkande Saturnus, en tokstollig Venus, en supande Bacchus, en tobaksbolmande Vulcanus — det är inga gudar och gudinnor längre vid nektar och ambrosia, det är ett sällskap på en germansk ölstuga, muntert och gemytligt, plumpt mänskligt under den afklädda glansen.

Det nämnda kvädet gäller en Johan Utterklou och en jungfru Boij. Astrild gick på jakt och såg ett utterspår — underligt nog för öfrigt, då det strax efter påpekas, att den lille skytten är blind. Men poeten måtte äfven ha tänkt sig honom stammande att döma af gudens utrop:

den, den, den måtť jag fånga.
Hur ofta har jag sökt, hur många, många, många, många,
hur många gånger har jag sökt den till att få!

Den tredje skäktan från bågen satte utterns hjärta i brand. Han hoppade i sjön för att släcka elden,

men hade viſſlig dött, om han ej orkat räcka
till Boijan, som han når och ut med stranden såg,
dit sam han efter dår ett skepp, som kostligt låg,
deß namn Fullkomlighet, och Boijan gaf mig tankar,
att alla dygders hop dår lågo fast för ankar,
som ock i sanning var, men uttern kund' ej tro
att blifva fången dår, förrn som Hans Utterklo
vid Boijan fastna fast och Boijan bojor fåste.

De förtviflade namnvitsarna sluta med en försäkran, att denna Boija kommer att skärma för kölden

mer än femtondubbelt boy
och allt vin hos Frantz de Moy.

Man må väl säga, att denna poesi utmärker sig genom en obesvärad hållning. Här tynga inga ledsamheter, men fullt muntrande är det ändå inte. Det är ingen stil på ett sådant sätt att skämta, det är fumligt äfven som taskspeleri. Och samma trista lek med ord återkommer ofta, alltför ofta. En jungfru von Lemke gifter sig med en Graan. Det blir en liten historia om lammet i granskogen; mången herde löper efter det för att klippa dess ull, men den ende lyckosamme är herr Graan, som fångar Lämken i sin famn.

Åter bereder sig Friggas son till sin oaflåtliga jakt: »Astrilds lejon-fänge», till paret Law—Barkhusen.

Strax ställtes nät och dukar
och fjädrar tvärt emot,
den blås i horn, den pukar,
skogsråne gå till fot
med gälland' ljud och stämma
och sökia djurens spår,
att föra dem i klämma,
hvar Astrild dem sen slår.
Här stupa för hans skåkta
en snabber hjort ell' hind,
där kund' han öfvermåkta
förutan brak och vind
en råf och råddan hare,

en björen, lo och varg,
och bjuren ſtog i fara,
ſom eljeſt mycket arg.

Det är frisk stämning i denna skildring. Här är ingen idyllens diktskog. Det är den svenska vildmarken med sina djur, svensk folktro, svensk folkton. En ny fläkt af nordisk anda har äfven mytologien i detta kväde. Frigga är här öfvergudens mildsinta maka, de hederliga hjonelagens beskyddarinna, och hennes gemål får behålla sitt Edda-namn. Om sin makt säger Astrild:

Kan ej mitt bloß utſläcka
Tors viggbevåpnad ild
och grymma Oden ſkräcka,
att han, ſom vild, blir mild?

Bland nordanskogens åbor uppträder här också lejonet, vårt heraldiska riksdjur, som redan har svenskt burskap i de gamla folkvisorna. Men hur kan Law betyda lejon? Något misstänkt är jämväl den jägarkunskap, hvarmed Lucidor utbrister:

Hvem är ſom icke känner
ett lejons födſel-art,
ſom helſt i ſkogen ränner
i fullſprång ſnabbt och ſnart?

Lejonet är nu det enda djur, som förmår undfly pilar och snaror, räfsax och räfkrut, tills Astrild en dag upptäcker ett barkhus, härligt byggdt, »om hvilket endast råda fromhet och kysker dygd». Lejonet tyckes gärna vistas i dess närhet. Astrild smyger in i

huset genom rubinporten, och ur fönstren (d. ä. den skönas ögon), som lysa med mer än demantsken, tänder han med sitt gyllene skott lejonets hjärta.

I nymfer skolen linda
af mirter med en hast
arm-keder till att binda
det vunne lejon fast,
att det uti Barkhuse
blir fäst med fasta band,
hvar kyske kärleks-tjuse
skall släcka Lejons brand.

Visar sig Lucidor, räffelbössans herre, i förestående kväde bevandrad på jaktens stigar, så framträder samme dokumentalt bestyrkte ägare till ett Manuale lapponicum, ett par lapphandskar och två renhudar en annan gång på en gladrik vigseldag förklädd till lapp och riktar en »lustig spådom», oftast litet närgången, till en hvar af det ljufve möfolket, till Lisken, Ingeborg, Gertrud, Sissla, Ingrid, Annika och hvad de allt heta. Hvad han till sist spår bruden är lätt att gissa. Och om detta sista slår in, hvilket snart lär visa sig, så beder han jungfrurna tro, att lappen äfven spått dem rätt.

Vid Erik Ribbings och Beata Rosenhanes bröllop 1671 kväder Liliamello den oförtrutne. Man torde kunna anse som visst, att det är Lucidor under en af sina tillfälliga masker, ehuru stycket

SONETTO EPITALAMICO

Nelle Nozze de gl' Illustr.mi Sposi

SIG.R ERICO RIBBING,

&

S.RA BEATA ROSENHANE.

TRà le più vaghe, e virtuose Ninfe,
Di quante chioma intreccin, cingan arco,
& fra quante si specchin ne le linfe;
Hoggi, BEATA, fà ch' il ciglio inarco.

Ecco le Gratie fatte Paraninfe
Al suo Himeneo, 'l Ciel di Rose carco,
N' infiora ROSENHANE; è l Chor di Ninfe
Canore, nè d' elogi ò strena è parco.

Che, di musica, lingue, discipline
Hàll' abellita à gara, a Voi ERIGO
RIBBING degno di lei, di voi ben degna.

Godetevi le Rose senza spine,* * ROSENHANE per anagr: Hanne Rose.
BEATI AMANTI, da la Rosa al spigo:
Nè, dal Graspolo al ghiaccio, Amor si spegna!

Così gioisce trà le gioie del lietiss: Imeneo dell' Illr.ma Schiatta, i di cui Rosei Rampolli sono benedetti e beati

Hum: Sto

BL. Teppati.

MADRIGAL.

Sur le même Sujet.

ROse (Reyne des fleurs) dont la tres-Noble Tige
Ce Heros SCHÀRING ROSENHANE,
Par l' agreable odeur de ses exploits, m' oblige
A begayer: pendant que la rose se fane
En céte saison Automnale;
Que vôtre teint vermeil éclatte!
Ah ce sont vos Vertus, que le ROSIER étale
Al' envy de la VIGNE,* qui s' en pique & flatte. * ou CÊTE, par allusiõn de RIBBING

P. le m.e BL. T.

ej kommit med bland Helicons blomster. Det inledes med följande naturmålning:

AUTUMNUS, årsens årekron
och alla frukters far,
satt dejlig på sin gröna tron,
en krans på hufvud bar,
där blånkte ädle frukters blad,
som själ och ögon göra glad,
så fin
den skin,
af alla rosers prāktighet
lys ej slik härlighet.

Ur tidens poetiska lundar, där naturen i sol och skugga blott var till för att le eller gråta med människan, framblänker denna fristående bild af höstens gud som en sällsynt produkt af den rena naturglädjen. Denna höst är ej som annars en sorgernas konung, tårebäckarnas urkälla, utan en glädjens och rikedomens fader, härligare än den rosenyppiga Flora. Det synes mig att Lucidors natursinne var vaknare och djupare än samtidens i allmänhet. Äfven vintern tyckes han förstå. Visserligen skildrar han den som en kulen och bister tid, men då han kväder om nordanvädret, som biter igenom lappmudd, mård- och loskinnskläder, medan strömmarna hvila i harnesk, och gyttja, dy och moras ligga brolagda som med sten, och som motsättning till allt detta om kakelugnens och spisens tröstande hägnad, träffar han en äkta stämning af svensk vinterskärpa och vintertrefnad. Äfven då han i ett »Bindbref» upptager det vanliga motivet om naturen såsom själf smyckande sig till en vårlig namnsdagsfest, verkar det som ett uttryck af eget seende och kännande:

Se, huru himlen ler, hur ſkyn gör ljufligt väder,
hur jorden lägger af de hvita vinterkläder
och drar ſin blomſterrock med tuſend färgeſlag
på ſin föryngte kropp att åra denna dag.

Lucidors natursinne framglimtar också emellanåt i hans bilder. I en af sina grafskrifter talar han om »den vill-vall-hvälfvand sjö». Kan man hitta ett mästerligare, mera fullpoetiskt uttryck för vågornas vandrande oro? Det är ingen taskspelare som gjort *detta* ordspel. Det liknar det kända »vallar och går och går vilse i vall». Men det är ej bara i språkegenheter Lucidor pekar fram mot Fröding.

Återvändom till en slutblick på Lucidors bröllopsskrifter! En af de mest bemärkta bland dem, ett mindre sidostycke till »Bröllopsbesvärs ihugkommelse», är riktad till Johan Giliusson (Tollet) och Margareta Swab. Bröllopet firades i Falun, och man kan vara säker att det gick rundligt till. Ty brudens fader innehade sysslan som statsinspektor vid Stora Kopparberget och var alltså en kaxe i denna krets af storbergsmän, med hvilken Lucidor, som ofvan anmärkts, hade täta förbindelser. Hvarken brudgum eller brud voro några dufungar. Brudgummen, då residenssekreterare vid danska hofvet men senare svärfaderns efterträdare, var sina fyrtisex, bruden visserligen ett tjogtal år yngre men redan änka och därför beprydd med titeln »dygderika matronan». Lucidor var ej tillstädes, men gläder sig, säger han, i tankarna åt all den lust, som han klarligen ser för sina ögon. Först ser han bröllopsgudarnes stora tropp, i spetsen Hymen, som tänder brudfacklan.

Sen syns herr Giliusson, Adonis lik, framträda,
når Venus honom först vill med sin närvist glåda,
men bruden, som jag sir, långt Venus öfvergår
i fägring . . .

Han ser vidare Astrild förena parets händer och skådar därpå, kanske vid sitt magra gårköksbord, som i en storartad vision all den feta och starka fägnad, som trots förbuden mot öfverflöd tillhörde ett ståtligare bröllop. Den tjocke Comus inträder, rödbrusig af kokspisens hetta, och honom följa alla faten med stekt och suden mat. Här finnas höns och gäss, lamm-, ox- och kalfstekar, järpe, tjäder, orre, kalkon, hjort, hare, rådjur, gris och fullväxt svin. Ej heller saknas de finare anrättningarna: potage och fricassée, pasté, konstskurna, trinda och aflånga prunell- och mandeltarter, jämte den af höga öfverheten med afvoga blickar sedda konfekten. Mansfaten tömmas fort, men kvinnkönet sitter grant och fagermätt, ty så skickar det sig; de få sedan i mjugg stilla sin hunger. Men nu kommer Bacchus med sina håfvor i sölf och glas framkrypande ur källarhalsen. Han stånkar mycket svårt och dryper af svett, och ur »ett stort bokal» dricker han, så djupt han orkar, brudparets dannmans- och dannkvinneskål. Gästerna instämma. Inom kort är dryckesgillet i gång.

Jag kan i tankar se, hur artigt glas och stop
snart gå i ring omkring, snart mötes på en hop,
snart gå i kors och krok, till vinet går i pannan,
då skolka de för glas och hålla mest af kannan.
Dock mången håller ut och sitt'r i bänken fast,
blir intet trött, fast han har burit dagsens last,

en annan raglar ſnedt, en annan tar på låſpa,
en annan ſomnar bort, når grannen tar på gåſpa,
en ſjunger utan röſt, en annan lyſter ſkatt,
ſå drifves afton bort, till deß det blifver natt.

Men Astrild, ständigt aktande på sitt värf, för de unga till danssalen.

När muſikantren nu konſtljufligt ſträngren röra,
då tar hvar ungerſven en vid ſin hand att föra
i dans med artigt vett och med konſtdansvig fot.

Gudens marknad är god i kväll: här slösas med komplimenter och prunkande ordesätt, här lekes ögonleken, här kramas händer, här stjälas kyssar. Det stundar förvisso till nya lustiga gästabud. Leende ser Astrild dem han i dag sammanfäst begifva sig ditåt, där Hymen står som hedersvakt med sparlakanen i hand. Sist kommer Lucina med sin eviga profetia: år och barn, lycka och blomstring!

»Jag är ej tillstädes — jag kan i tankar se . . .» Det är ofta något frånvarande, något olustigt och olifvadt i Lucidors bröllopssång. Skämtet är ansträngdt och tungt, det saknar de lätta, bärande vingarna. När det vill flyga upp i yster höjd, ramlar det ner i dyn. Ett stycke med titeln »Bröllopsskämt» undertecknar han »En som har bekymmer som är icke lite». Denne gratulant var ingen glad gäst i de salar han skulle lifva, då han ens kom därin. Mest tänker man sig honom, som vi en gång se honom i hans egen berättelse: stannande utanför, medan

en bekant presenterar skriften, tiggarskriften, i brudhuset. Han väntar och ser förströdt genom fönstren på den främmande glädjen, tills han får sin allmosa och går.

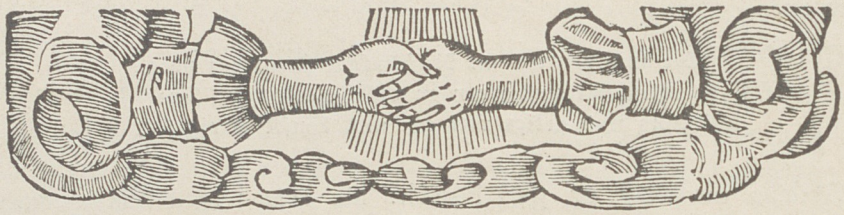

Döden

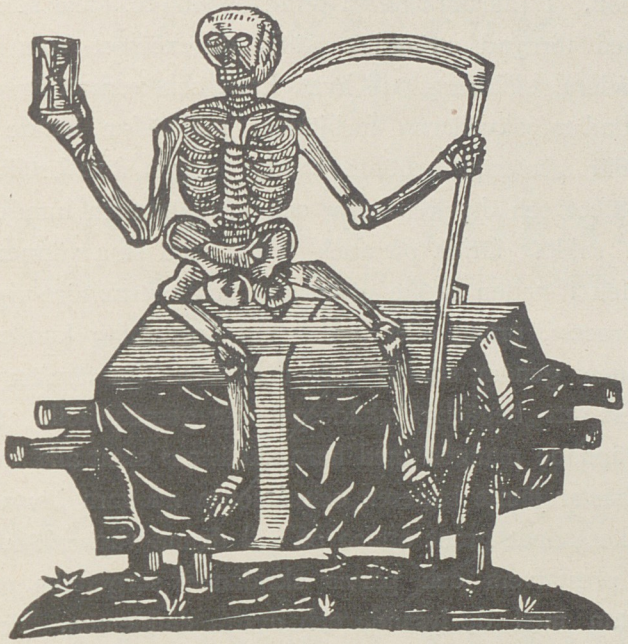

Sij! Wär

Ende.

LIKSOM bröllopspoemen äro ett bihang till Lucidors världsliga visor, så ansluta sig grafskrifterna till hans andliga lyrik. Eros sänker sin fackla och förvandlas till Thanatos. Men kärleken och döden skådas här mindre centrallyriskt än såsom framträdande i familjelifvets två största högtider. Det är glädjeståten som vändes i sorgepomp.

14—144229. *Karlfeldt, Skalden Lucidor.*

En fin begrafning var i yttre åthäfvor anspråksfullare än ett fint bröllop. I Lucidors första professionella skaldeår sökte Kungl. Maj:t med förnyad stränghet stäfja de excesser, som inritat sig vid bådadera tillfällena, till hvad kraft och verkan är ej lätt att säga. Badstufvukvällarna förbjödos; mökvällar kunde firas på landet, där gästerna behöfde samlas dagen före bröllopet, men »utan confect och dryckenskap», och brudgummen kunde då äfven fritt och saklöst inrida på adelsgården med sina vänner och tjänare. Men i staden skulle gästerna samlas strax före vigseln utan någon process, prång eller prål. Vid begrafning kunde däremot processionen genom staden icke undvikas. En förnäm jordafärd var säkert ett begärligt skådespel för gement folk. Skulle än »den beväpnade mannen med harneskhästen» samt alla andra sorg- och ledehästar jämte baneren och fanorna nu vara borta, så fanns det mycket annat grant att se på vid denna vapensköldars, rustningars, prestafvers och parvis skridande sorgefolks paradgång efter kistan med de lysande och dystra emblemen. Präster och djäknar sjöngo på gatan, i kyrkokoret, vid grafven, men utom det att de skådelystna i sin ifver föröfvade åtskillig otidighet, klagades det öfver att objudna präster trängde sig in bland de tingade för att snylta åt sig en obehörig andel af sångarlönen. Och de stackars scholae-pojkarne från staden och malmarna uppträdde vid dessa tillfällen så »illa och snöpligen klädde», att K. M:t 1672 fann sig föranlåten befalla magistraten att tillse, det de blefve tjänligen upphjälpta. Till dessa andens pauvres honteux slöt sig väl närmast tillfällighetspoeten med sin packe sorgetryck.

Grafsångens hufvudmotiv var naturligtvis förgängelsen. Äm-

MANIBVS

ÆTERNIS

MONIMENTVM

ET

PIGNUS AMORIS

SACRVM

VIRI

Quondam

PLURIMUM REVERENDI

D. JORDAN EDENII

Theologiæ Doctoris atq; in Academia Salanâ

Professoris Celeberrimi

nunc

IN COELIS BEATI

&

PUDICITIA MAGNÆ CONJUGIS

Castitate majoris viduæ

Pietate Matronæ maximæ

Matris tristissimæ

MAGDALENÆ CAMOENÆ

Lectissimi Svavissimi

FILII

SVENONIS J. EDENII

BEATISSIMI

Quod

Cum 7 Julii postquam 13 Junii astra petens terræ extremum dixerat vale. Vrnæ impositus est.

Posuit	*Potuit*	*Voluit*
qui	*qui*	*qui*
Potuit	*Voluit*	*Debuit*
	Debuit	

L. I. S. S. H A. S. V.

UPSALIÆ

Excudit HENRICUS CURIO S. R. M. & Academiæ Upsaliensis Bibliopola

nesförrådet var i öfrigt rikare än vid bröllopsdiktning. Den som dör har en afslutad bana af ena eller andra slaget bakom sig; man kunde göra en hel lifsbild och ofta låta gärningarna tala. Att Lucidor därvid som andra flitigt anlitade sin kunskap på skilda områden är begripligt; vid dylika tillfällen ansågs det särskildt tillkomma en poet att lägga sitt lärda vett i dagen. Sorgen har sin mytologi såväl som glädjen, parcernas makt är större än Amors, och Melpomene sjunger sin långa klagan öfver maktens och glansens forna förstar och förstinnor — ingen saknas på hennes lista. Att Lucidor för sitt behof äfven öste ur tidens otaliga nenier är naturligt, sådant allt var gemensam egendom, och det skulle väl föga förbryllat honom, om man påpekat, att han en gång huggit en bit från sin mästare Fleming. Ett griftkväde var ju ingenting att göra väsen af. Det var i allmänhet äfven litterärt en spegel af förgängligheten. Och en ojämnare litteratur än Lucidors grafskrifter får man leta efter. Tydligen var han dock här på ett område, som låg hans begåfning, eller hans sinnesart, närmare än brudsången.

Få piltar torde blifvit så ståtligt besjungna som den lille Sven Edenius. Redan skriftens titelblad med sina konstrikt svarfvade fraser antyder författarens höga afsikter. Kvädet angifver sig som ett monumentum et pignus amoris sacrum, hvarom den private språkläraren vid universitetet säger: Posuit qui potuit, potuit qui voluit, voluit qui debuit, debuit L. I. S. S. H. A. S. V. Latinet klingar skoladt och grant i dessa hexametrar, som göra den döde till en son af Phoebus och den tionde sånggudinnan: modern var född Camoenia, som af Lucidor skrifves Camoena. Men efter det

vanliga smickret får diktionen en skön och besjälad flykt, då skalden bjuder den bullrande sorgen fara och manar den, som har det rätta sinnet, att hedra den menlöses urna med segerns och festens blommor och all Sabas rökelse och under tårar med stilla glädje prisa hans öde.

Si bonus es, heu! plange probis non parcere Parcas!
At tremulis sacros ululatibus atque boatu
manes Thebano prudens turbare caveto.
Crinibus haud opus est sparsis, nec tristia foedis
signa genis addas infestis unguibus! Absint
Mænades, ite procul, poscunt vos orgya Bacchi.
Si bonus es, heu! plange probis non parcere Parcam,
purpureos spargens flores, violasque, rosasque,
adde apium dextra, calathis da lilia plenis.
Sit procul infelix bubo, sit noctua tristis.
Thura, crocos et quidquid habent incende Sabæi
atque immortales amaranthi necte coronas,
svavibus et siccam perfunde liquoribus urnam,
et cineres lachrimis irrora, murmure læto
dic: felix fatum! Melior de pulvere surget
Phoenix in cineres numquam rediturus. Abito.
Si veterum voto vis claudere, forte licebit:
Sit Tibi Terra Levis, sit in urna perpetuum ver.

Följa sedan en del epigram på olika språk och en svensk slutsång under den som en girland af svarta blad festligt skrufvade rubriken: »Sviklige världens oundviklige öd-dödlighets sorg-tröstande liksång.» Versformen har i denna parentation pressats upp till ett virtuos-schema, som till slut lemnar författaren själf i sticket, men flera af stroferna äro inspirerade. Som prof må följande anföras:

Usle månſkebarn, betrakta,
märk och akta,
hur oſtadigt världen ſtår,
växelſkiftar, framåt ſtryker,
viker,
fiker,
ſom tid, moln och blåſt förgår.

Sol och månen, alla tuſen
himmelsljuſen
gånga ner och åter opp.
Dag och natten,
eld och vatten,
gråt och ſkratten
hafva ſtadigt växel=lopp.

Usle månſkebarn, betrakta,
märk och akta,
huru det i världen går,
huru allt hvad nå'nſin födes
gödes,
ödes,
ingen ting beſtändigt står.

Höga trån ſom himlen hota,
faſt de rota
intill andra världen ner,
fålla höſtdags efter raden
bladen,
ſtaden
ſer det likſom ſkogen ſer.

Tiden ſjälf, ſom år förliden,
år af tiden
dräpt, ſom år och födslen feck.

Men hvem är som ſuckand' klagar?
Dagar
jagar
en hvar ann, hvart ögonblick;

Ögnblick ögnblick, dimma dimman,
timma timman,
månen månen, året år,
10, 50, 100 tuſend
* * *
* * *
till vår evigvarlig vår.

Ty gör alla myckit illa,
de ſom villa
ſörja denna lillas död,
hvilkens ſjål ej ſorg, ej jämmer
klämmer,
ſkämmer,
där han åter änglabröd.

Såta kropp, ſof ſött och ſtilla,
ſåta lilla,
trefaldſalig ſtora ſjål,
intill Gud för er med gamman
ſamman
* * *
Var ſiſt hälſat, far ſiſt väl.

Den barnapoteos, som i parant latinsk form verkat mindre stötande och därjämte fått biljud af vacker känsla, gör ett krássare intryck i ett par poem öfver högadliga ynglingar, mest i det öfver en åttaårig Gyllenstjerna. Parnassen är stum af sorg. Dess

lagerskogar äro förvandlade till cypress; ofskadlig odört, besk malört, törne och tistel täcka ödemarken, där tulpan, hyacint och narciss blomstrade. Hippocrenens källa är förgiftad och håller på att sina:

Hon dröpplar tåreliKt, i ſtälle för ljuſſött,
brandſalta vattnet ut, ſom utan kraft och dödt.

Apollo har klädt sig i svarta sörjekläder, hans gyllene hår kringringas af amarant, han har afspänt lyrans strängar och sitter med kinden tvehändes stödd, oafvändt blickande »rätt ändast opp i skyn», betraktande en mycket klar och lysande Gyllenstjärna, och det tröstar honom i hans smärta, att denna nya himlakropp sällar sig intill Phoebus, hvars strålar den öfvergår med sitt sälla sken. Men konstgudinnorna, som bära kvinnans vekmodiga hjärtelag, utbrista i pust och tårar och bete en jämmerfull låt.

Hvem år full den, ſom har månſK-hjärta ti ſitt bröſt
och icKe ömKar högt att ſliKe liK frånfalla,
ſom uti undervett och ungdom nåſtan alla
ſom lefvat öfvergått, i barneſKona grå
af dygder och förſtånd?

Arma Sverige, som mist en sådan son, ty han var skapt af Gud ett underverk att bli. Men stackars Cyrus, Scipio, Cæsar och bägge herrarne Scaliger m. fl. och deras ära, om Gud förlängt herr Axels lif!

Mycket måttfull förefaller i jämförelse härmed t. ex. parentationen öfver assessor Rosenholm, en man, som dock haft tillfälle

att verka och gagna, fast historien intet känner om de meriter, som kunde berättiga till loforden i detta »välförtjänta äreminne».

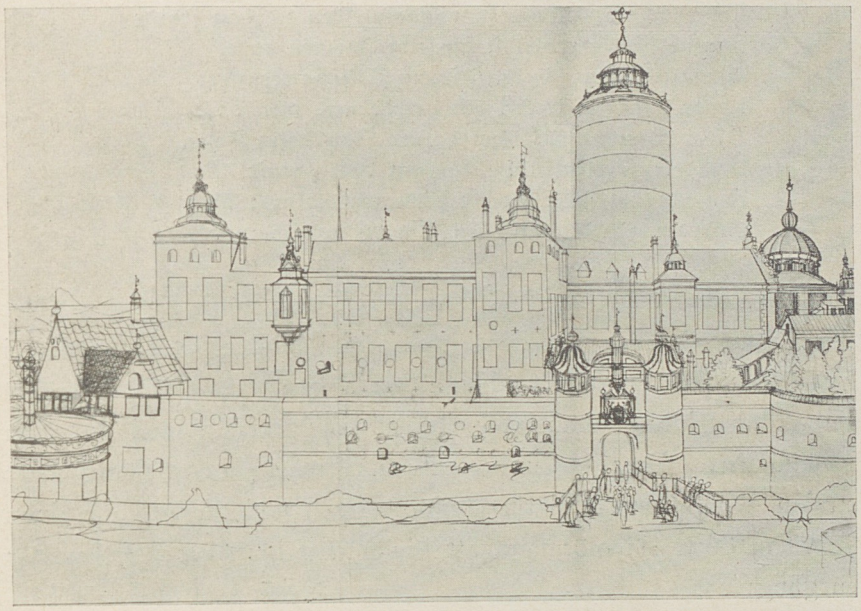

STOCKHOLMS GAMLA SLOTT.
Erik Dahlbergs originalteckning.

Född i

> de östregöters land, som konst och dygden göder,
> hvaraf det samma land så många kloke föder,
> som knappt de andre gör,

hade han enligt den versifierade meritförteckningen en tid varit borgmästare i hufvudstaden. Hinc illæ lacrymæ:

Stockholm du ädla stad, gråt, om du rått kan gråta,
(fast om det intet kan för döden något båta)
herr Rosenholm, som var din holmes rätta stock
och stod i olycksstorm mot ondas trug och pock.
Du var en rosenholm, Stockholm, den tid han styrde
gemene båstas ror, fast om tidt stormen yrde,
så masten stog i bukt, fast om Helenas sken
i mörka vådret brann och hotade med men . . .
O, olycksamme fall, som hafver Stockholm slagit,
i det herr Rosenholm så hastigt döden tagit!
Han var din säker stock och holme, det är visst.
Gud afvände ditt fall, sen som du honom mist!

Den svindel, som ansågs böra gripa en plebejs hjärna, så fort den tänkte sig upp mot de aristokratiska höjderna, surrar vildt i Lucidors yrkesvers öfver de »högsälla liken». Fåfängan kräfde sin skönhetskrans ännu på locket af kopparkistan med de arma lemningarna. Dog en ung grefvinna, måste fornvärldens mest strålande mönster fram till jämförelse och nederlag. I ett slags förtviflan öfver sin oförmåga att bjuda nog högt utropar Lucidor en gång:

Bort Frigga, Helena och andra hedna skåker,
som slik gudinnas ros ej minskar, intet åker,

men finner strax därpå en artighet, som måtte förefallit honom tämligen tillfredsställande:

Apollo själfver har numer sin Dafne glömt
och Oxenstjernans namn i evig lager gömt.

Men stoftets apoteos som eviga stjärnor och evig lager var blott tomma poetiska figurer. För Lucidors upprifna inbillning

trädde i stället bilderna af skönhetens ömkliga söndersmulande i förgrunden. Hur han kunde framställa saken, då den fick tagas på hans eget sätt, visar hans kväde öfver jungfru Strijk. En del däraf är lärdomssirater, en del är ättepris och annat smicker, men *en* del är Lucidorsk dödslyrik i sublimt dånande vildhet. Här är en ung vandrerska, som hinnes af »den torr-vig-skanklad död», och den grymma förvandlingen från lifvets milda fägring till förgängelsens styggelse skildras med hemsk åskådlighet:

Tånk, öfvertånk, betånk. De ögon, som så täcka
med sitt kysk=klara skin kund' Venus=stjårnan släcka
och trossa solen sjålf, år utan något ljus
och liggia utan skin i dödens mörka hus.
De öron, dem så kårt Guds helga ord att höra,
år hörsel=lös och vet ej hvad nu maskar göra.
De läppar af corall, af roser och rubin,
år döblått öfverklådd' och hafva mist sitt skin.
Den snabba hand, som förr med Pallas kunde kämpa
och i handkonstig verk Arachnens klokhet dämpa,
år stelnad liksom sten, lik marmor och kristall,
förr mer ån marmor hvit, nu mer ån marmor kall.
De fötter, som så vigt den trånga dygdstig trådde
och genom olyckstörn och tistel kronan nådde,
nu de i döden ej mer någon kraft förmå,
måst' till sitt hvilorum med andras fötter gå.

Vid en annan ung frökens bår utropar Lucidor:

Den har visst ett tigersinne
och en leopards natur,
född utaf Lycaons kynne,

värre som det värſte djur,
om ej rågn af blodkoraller
tårlikt från hans ögon faller.

Passionerade utbrott af sorg äro mycket vanliga hos Lucidor och variera från skildringen af den larmande hednasorgen utan uppståndelsens hopp, då man ville påbörja

en hiſklig jämmerlåt, utom all ro och tröſt,
och tjuta varge-lik med en ofgräslig röſt,
utrifva hår och ſkägg med fiendlige händer,
ſlå bröſt och kinner blå och gräslig ſkåra tänder,

till matt och platt förklingande utrop såsom:

jämmer, jämmer, ah, ah, att herr Wibbling dog!

En ofta återkommande klagan är den öfver dödens blinda orättvisa. Det gröna trädet fälles men det torra får stå kvar, brännässlan frodas men dygderötterna ödas, Lucretia dör och Xantippa lefver. I sången öfver boktryckaren Meurer talar skalden om »den vissa ovisshet». Hans ton blir vackert högstämd, som ofta då han rör sig med naturbilder:

Allt hvad i världen är har viſſan tid och timmar,
ſnart blås en ljuflig väſt, ſnart yr'et eller dimmar,
allt efter årſens tid, viſſt ſkiftar dag och natt,
viſſt växlar ebb och flod, och månen är ſå fatt,
att han ſitt bleka ljus ſnart minſkar och ſnart öker,
till viſſa tider full, ſen ſilfverhornen kröker.

En människa har sina vissa tider för vaka och sömn, för arbete och måltider, hon vet sin vissa tid att taga maka, att företaga hvar ting för att laga allt till sin nytta, lust och heder, men ack, hon vet också, att hon är som gräs och hö, att hon skall dö hädan, men hon vet ej när. Döden leker med människan; när hon är i lejonets käftar, när hon sitter mellan lågan och glöden, får hon plötsligen anstånd, men besnärjes på tusenfaldigt sätt, då hon intet anar. Sophocles dog af ros och mycket nöje, för mycket löje dräpte Philemon, Anacreon stryptes af ett vinbärskorn, Fabius tog döden af ett hår, som han drack in med mjölken, Hostilius brann upp, slagen af åskan, Catulus osade ihjäl sig,

den gamle Aeſchyl ſkald blef af en oſtra död,
ſom örnen ſläppt' ur klon och genom olycksfalle
föll utaf höjden ner på Aeſchyls flinteſkalle . . .

Dödens allmännelighet är det stora ämne, hvartill Lucidor gifvetvis ofta återkommer. Lyckligast uttrycker han den hårda ödeslagen i följande rader, som äro bland de bästa han skrifvit:

Har, ſen ſom världen värld, ej allt måſt hådan fara?
Har icke tiden ungt med gammalt ſamman para
och ej medåldren ſkont men taget allt ſin kos,
rot, törnebuſkan och mång bråttbortviſſnand ros?
Lik böljer uppå ſjön med makt hvarandra drifva
och välta för ſig fram och ingen våg kan blifva
orörlig uti ſtorm, ſå drifver en en ann
på världens ſkvalpand haf; barn, gamble, kvinn' och man,
de måſte alla fort, ty döden kan ej ſkona,

de ha en likan rätt, den, som bär spir och krona,
och den, som bak en plog i rifna kläder går,
en David som är kong ell' en som vaktar får.

Alla åldrar äro också företrädda i Lucidors sorgeregister. Där finnes den i själfva födelsestunden slocknade, som ledsagas af sin moder till skuggornas land. Där finnas, som vi sett, barn, ynglingar och jungfrur. Där finnes den unge maken, hvars bröllopskväde Lucidor kort förut skrifvit och hvars »omogne död i sin ålders middagstid» han nu får besucka. Där finnes husfadern, som går bort från sina redan moderlösa små. Lucidor nedskrifver »med sorglig penna» »kvarlefde barnens sorgesuck» och frambär äfven »den salige dödas tröst-tal till sina fordom hjärtälskade barn», däri det trohjärtadt heter:

Eder släkt och andra vänner,
som gudalikand dygden känner,
lär se till, att allt går väl.

Där finnes den dygderika matronan, ett stöd för de sina och de lidande, som ropa efter henne ur nödens ofmörka hål. Där äro två makar, som tillsammans få anträda resan »från världen och flärden till sin sömn och hvilokammar, vänner i nöden, vänner i döden», en vacker teckning af ett svenskt borgarpar, han fridsam och saktmodig, hon trogen och tålamodig under korsens last, en rätt dygdemaka,

som både dag och natt i Herrans fruktan vaka',
dens kyskfruktbare kved för många signad var,
att hon tri gånger tri dygdbördor burit har.

Där finnes åldringen, som nått Nestors år, som druckit lifvets bittra kalk »när intill den sista peel» men äfven sett mången gladan dag, patriarken med sex och tjugu barn, »af hvilka han med nöje snart fjärde släkten såg». Från alla dessa grafvar — den nittioåriges och deras, som sett sina dagar »som en skymm och skugga skött förgå», och deras, som »i födslen ödts» — samlar Lucidor intrycken i sitt trefaldiga rop öfver mänskoödets armhet:

O, o, o, usle värld, o, arme månſkekynne!
Hvad pockar du då på? Hvi vill ditt ſtolta ſinne,
med ſijnde ögon blindt, ej märka hvem du åſt?
Du ſynes världens vård och år låll blott en gåſt.

Och ur virrvarret af denna poesi om alla de brustna familjebanden kan den religiösa trösten stundom tala så dämpadt mjukt och mystiskt varmt som i efterföljande afsked — herdetoner klinga däri som ett minne af den jordiska kärlek, som förbytts till himmelsk:

Min make och min vän, min fordom ſjål och hjärta,
mitt fordom andra jag, hvi kvåljes du af ſmärta
för min ſnållſålle död? Hvi ſuckar du, min vän,
att jag det ok undſlapp, i det du trålar än,
hvar hjärtkval aflar ångſt och ångſt ſjålſorger hopar,
hvar ah ett ah, hvar veh ett veh mångdubbelt ropar?
Jag lifver evigſåll i himmels hviloro,
hvar Gud och uti Gud hans helga ſjålar bo.
Här vet jag (höfver ej ſom J ånnu att lära)
hur ſom jag råttlig ſkall min Jeſus börligſt åra;
här ſkådar jag er nöd, i himmel frojd och luſt,
hvart ögnehvarf ger mig ny glådje, er ny puſt.
Här känner jag den, af den jag mig råttlig känner,

hår år jag öfverſåll hos okänd=kände vänner,
ſom ſtå bå natt och dag för Guds ſtjärnſtråland ſtol;
i evig lyſand ljus ſir jag nu ſolens ſol.
Här ſvalkar ſig min ſjäl af rena liſſens källa,
hvar ſatan och ert kött jämt världen vill er fålla.
I vänten kronan ån, den Gud har ſatt på mej,
I hoppens, ſöken, tron, jag har och tviflar ej.

Af påtaglig orsak är det endast den saliga evigheten, som blir föremål för skildring i denna eskatologiska poesi. Är det i psalmerna svafveldunsten, som får beteckna de fördömda själarnas kväljande känsla af äckel och orenhet, så söker Lucidor här genom jämförelse med luktförnimmelser af angenämt slag försinnliga aningen om paradisets atmosfär.

Ej luftar luften dår, lik vor' hon parfumera
med muſc ell' ock civet, jasmin, och hvad man mera
hår brukar, benzoin ell' ſtorax, calamit
och hvad Arabien els ſänder till oß hit:
de helgas böner år lik myrrh', och viröks röken,
ſom gifva ljuflig luft förutan ång' och töcken.

De frälsta skola mätta sig af Guds godhet själf, säger Lucidor och tillägger en sarkasm om Olympens kosthåll. Om Abrahams, Isaks och Jakobs gästabud är intet tal. Af citaten synes framgå, att Lucidor i djupare mening än tiden i allmänhet ville föreställa sig himmelriket som ett andarnas samlif med Gud.

Liksom de skilda åldrarna gåfvo skilda klasser och kall Lucidor anledning till skiftande betraktelser. I minnet öfver Lorents von der Linde framvisas »den rätta adels dygdeväg».

Det är ej slått berôm att räkna många aner,

men adelsnamn utan adelsdygd liknas vid

en balsam, som har mâst sin bâste luft af lik,
en präktig fattigdom, den andras dygd gôr rik,
amlerning, som blir glas, om icke botten gyllen,
en klädning, som syns sammt och likväl näplig yllen,
en lysmask, som man blott fôr mörka sinnen lys,
ett härligt slott och borg, som dumman bondhunn hys.

Som en protest mot feodalväldets nu till det högsta stegrade anspråk ljuder sentensen:

Den Gud, sitt fosterland och konung tjäna kan
med tro, fast bondefödd, är sannskyld adelsman.

Lucidor skyndar sig naturligtvis tillägga, att von der Linde var dubbelt adlig född af dygd och adligt blod.

Stora och ståtligt uttryckta äro de fordringar Lucidor vill ställa på en rätt adelsman:

De som ha adels namn mâst vara örnen lika:
i solar utan blund oblindadt kunna kika,
ej vara rädd och feg, när himlen dundra vill,
bju lyckan bröst och klor, ej vända ryggen till,
när olycksstormen yr med ljungeld och oväder.
Ett konst-hvass-slipadt svärd och sinn-klok-skuren fjäder
är stodren, mellan dem all landsens välfärd står.

Stället är ett af dem, som låta oss blicka in i Lucidors verkliga väsen. Trots sina hyperboliska gratulations- och kondoleans-

fraser var det blott för andens och duglighetens adel han i sitt innersta ville böja sig. En sådan åskådning var på hans tid ej så helt allmän.

Ärerunan öfver Mattias Björenklou är, som Lucidor själf medgifver, ristad med sviktande hand; han hade ej behöft tillägga »i all som störste hast», ty det är alltför ögonskenligt. Men »åminnesstenen» öfver öfverste Erik Slatte är som huggen i granit till en vård åt det karolinska hjältemodet. Lucidors eget krigarlynne sticker här fram, pennan blir en stålmejsel eller svärdsudd, och skildringens rikedom och lif stärka ens förmodan, att denne sångare sett striden på nära håll:

När jordens tordön ur malmbössor åskliкt smällde
att jorden darra vid och örnelocken fällde,
all luften oppfylld blef med hiskligt skri och gny
och man för eld och rök ej dag såg eller sky;
när som eldmortlar högt med tunga stenar spelte
och stundom fem, sex, sju ner slog, dock sällan felte,
när kulor utaf bly och järnlod flög lik vågn,
när rytterit bröt in på skarpa piquers hågn;
när fienden sköt ut eldkulor och granater,
stormklubbor, giftig rök och hvad som els soldater
för konstgrepp funnit opp, sin fiende till men,
att hit ett hufvud flög, dit armar eller ben:
då värte först hans mod, log tusenfaldt åt döden ...

Att Lucidor här gör anspråk på sakkunskap framgår däraf, att han ondgöres öfver den,

som sitter vid ölkannan
och dissar tobaksrök, till hjärta går i pannan,
slår näfven ner i bol och brukar gräslig mun
om krig, fast han ej såg i fält en dödan hunn.

Uppmärksammad var på sin tid grafskriften öfver den vidtbereste rådmannen Truls Kåhre. Hvad ligger närmare till hands än att likna lifvet vid en pilgrimsfärd, när det gäller en man, som besökt Kristi graf? För öfrigt:

Jag år, lik hvem jag år, jag år en vandringsman.

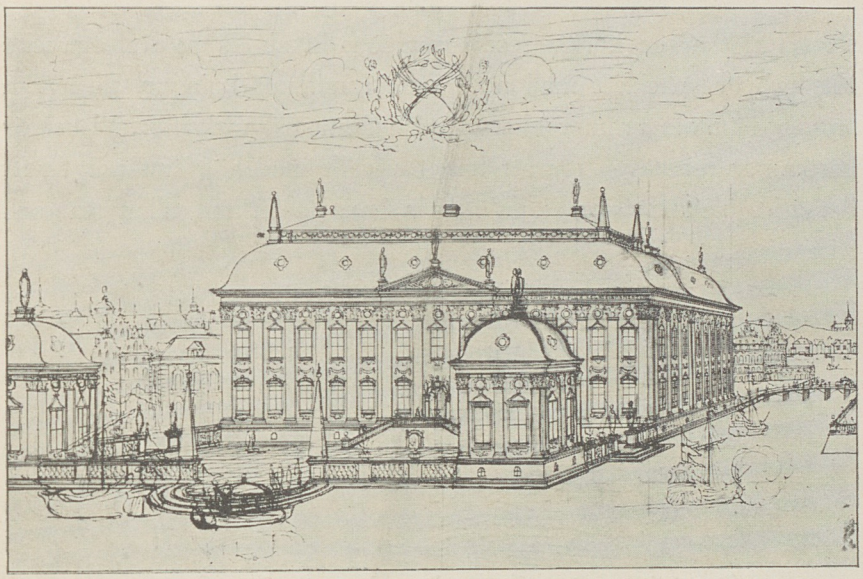

RIDDARHUSET.
Erik Dahlbergs originalteckning.

En pelegrim måste först och främst skaffa sig säker lejd och vägebref för resan. Det äger hvarje kristen genom dopet. Vidare måste pilgrimsmannen hafva goda resekläder, som stå emot hård väderlek,

ej som ett påfviſkt tok ſig ſåleds apa ut,
att han ſir nåſtan lik Hin, ſom i Calicut
med offer dyrkas plår: i en ſtor läderkraga,
med kors och kråke, med ſiöſkal, ſom ſlik ſomaga
om ſin ſkinhelig hals med många narreting
beprydder, lik en ſköld ſom helig hvälfver kring,
på hatten likaſå, en taſka vid ſitt bälte
och flaſka af pumpſkal ur Indien —

Kvädet är en kuriös resejournal om hvad Kåhre sett och icke sett och är späckadt med noter och randanmärkningar, till hvilka stoffet hämtats ur mer eller mindre fantastiska skrifter. Lucidor berömmer resenären för att han öfverallt med högförståndigt vett bemärkt sådant, som kunde vara hans fosterland till nytta, och icke gjort så,

ſom de på reſan ſitta
i vin- och kvinnfolkshus, dra ſom en gås dårhån,
mer dumm' ån någon gås tillbaka hem igen
och ſkräppa hvad de lärt: tre bockeſpräng att ſpringa,
att ſtöta en falſk kvart med uddelöſan klinga,
att hoſta två tri ord ut efter franſkt humeur
och veta, om ej mer, a vous och ſerviteur.

Sist ger han världsvandraren en fackmässig grafskrift:

Den hela världen förr tyckt nåſtan allt för trång,
åt den är denna plats — tri alnar jord — för lång.

Liksom Lucidor här laddat ur sig sitt geografiska vetande, får han användning för en svärm juridiska namn och glosor i skriften öfver kämnern Figrelius. I kvädet öfver Sadewasser är han, som nämndt, den mediterande hortikultören. Till den lägre praktikens värld nedstiger han, då han strör ärerosor till prisvärdigt åminne

af handelsmannen Nils Jonsson. Tonen sänker sig här emellanåt till en viss småtreflighet, som då det heter:

I västergöters land var han bå born och klåckter,

eller

han ålska köpenskap, men var låll ingen jude
ell' någon kornebuk.

Han var, säges det vidare,

spake lammen liker,
af hvilkas lenste ull han blef med åran riker —

en hederlig knalle, som slagit sig ner i hufvudstaden och där gjort sin lycka, blifvit »Gud och mannom kär» och på sistone ur sin låga bonderot uppsprungen som en prunkande »himmelsros».

Men det led mot den bråda aftonen af Lucidors egen dag. Ett haf af tårar, ymnigare än hans ungdoms Celadonsgråt, hade han låtit strömma öfver kända och okända, fattiga och rika. Största delen var ju yrkets »crocdilletårar», som han skrifver ordet, och behöfde ej kosta hans själ så mycket. Men han hade äfven haft vänner att sörja, och det rifver i sinnet, när den enslige mister det lilla han har af den varan. Då han följer en välbetrodd kamrerare bland publikanerna till den stora tullbom, som ingen passerar mer än en gång, är hans hjärta med på vägen:

Besucka, du mitt bröst, den dig i bröstet burit,
blöd, hjärta, för dens död, som du tro vänskap svurit.

Ur all den polyfona och ofta kakofona sorgemusiken — med Lucidors excentriska mytologi, som låter Atropos sjunga om Jesus och skapar en hemskt oklassisk gudinna »Morta», med alla sträfva läten af »olyckskråkor» och ufvar, som oförmedladt blanda sig med klangstänk från höjdens harpor, med de långa mässande recitativen af pedantisk lärdom, gammal och ny, som afbrytas af ett fanatiskt utrop eller ett trött skämt — lösa sig ibland enkla ljud som kvällsklämtningen före en sabbat. Vid riksräntmästaren Kronbergs jordsättning heter det:

O fåfång fåfånghet, o fåfångt allt i hop.

De nyfödda klaga jämmerligen sin olycksfödsel, barndomen är en begråtlig gråt, ungdomen är mäst plågor och slitande oro. När åren ökas och mandomen ingår i sin mognad lik en kraftig växt, som skjuter frö, kommer ofta masken, som gnager och suger, tills de värdelösa resterna äro färdiga att sparkas undan.

Hvad möda åldren har, kan jag ej hinna skrifva,

säger Lucidor. Han hann heller icke erfara det. Två sammanlagda adertonåriga vårar, för att tala i hans egen aritmetiska stil, hade redan fört honom till en mulen höst, kärnlös, utan skördens glädje.

Låtom oss till sist höra, huru Thanatophilander utlägger ämnet: Allt inte. Det är hans likpredikningars likpredikan. Texten är hans margfaldiga veklagan, hans lifs erfarenhet sammanpressade i två små ord. Han har så länge aktat på naturens tecken och visat, att allt måste förgås; nu ser han, att allt måste *snart* för-

gås, att det helas »öde-död visst måste vara när». Han talar som en bönedagspräst, en domedagsprofet, och hans poesi stiger till en storhet och kraft som i hans psalmer:

Man hörer sjö och haf mer än som vanligt bruſa,
man hörer vådergu'n med grymma ſtormvå'r ſuſa,
årstiden håller ej ſom förr ſin viſſa tid
med hetan eller froſt; allt ſynes ſom med ſtrid
till falle luta ner och fram till åndan ila,
allt, likſom trött utaf ſin möda, ſöka hvila:
den trötte Atlas, ſom ſå länge himlens laſt
har burit, ſignar kull och orkar ej ſtå faſt.
En gödder åker vill ej mera frukter båra,
och bonden ſvettas mer att plöja'n än att ſkåra;
ſjälf djuren utan vett ſyns med förlångtand puſt
förloſſning önſka från ſin rådslan och oluſt.
Hvart och ett element ſyns efter ſin art kvida,
hvaraf man döma kan, att de ock tvungne lida.
Skyn hotar med ſitt fall att täcka jordens rund,
och jorden höter med ſitt ſjunkand åt afgrund.

NÄR PETRUS LAGERLÖF en gång i sina otryckta föreläsningar talar om Lucidor, kallar han honom ett stort ingenium, ett »pene aliquid monstri», ty på hvad hälst språk han slog sig, gick det honom lyckeligen an, särdeles var han fallen till poesin. »Men hans skrifter», heter det, »äro icke af någon fullkomlighet.» Det är förnämligast två fel Lagerlöf anmärker: »afstympningen på orden», hvilken orsakas af hans impatientia, att det var honom ledt att tänka efter, och »stylens ojämnhet», att han aldrig gjort åtskillnad mellan stylum sublimem och humilem. »Rätt som han varit constitutus in stilo sublimi, har han fört in skämt och sådana ord, som intet tjäna utan in stilo humili.»

Båda anmärkningarna ega fog och hafva upprepats som svåra gravamina af många bedömare, som ej varit hågade att underskrifva Lagerlöfs betyg åt Lucidors ingenium. Lucidor är en

fruktansvärd ordstympare och en lika fruktansvärd ordhopare; det senare stod i samklang med tidens smak och nämnes därför icke af Lagerlöf. Af sitt rika förråd inslungade han i versen mängdtals af uppräkningar och synonymer, högg af somliga på midten och lät, efter Stjernhjelms mönster, andra genom sammansättningar breda ut sig i en åbäklig trygghet. Af citaten här ofvan torde rätt ofta framgå, att ett dylikt skrifsätt kan ha sin stora effekt både ur tankens och formens synpunkt. I våra dagar skulle man kalla en sådan stil nervös. Oron är dess driffjäder, en otålighet, som ej blott beror på brådska och liknöjdhet utan har sitt ursprung i ett personligt temperament.

»Stilens ojämnhet» har samma källa. Språnget från högt till lågt, från sublimt till löjligt är hos Lucidor en medveten akt. Han kan midt under tårarna brista ut i ett opassande löje vid en graf, liksom han kan bli melankolisk och sur på ett bröllop — det är hans humor, den mörkaste humor, som finnes i den svenska lyriken. Efter honom kommo karolinska skämtare af en annan art. Hvilken skillnad mellan honom och den älskvärde och tokrolige Runius!

Om Lucidors språk är ej här meningen att tala. Det har mycket klandrats för sin vårdslöshet och hvardaglighet. Lucidor upptager en del gammalsvenska och dialektiska ord men är ingen nyskapare i Stjernhjelms mening. Svenskt språk var för öfrigt på Lucidors tid ett ostadgadt begrepp. Det är tänkbart att skriftspråket kunnat gå i andra banor än i dem, som småningom blefvo de lagbundna — friare, löpande närmare det talade språket i ordval och former. En senare tid är ej främmande för dessa senare

idéer, och Lucidors språk klingar för oss midt i sin arkaism ibland nästan brutalt modernt. Alltså äfven här ett uttryck för motsättningarna i hans natur, hans andes impatientia.

Hans stora förkärlek för antitesen, som han ofta mästerligt använder, pekar åt samma håll. Hans poetiska bildkonst har jag hvarken tid eller kompetens att ingående undersöka. Men jag kan ej underlåta att till ofvan anförda prof lägga halfannan rad, som visar hvad Lucidor som stilist kunde åstadkomma i sina lyckliga stunder:

Hvi ſer jag bloß ſom ryſa,
med ſveft-veft-darrand ſkin, lik ſörgſe, mörkſamt lyſa?

Den kulna och mulna begrafningsstämningen kryper en genom märg och ben, ett drag som från den öppnade dörren till urnatten slår en till mötes, och själfva ljuskällorna uppsuga de framvällande skuggorna. »Sveft-veft-darrand skin» ger en illusorisk uppfattning af facklor i blåst; som språklig bravur är det en snurrande och fräsande fyrverkerisol. LINCK har i sin gedigna monografi gett Lucidors lif de rätta hufvudkonturerna och äfven skänkt erkännande åt den förkättrade skalden, som han dock delvis öfver-, delvis underskattat. För den sakkunnige återstår den tacksamma uppgiften att göra rättvisa åt Lucidors språk och stil.

Hvad Lagerlöfs kritiska efterföljare sagt om Lucidors »otyglade mænadiska raseri», om hans »vulkaniskt brusande energi», om »hans nästan till vansinne gränsande häftighet» är elakt menade öfverord, som till stor del kunna vändas till hans beröm. I en tid af ytlig och sval poetisk inspiration var han en af de ytterst få som hade

elden, lidelsen, den verkliga furor poeticus. Men han hade äfven världssmärtans mörka droppar i sitt röda karolinska blod. Hans sång siar skorrande om fall, om undergång midt i den svenska ärans stormaktsdagar.

Pris: häft. 3 kr. 25 öre;
inb. 5 kr.

STOCKHOLM 1915. KUNGL. BOKTRYCKERIET, P. A. NORSTEDT & SÖNER. 151400

ALFR. LUNDINS
BOKBINDERI A.B.
STOCKHOLM

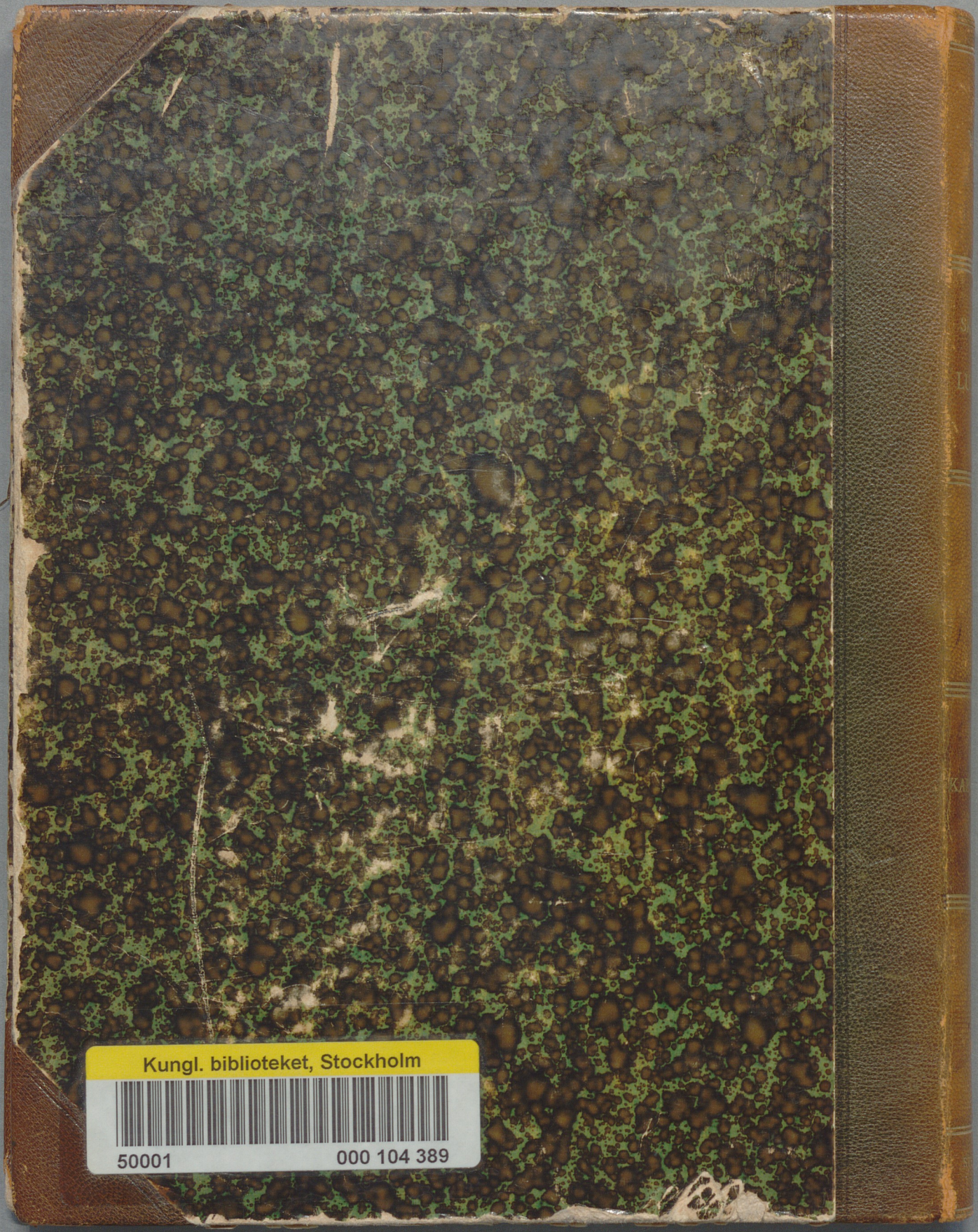
Kungl. biblioteket, Stockholm
50001 000 104 389